

2020

NASTOLATKI 3.0

Raport z ogólnopolskiego
badania uczniów

Nastolatki 3.0

Raport z ogólnopolskiego badania uczniów

Redakcja:

dr Rafał Lange

Redakcja:

dr Rafał Lange

Zespół badawczy:

dr Rafał Lange

dr Agnieszka Ładna

dr Agnieszka Wrońska

Filip Konopczyński

Mariola Błażej

Korekta językowa:

Katarzyna Gańko

Diana Kania

Projekt graficzny:

Julia Zdancewicz

Piotr Klicki

NASK – Państwowy Instytut Badawczy

Warszawa 2021

ISBN 978-83-65448-38-5 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-65448-37-8 (wersja elektroniczna)

Raport „Nastolatki 3.0” został sfinansowany w ramach programu Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE), który jest realizowany przez Państwowy Instytut Badawczy NASK pod nadzorem Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. OSE to program publicznej sieci telekomunikacyjnej, dającej szkołom w całej Polsce możliwość podłączenia szybkiego, bezpłatnego i bezpiecznego internetu. W ramach programu OSE prowadzone są także działania edukacyjno-informacyjne, promujące zasady bezpiecznego korzystania z technologii cyfrowych.

Spis treści

Wstęp	4
1 Czas	8
2 Infrastruktura	17
3 Cel	21
4 Inicjacja	29
5 Technologie informacyjno-komunikacyjne w nauczaniu	34
6 Zdalne nauczanie – ocena trybu	39
7 Zdalne nauczanie – ocena nauczycieli	49
8 Zdalne nauczanie – ocena obciążenia	53
9 Zdalne nauczanie – wpływ na relacje	56
10 Transformacja cyfrowa	59
11 Problematyczne użytkowanie internetu	67
12 Prywatność w sieci	72
13 Cyberprzemoc	77
14 Zachowania ryzykowne	91
15 Pornografia	97
16 Kontrola rodzicielska	102

Wstęp

Rewolucja cyfrowa oraz wywołane nią przemiany społeczne i gospodarcze obok ogromnych korzyści przyniosły także nieznane wcześniej zjawiska o nie zawsze pożądanym charakterze.

Potrzeba monitorowania i ciągłego analizowania trendów związanych z korzystaniem przez dzieci i młodzież z internetu sprawiła, że NASK – Państwowy Instytut Badawczy, począwszy od 2014 r., co dwa lata realizuje ogólnopolskie badania „Nastolatki 3.0”. Ich celem jest diagnoza oraz interpretacja zachowań polskich nastolatków w internecie i opinii młodych na temat sieci. Respondenci w ramach badania odpowiadają na pytania dotyczące m.in.: aktywności online, edukacyjnej roli internetu i urządzeń mobilnych, świadomości zagrożeń czy doświadczeń oraz sposobów reagowania na przemoc. Dzięki regularności i powtarzalności metod pomiaru możliwa do uchwycenia jest dynamika tendencji i procesów społecznych.

W efekcie „Nastolatki 3.0” pozwalają nie tylko na formułowanie wniosków dotyczących aktualnego stanu korzystania z sieci, ale także umożliwiają pomiar czynników, które mają i/lub będą miały wpływ na analizowane zjawisko w przyszłości. Od 2018 r. badaniem kwestionariuszowym objęci są także rodzice i opiekunowie prawni uczniów, co umożliwi konfrontację deklaracji i opinii nastolatków z wyobrażeniami i obserwacjami ich rodziców.

Obecna edycja badań została zrealizowana w trakcie społecznego, gospodarczego i edukacyjnego lockdownu wywołanego pandemią COVID-19. Zmiany w edukacji i mobilności społecznej zostały uwzględnione zarówno w treści pytań kwestionariuszowych, jak i w procedurze zbierania danych (CAWI).

Mamy nadzieję, że wnioski z raportu „Nastolatki 3.0” posłużą rodzicom, nauczycielom, uczniom, badaczom oraz instytucjom odpowiedzialnym za edukację w Polsce do lepszego zrozumienia, a także skutecznego adaptowania się do nowych okoliczności, w których przebiega dziś proces uczenia, wychowania i socjalizacji dzieci w naszym kraju.

Rafał Lange

Nota metodologiczna

Badanie zostało zrealizowane w grudniu 2020 r. metodą CAWI (ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW) na populacjach nastolatków oraz ich rodziców i opiekunów prawnych. Respondentów wybrano za pomocą doboru zespołowego dwustopniowego (szkoła/klasa), na podstawie danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN).

Kompletne odpowiedzi uzyskano od 1733 uczniów (7 klasa szkoły podstawowej i 2 klasa szkoły ponadpodstawowej) oraz 893 rodziców i opiekunów prawnych z 61 szkół we wszystkich 16 województwach w Polsce. W treści raportu terminy „szkoła średnia” i „szkoła ponadpodstawowa” używane są zamiennie. W opracowaniu wyników zastosowano metodę korekty za pomocą wag dla zebranych w badaniu obserwacji, przy użyciu stratyfikacji ex-post ze względu na płeć oraz wiek respondentów. Do naliczenia wag zostały wykorzystane dane Bazy Demograficznej GUS.

Najważniejsze ustalenia

- Od pierwszych edycji badania „Nastolatki 3.0” obserwowany jest stały wzrost liczby godzin przeznaczanych przez respondentów na korzystanie z internetu. Obecnie nastolatki spędzają w sieci średnio 4 godziny i 50 minut dziennie. W dni wolne od zajęć szkolnych czas ten wydłuża się średnio do 6 godzin i 10 minut. Blisko co dziesiąty (11,5%) nastolatek jest aktywny w sieci ponad 8 godzin dziennie, a co piąty (21,3%) spędza tyle czasu przed monitorem w dni wolne od edukacji. Co szósty nastolatek (16,9%) intensywnie korzysta z internetu w godzinach nocnych (po godzinie 22:00).
- Rodzice nie doszacowują czasu, jaki ich dzieci spędzają w internecie, oraz nie kontrolują korzystania z sieci w godzinach nocnych. Z odpowiedzi dorosłych respondentów wynika, że wspólny czas spędzany z dziećmi w gospodarstwie domowym nie jest przeznaczany przez opiekunów na budowanie relacji.
- Rodzice częściej deklarują późniejszy start samodzielnego użytkownika internetu przez ich dzieci niż sami podopieczni. Wśród rodziców tylko 13,1% twierdzi, że ich dzieci korzystają z sieci 9 lat i dłużej, a wśród nastolatków na takie doświadczenie wskazuje już 36,7% badanych. Część dzieci posiadała telefon umożliwiający łączenie z internetem przed ukończeniem 6. roku życia, co potwierdzają zarówno nastolatki (3,4%), jak i sami rodzice (5,2%).
- Co trzeci młody respondent deklaruje, że aby móc więcej czasu spędzić online, jest gotowy zrezygnować z udziału w nabożeństwie (30,6%), a co piąty z uczenia się (23,2%).
- Co trzeci nastolatek (33,6%) wykazuje się wysokim natężeniem wskaźników problematycznego użytkownika internetu (PUI), a trzech na stu – bardzo wysokim (3,2%). Wyniki w poszczególnych podskalach wskazują, że najsilniejszymi komponentami PUI są tolerancja (eskalacja częstości i/lub wielkości bodźca) oraz objawy somatyczne spowodowane użytkowaniem smartfona. Rodzice mają świadomość problemu, lecz nie mają dość dokładnego wglądu w to, jak mocno ich pociechy już uzależniły się od swoich smartfonów i internetu.
- Kategoria nastolatków, która relatywnie najmocniej jest obciążona problematycznym użytkowaniem internetu, to dziewczęta uczęszczające do szkoły ponadpodstawowej.
- Prawie co trzeci (31,3%) nastolatek po ukończeniu edukacji chciałby pracować w zawodach związanych z internetem i technologiami cyfrowymi. Uczniowie deklarują takie plany częściej, niż chcieliby tego ich rodzice i opiekunowie prawni (21,8%).
- Co piąty nastolatek przyznaje, że doświadczył przemocy w internecie. Najczęstszymi jej przejawami są: wyzywanie (29,7%), ośmieszanie (22,8%) czy poniżanie (22%).
- Prawie 75% rodziców badanych nastolatków twierdzi, że ich dzieci nie padły ofiarą agresji w sieci. Jednocześnie brak bezpośredniego doświadczenia przemocy internetowej deklaruje ponad połowa badanych nastolatków (56,2%).
- W opinii większości dorosłych (69,1%) wiodącym sposobem radzenia sobie z problemem przemocy w sieci jest szukanie wsparcia u rodziców i opiekunów. Taką formę reakcji deklaruje jedynie co czwarty nastolatek.
- Nastolatki oglądają tzw. patostreamy częściej, niż przypuszczają ich rodzice (nastolatki – 27,1% vs. rodzice – 12,2%).
- 14% młodych respondentów przyznało, że spotkało się na żywo z osobą dorosłą poznaną w internecie.
- Analiza ze względu na wiek pokazuje, że w ciągu kilku lat (pomiędzy 11–12 a 16–17 rokiem życia) następuje lawinowy przyrost doświadczeń związanych z pornografią internetową (11,6% – szkoła podstawowa; 45,8% – szkoła średnia). Z deklaracji chłopców ze szkół średnich wnioskować można, że częstość oglądania treści pornograficznych jest znacznie wyższa. Na poziomie szkoły ponadpodstawowej jest to zachowanie powszechne, akceptowalne i społecznie obserwowalne (nieukrywane).
- Dzielenie się zdjęciami, filmami czy informacjami osobistymi w mediach społecznościowych jest przez uczniów oceniane jako zagrożenie dla prywatności rzadziej niż przez ich rodziców i opiekunów prawnych. Większe zagrożenie dorośli widzą w korzystaniu z portali społecznościowych (nastolatki – 40,3% vs. rodzice – 69,5%).
- Dorośli bardziej niż ich dzieci i podopieczni ufają bezpieczeństwu swoich danych w związku z korzystaniem z internetowych serwisów hazardowych i używaniem inteligentnych urządzeń mających możliwość łączenia się z internetem.
- Akceptowanie w mediach społecznościowych zaproszeń od osób nieznajomych to zachowanie ryzykowne według niemal połowy (44,3%) rodziców i opiekunów. Podobnego zdania jest jedynie co dwunasty (8,5%) nastolatek.

- Dorośli najbardziej obawiają się, że wraz z cyfrową transformacją rosnąć będzie liczba incydentów zagrażających cyberbezpieczeństwu (65,8%). Kolejne najpopularniejsze wskazania odnosiły się do uzależnienia ważnych aspektów życia od dostępu do sieci (50,3%) oraz spowodowanego cyfryzacją społecznego osamotnienia (41,7%).
- Podczas przygotowywania do zajęć i testów uczniowie najchętniej korzystają z najpopularniejszych źródeł internetowych: Wikipedii (64,7%), wyszukiwarki Google (61,3%) oraz serwisu YouTube (38,6%). Deklaracje respondentów wskazują też na popularność serwisów z gotowymi opracowaniami szkolnymi (Sciaga.pl – 27,2%; Odrabiamy.pl – 25,7%; Bryk.pl – 23,1%).
- Ponad połowa nastolatków podczas odrabiania lekcji współpracuje online ze swoimi koleżankami czy kolegami codziennie lub przynajmniej kilka razy w tygodniu.
- Co piąta placówka edukacyjna całkowicie zakazuje uczniom użytkowania technologii z dostępem do sieci w trakcie przebywania w szkole (20,9%).

Ocena edukacji w pandemii

- Niespełna połowa nastolatków (45,3%) zadeklarowała, że nie chce, aby po zakończeniu pandemii większość zajęć szkolnych odbywała się w trybie zdalnym.
- Opinie respondentów na temat organizacji zajęć zdalnych w szkole pokrywają się z deklaracjami dotyczącymi satysfakcji z poziomu edukacji online („zdecydowanie dobrze” i „raczej dobrze” – 61% wskazań). Ponad 70% uczniów dobrze ocenia organizację edukacji zdalnej.
- W czasie edukacji online spowodowanej pandemią nastolatkom (ponad 75% respondentów) brakowało głównie bezpośredniego kontaktu z kolegami/koleżankami ze szkoły/klasy. Potrzebowali oni także częstszego wychodzenia z domu (63,3%), czego zdawali się nie zauważać rodzice (6,0% wskazań).
- W czasie pandemicznych ograniczeń stacjonarnego trybu nauki uczniowie brali udział w lekcjach zdalnych, przede wszystkim wykorzystując laptopy (66,6%) oraz smartfony (58,0%). Prawie co trzeci rodzic twierdzi, że w trakcie pandemii musiał kupić dodatkowy laptop (31,8%).
- Ponad połowa (55,4%) nastolatków przyznaje, że nauczanie zdalne wiązało się z długim przebywaniem przed komputerem, tabletem czy smartfonem – dłuższym, niżby chcieli badani. Podobne, chociaż bardziej jednoznaczne zdanie mają rodzice (75,7%).
- Co drugi ankietowany uczeń (49,4%) twierdzi, że podczas edukacji online nauczyciele dają za mało czasu na realizację klasówek czy sprawdzianów. Prawie połowa (44,4%) nastolatków deklaruje, że w czasie lekcji w formie zdalnej jest przez nauczycieli obciążana zbyt dużą ilością materiałów i treści, które trudno jest samodzielnie przyswoić.
- Najczęściej wskazywanym przez młodzież problemem spotykanym podczas edukacji szkolnej w trybie zdalnym jest poczucie zniechęcenia do nauki po całym dniu lekcji online (57,8%). Według uczniów nauczyciele w czasie trwania zajęć na odległość nie radzili sobie z pojawiającymi się trudnościami technicznymi, np. związanymi z połączeniem internetowym – wskazało tak 33,4% ankietowanych.
- Co trzeci (31,7%) respondent deklaruje, że brakowało mu „odpowiedniego przygotowania nauczycieli do obsługi urządzeń elektronicznych (komputer, kamera, mikrofon itd.)”.

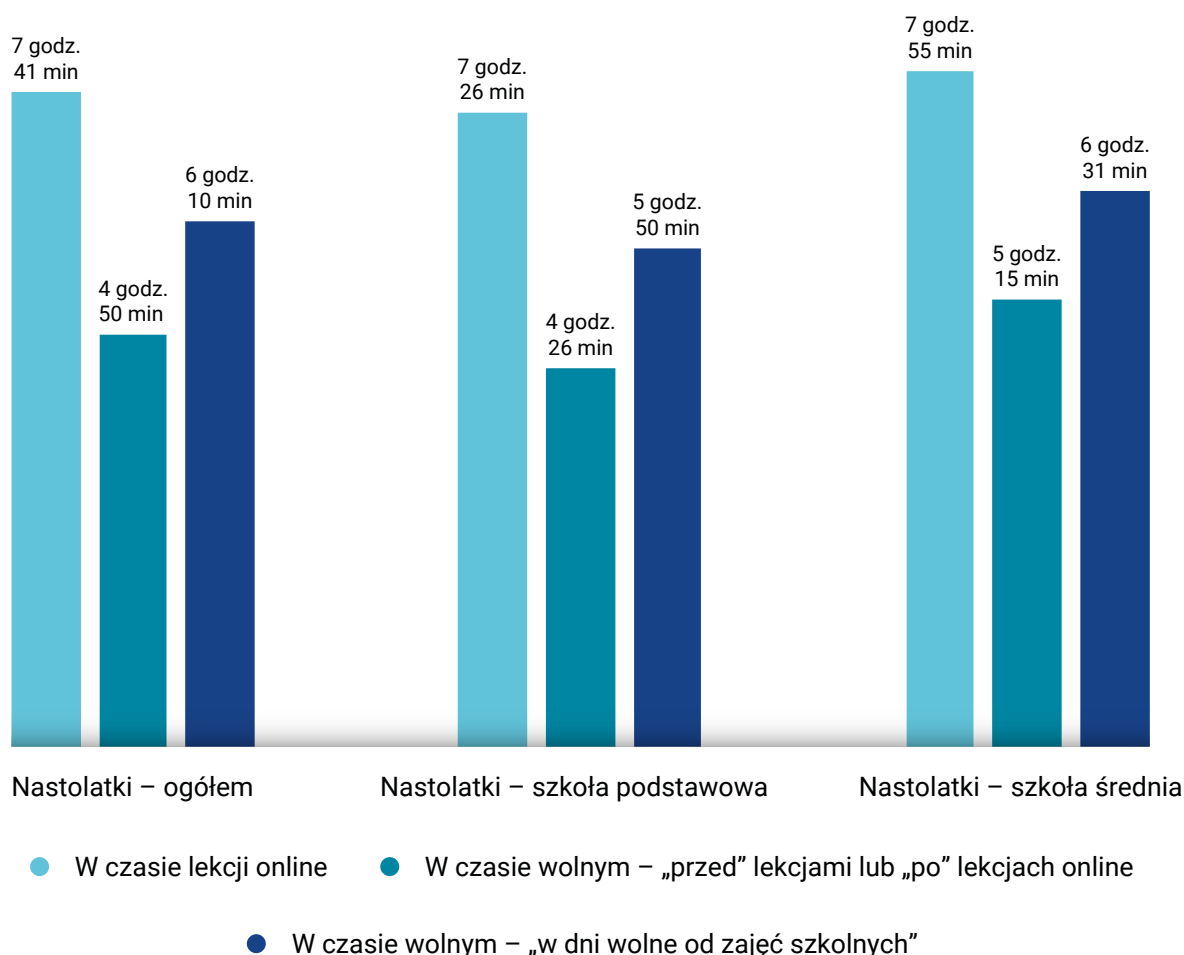
1 Czas

Czas poświęcony na korzystanie z internetu to najsilniejszy wskaźnik cyfryzacji młodego pokolenia – koreluje on ze wszystkimi aspektami badanego problemu. Z racji nowej sytuacji epidemicznej w kraju i na świecie w tej edycji badania „Nastolatki 3.0” zapytano młodych respondentów o użytkowanie sieci zarówno w czasie wolnym, jak i w trakcie tzw. edukacji zdalnej.

Korzystanie z internetu stało się aktywnością permanentną, bo za pomocą swoich smartfonów dzieci i młodzież są stale online. Respondentów zapytano o czas spędzany w sieci, aby sprawdzić, czy korzystanie z internetu jest dla nich aktywnością już ustabilizowaną, czy nadal dynamiczną w czasowym budżecie dnia.

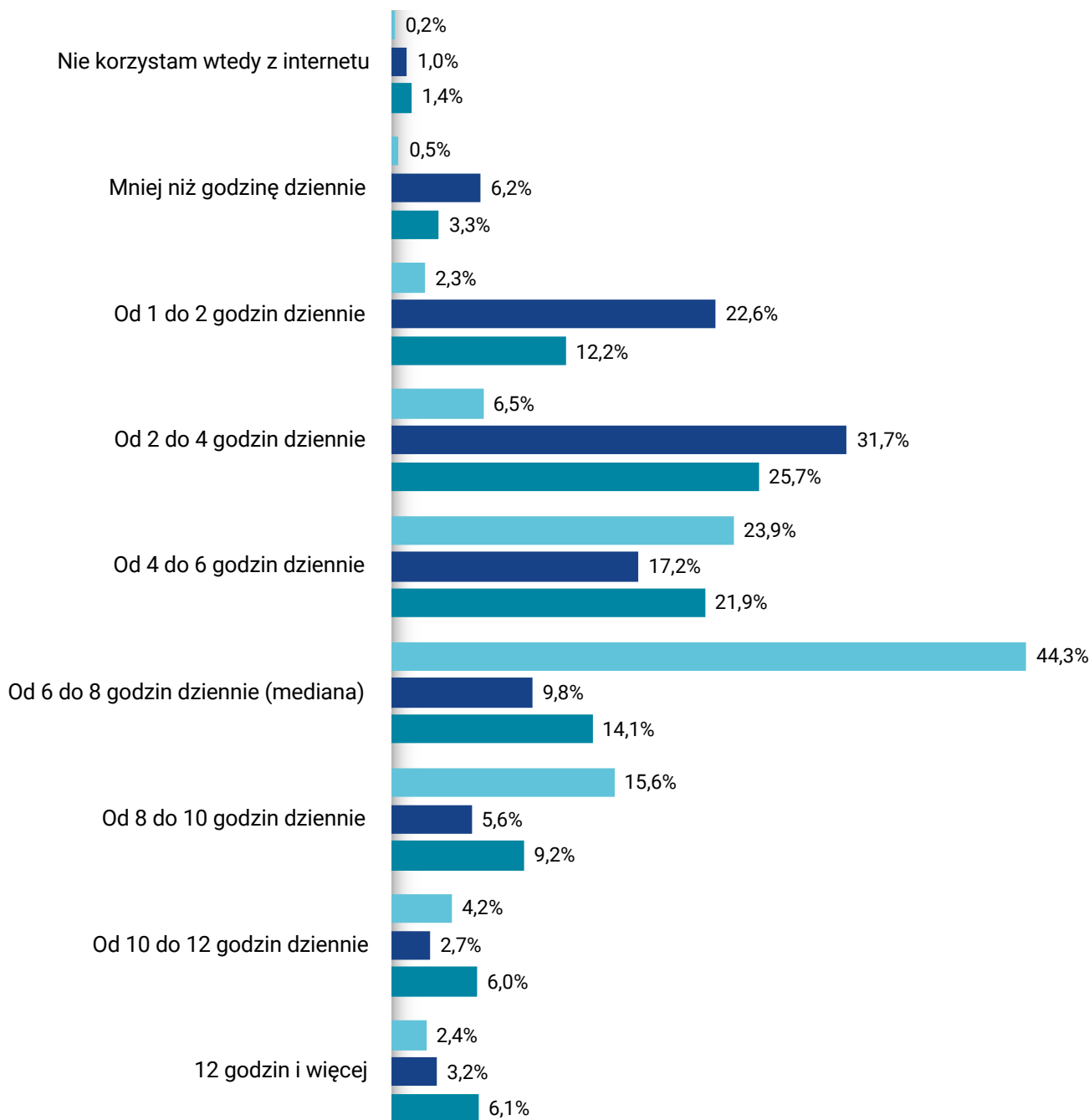
Według deklaracji nastolatków w czasie wolnym od zajęć szkolnych korzystają oni z sieci średnio 4 godziny i 50 minut dziennie. W dni świąteczne, weekendy czy wakacje ten wskaźnik się zwiększa i wynosi średnio 6 godzin i 10 minut. Z powodu zdalnej edukacji dzienny budżet czasu został rozszerzony na korzystanie z internetu w ramach zajęć lekcyjnych. Młodzi respondenci twierdzili, że w ciągu dnia na zdalne lekcje przeznaczają średnio 7 godzin i 41 minut. Wiek respondentów oczywiście różnicuje ten czas: uczniowie szkół ponadpodstawowych są online częściej – zarówno w czasie wolnym, jak i podczas zdalnych zajęć lekcyjnych (patrz Wykres 1).

Wykres 1. Dobowy budżet czasu na korzystanie z internetu w podziale na typ szkoły: Nastolatki

Warto zwrócić uwagę, że w badanej populacji prawie co piąty nastolatek poświęca na aktywność w internecie więcej czasu niż wskazane wartości średnie. Stosunkowo duża część populacji dzieci i młodzieży korzysta z sieci (poza lekcjami online) nawet dłużej, tzn. powyżej ośmiu godzin na dobę – co dziesiąty nastolatek (11,5%) w dni szkolne i co piąty (21,3%) w dni wolne od edukacji (patrz Wykres 2).

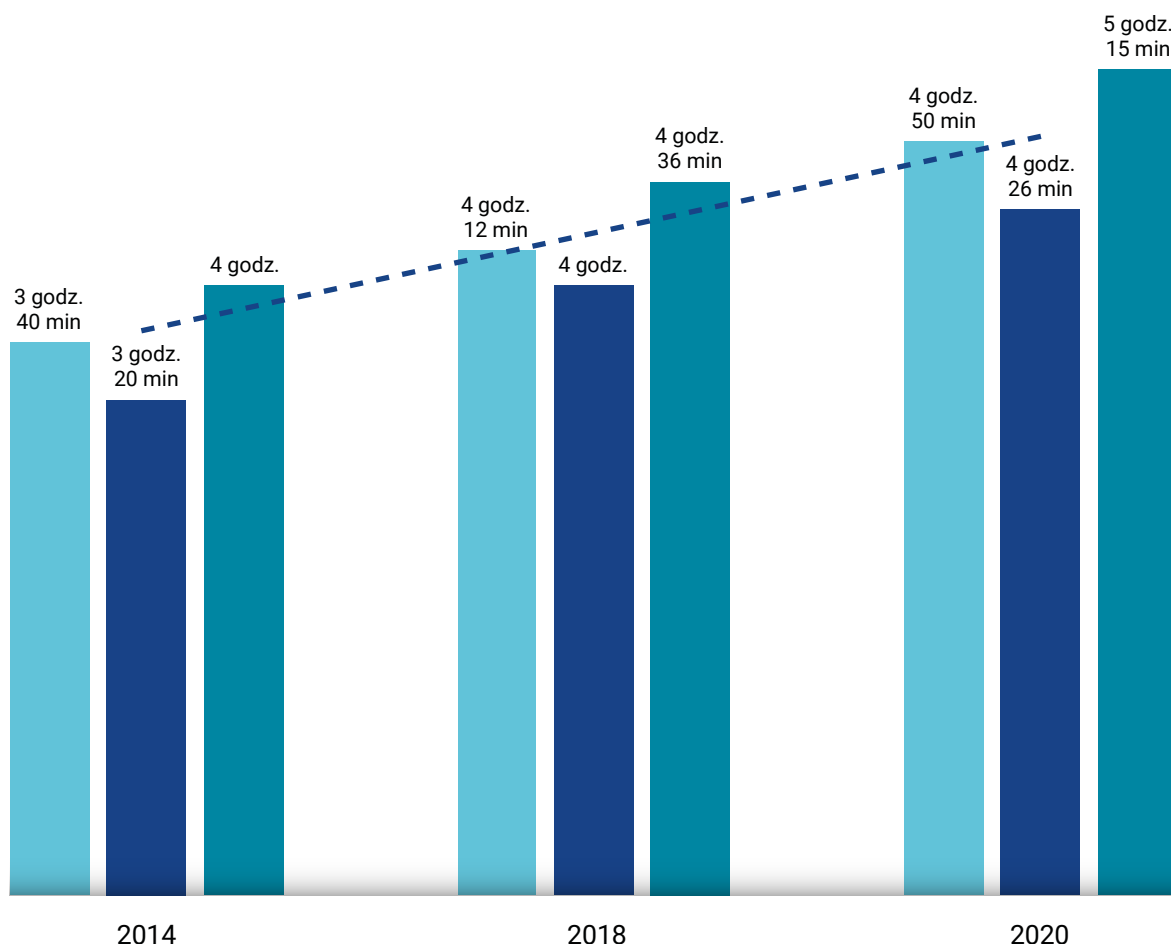
Wykres 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Ile godzin dziennie (w przybliżeniu) korzystasz z internetu?” : Nastolatki

- **w weekendy lub w dni wolne od zajęć szkolnych prowadzonych zdalnie** (online) z powodu pandemii COVID-19 (tj. sobota, niedziela, święta, ferie, wakacje)
- **w czasie wolnym od zajęć szkolnych** (tj. „przed” lekcjami lub „po” lekcjach) prowadzonych zdalnie (online) z powodu pandemii COVID-19
- **w ramach zdalnych (online) lekcji szkolnych** tj. w czasie, gdy budynki szkolne były zamknięte z powodu pandemii COVID-19

Porównując otrzymane wyniki z danymi pochodzącymi z poprzednich edycji badania, obserwujemy stały wzrost liczby godzin poświęcanych na korzystanie z internetu. Podane wartości średnie należy jednak traktować jedynie szacunkowo, gdyż treść pytania została nieznacznie zmodyfikowana w badaniu w roku 2020, aby uwzględnić czas przeznaczony na edukację zdalną (patrz Wykres 3).

Wykres 3. Szacunkowy dobowy budżet czasu na korzystanie z internetu przez nastolatki w latach 2014, 2018 i 2020: Nastolatki

● Nastolatki – ogółem ● Nastolatki – szkoła podstawowa ● Nastolatki – szkoła średnia

- - - Liniowa (Nastolatki – ogółem)

Dobowy harmonogram korzystania z internetu w dni zajęć szkolnych (dalej: szkolne) jest odzwierciedleniem nowej sytuacji epidemicznej i związanej z nią edukacji zdalnej. Lektury online generują najintensywniejszą konsumpcję internetu w godzinach od 7:00 do 13:00 (patrz Wykres 4). Rozkład korzystania

z internetu w dni wolne od zajęć szkolnych pokazuje natomiast, że młodzi internauci przeznaczają czas, który mógłby być inaczej zagospodarowany, najczęściej na aktywność online. Przy tym prawie co szósty nastolatek (16,9%) korzysta z internetu po godzinie 22:00, kosztem swojego snu (patrz Wykres 5).

Wykres 4. Dobowy harmonogram czasu na korzystanie z internetu: Nastolatki

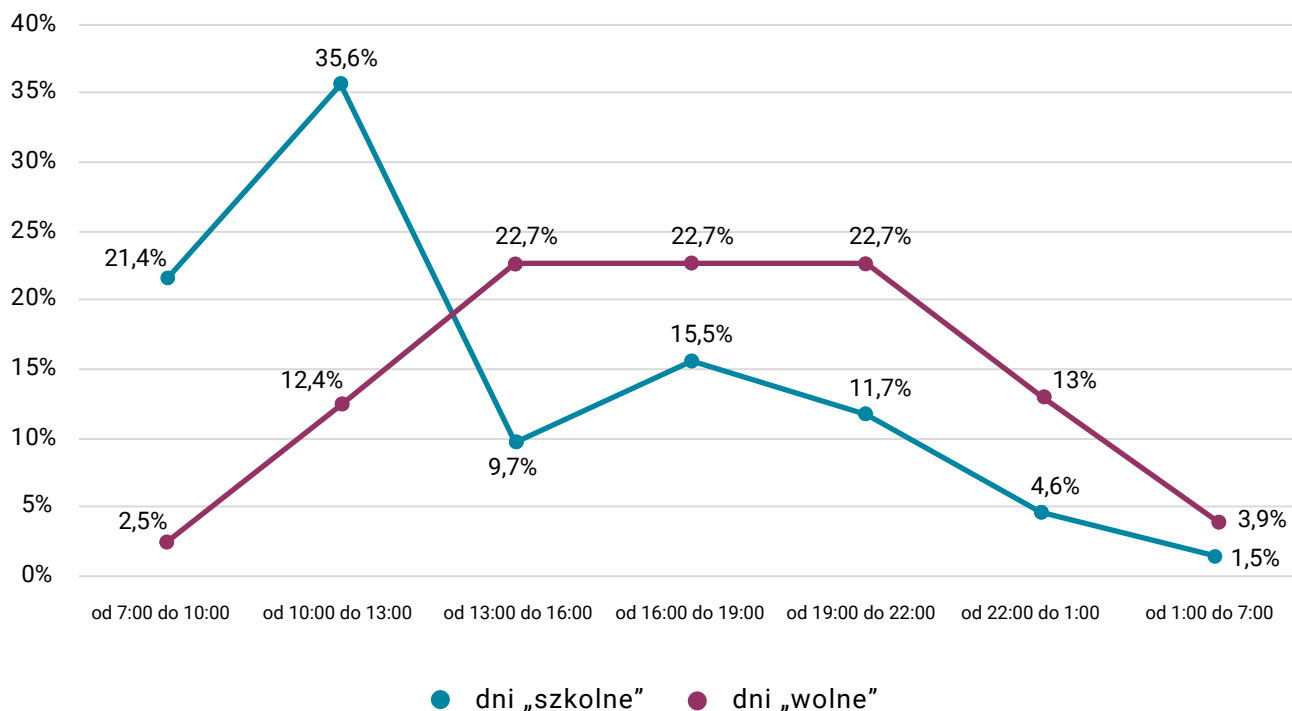

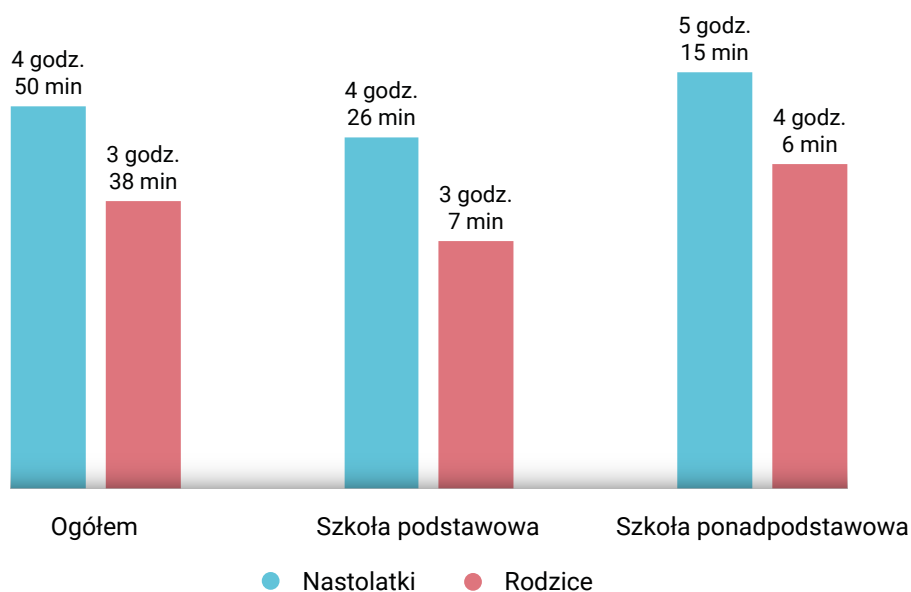
Tabela 1. Harmonogram godzin, w jakich nastolatki najczęściej korzystają z internetu w dniach, w których zazwyczaj mają zajęcia szkolne (od poniedziałku do piątku) i w dni wolne od zajęć: Nastolatki

	W dniach, w których zazwyczaj masz zajęcia szkolne (od poniedziałku do piątku)	W dniach, w których masz wolne od zajęć szkolnych (sobota, niedziela, dni świąteczne, wakacje, ferie)
od 7:01 do 10:00	21,4%	2,5%
od 10:01 do 13:00	35,6%	12,4%
od 13:01 do 16:00	9,7%	22,7%
od 16:01 do 19:00	15,5%	22,7%
od 19:01 do 22:00	11,7%	22,7%
od 22:01 do 1:00	4,6%	13,0%
od 1:01 do 7:00	1,5%	3,9%
Ogółem	100,0%	100,0%

Badanie w edycji 2020 obejmowało także rodziców nastolatków. Miało to na celu konfrontację deklaracji obu grup respondentów, szczególnie w zakresie zachowań młodych użytkowników sieci, które mogą budzić niepokój ich opiekunów. Pytano dorosłych m.in. o czas, jaki młodzież przeznaczą na konsumpcję internetu. Rodzice nie szacują właściwie tych wartości:

wskazują, że ich dzieci korzystają z sieci średnio 3 godziny i 38 minut, tymczasem nastolatki deklarują – jak pamiętamy – 4 godziny i 50 minut. Odnotowana różnica szacunkowego czasu występuje zarówno u dzieci ze szkół podstawowych, jak i ponadpodstawowych, oraz ich rodziców (patrz Wykres 5).

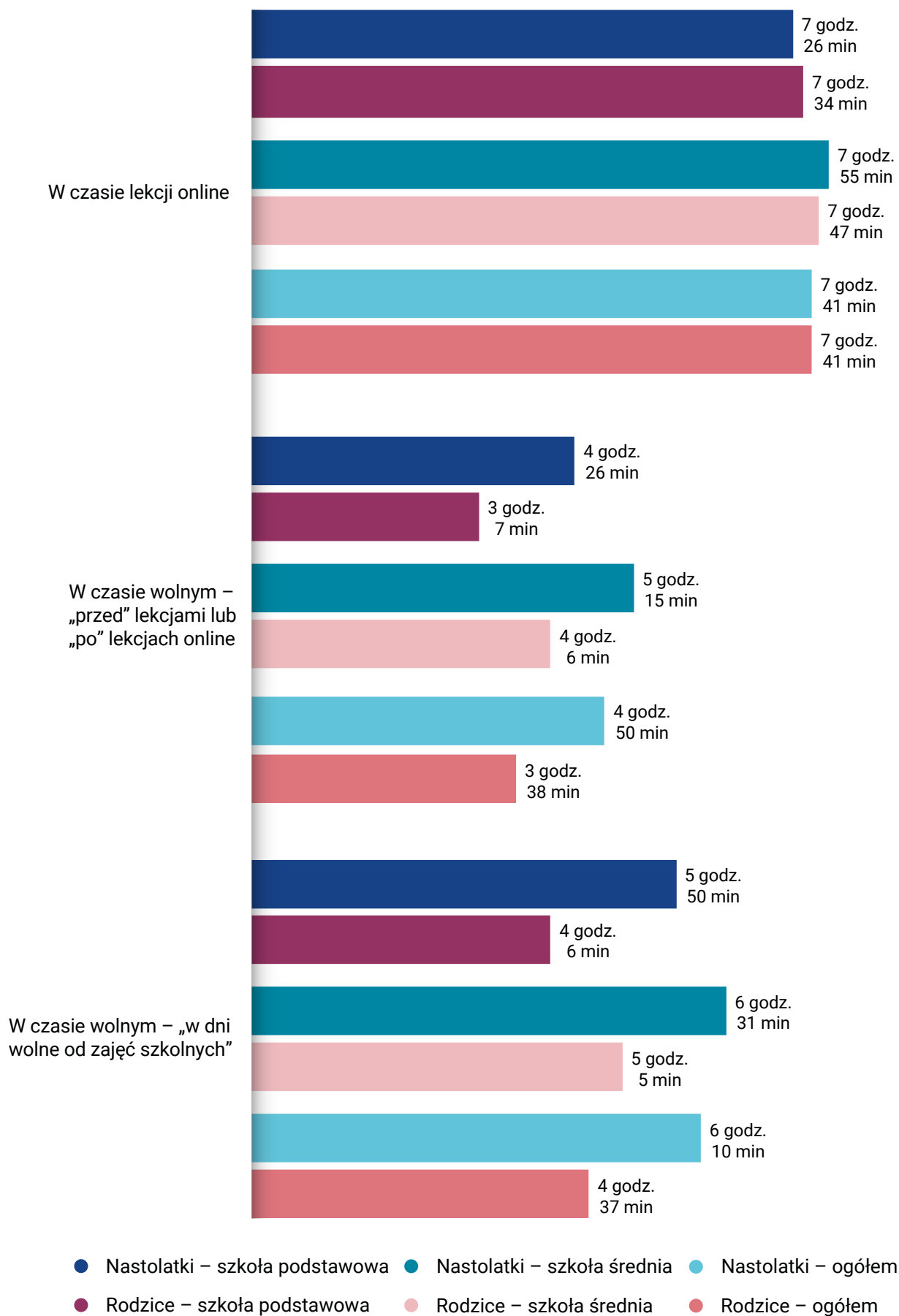
Wykres 5. Dobowy budżet czasu nastolatków na korzystanie z internetu w opinii rodziców: Nastolatki i Rodzice

Ankietowani rodzice dobrze wiedzą, ile czasu ich dzieci spędzają przed monitorem w trakcie zdalnych zajęć lekcyjnych, bez względu na wiek ucznia i rodzaj szkoły. Mają jednak wyraźny kłopot z oszacowaniem czasu użytkowania urządzeń cyfrowych po lekcjach (patrz Wykres 6).

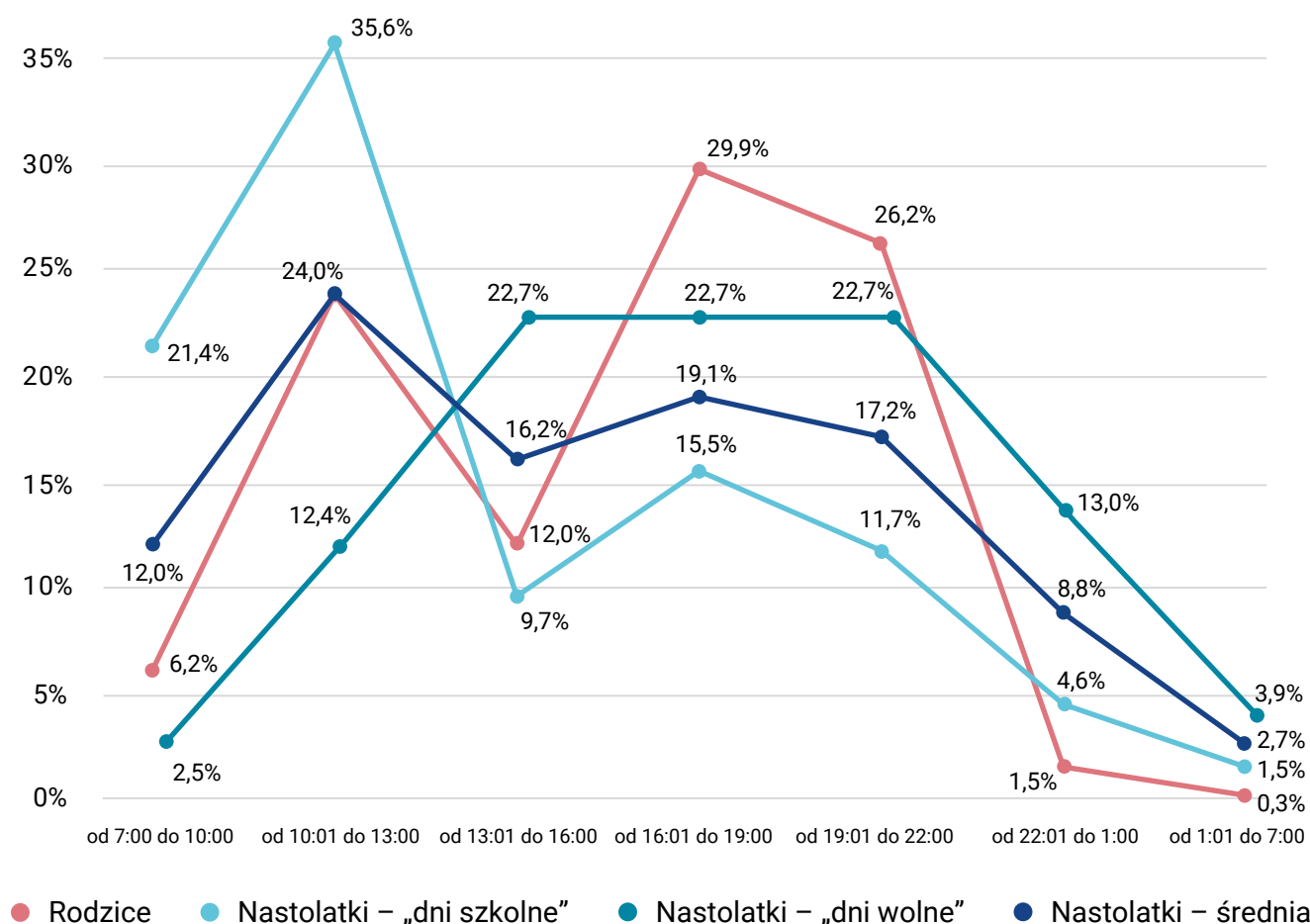
Wykres 6. Dobowy budżet czasu nastolatków na korzystanie z internetu z uwzględnieniem: czasu na lekcje online, czasu przed lekcjami i po lekcjach, czasu wolnego od zajęć szkolnych: Nastolatki i Rodzice

W opinii rodziców nastolatki są najbardziej aktywne w internecie pomiędzy godziną 16:00 a 22:00. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że obserwacja aktywności dziecka jest zazwyczaj możliwa po zakończeniu pracy zawodowej. Może to być niepokojące z punktu widzenia obowiązków wychowawczych, gdyż w większości polskich rodzin rodzice mają możliwość wchodzenia w bezpośrednie interakcje ze swoimi dziećmi często jedynie późnym popołudniem i wieczorem.

Dodatkowo rodzice nie posiadają pełnej wiedzy o czasie aktywności swych pociech w przestrzeni wirtualnej, a także nie są do końca świadomi, kiedy ich dzieci korzystają z internetu. Szczególnie badani rodzice nie doszacowują czasu późnowieczornego i nocnego (po godzinie 22:00), sądząc, że ich dzieci albo śpią, albo szykują się do snu, gdy tymczasem aktywnie używają smartfonów lub innych narzędzi umożliwiających dostęp do internetu (patrz Wykres 7).

Wykres 7. Harmonogram czasu przeznaczanego na korzystanie z internetu przez nastolatki według deklaracji rodziców: Nastolatki i Rodzice

Reasumując, nastolatki pozostają online przez dużą część dnia, a edukacja zdalna znacząco wydłużyła czas spędzany przed monitorem. Polski nastolatek w roku 2020 wpatrywał się w ekran komputera lub smartfona ok. 12 godzin na dobę, głównie z powodu lekcji online (ponad 7 godzin). W porównaniu z wynikami z lat poprzednich obserwowany jest trend wzrostowy w zakresie liczby godzin poświęcanych na aktywność wirtualną w ramach odpoczynku. Zapewne lockdown, ograniczenia w przemieszczaniu się w przestrzeni publicznej i edukacja zdalna mocno

wpłynęły na dynamikę tego trendu. Skutki będziemy obserwować w przyszłości, aczkolwiek już dzisiaj odnotowaliśmy w badaniu wyraźny skok deklaracji dotyczących dolegliwości somatycznych wynikających z długiego czasu spędzonego przed monitorem. Niepokojąca jest także reakcja rodziców na zaistniałą sytuację. Z odpowiedzi opiekunów wynika, że internet staje się często jedynym pomysłem na organizację czasu wolnego młodego człowieka (który mogliby wykorzystać na budowanie bezpośrednich relacji rodzic–dziecko).

Najważniejsze ustalenia

- Obecnie nastolatki korzystają aktywnie z internetu średnio 4 godziny 50 minut na dobę. W dni wolne od zajęć szkolnych czas przebywania w sieci wydłuża się średnio do 6 godzin i 10 minut.
- Blisko co dziesiąty (11,5%) nastolatek jest aktywny w sieci ponad 8 godzin dziennie, a co piąty (21,3%) spędza tyle czasu przed monitorem w dni wolne od edukacji.
- Na zajęcia zdalne przed monitorem młodzi przeznaczają średnio 7 godzin i 41 minut dziennie.
- W porównaniu do pomiarów w latach poprzednich obserwowany jest stały wzrost liczby godzin przeznaczanych na korzystanie z internetu każdego dnia.
- Co szósty nastolatek (16,9%) intensywnie korzysta z internetu w godzinach nocnych (po godzinie 22:00).
- Z odpowiedzi badanych wynika, że część uczniów korzysta z internetu do celów osobistych również w trakcie zajęć lekcyjnych online.
- Rodzice nie doszacowują czasu, jaki ich dzieci spędzają w internecie, oraz nie kontrolują korzystania z sieci w godzinach nocnych.
- Z odpowiedzi rodziców wynika, że biernie obserwują aktywność dziecka w sieci. Wspólny czas spędzany w gospodarstwie domowym nie jest przeznaczany na budowanie relacji z dziećmi.

2 Infrastruktura

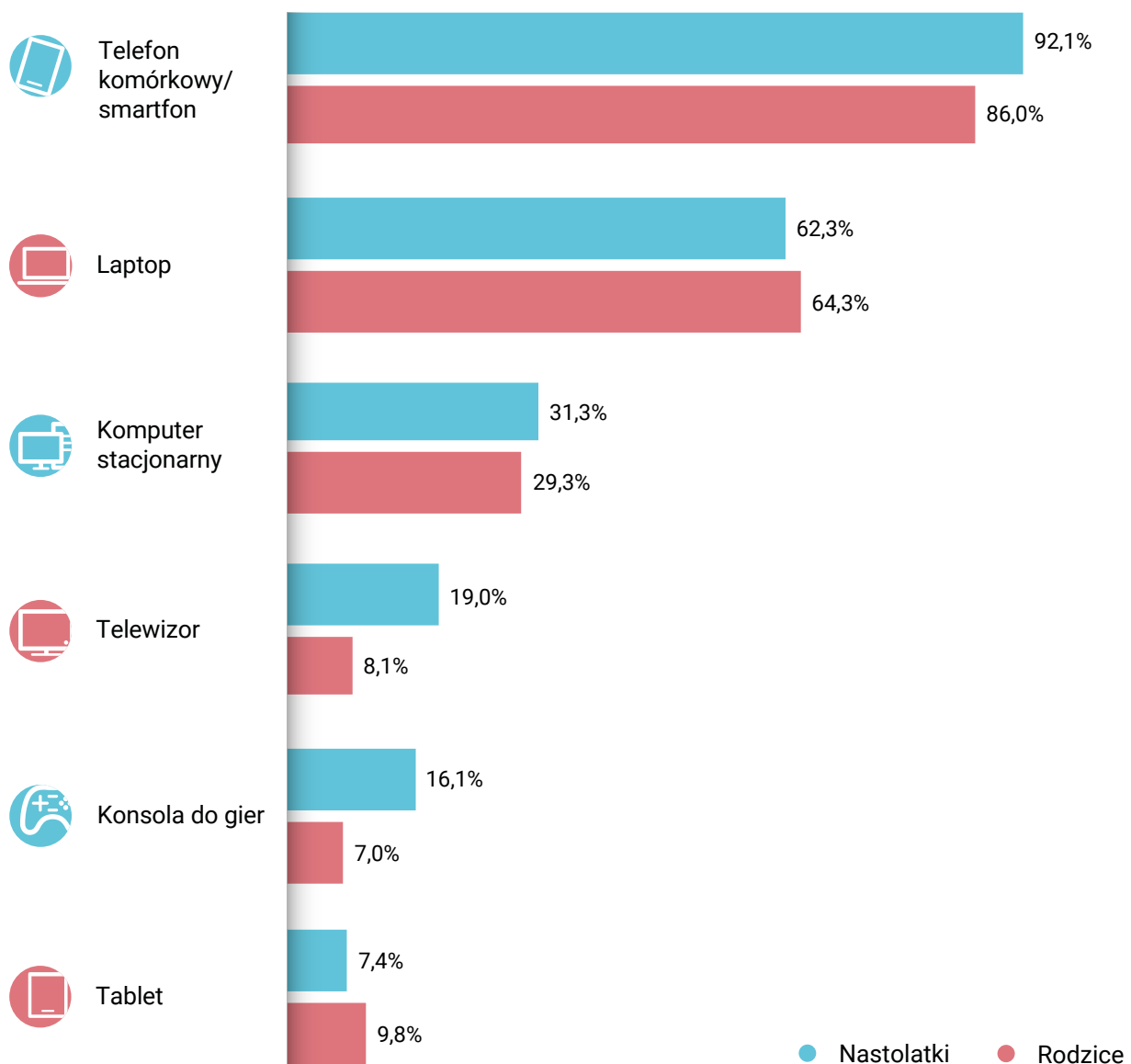
Popularyzacja korzystania z internetu ma bezpośredni związek z upowszechnieniem się komputerów, laptopów, smartfonów, tabletów czy urządzeń multimedialnych oferujących dostęp do treści online. W celu estymacji najpopularniejszych form korzystania z zasobów sieci uczestnicy badania zostali poproszeni o wskazanie rodzajów używanych przez siebie urządzeń, za pośrednictwem których najczęściej łączą się z internetem.

Młodzież używa w tym celu głównie smartfonów i telefonów komórkowych (92,1%). Następne pod względem częstotliwości korzystania z urządzenia można wymienić: laptop (62,3%), komputer stacjonarny (31,3%), telewizor (19,0%) oraz konsolę do gier (16,1%). W porównaniu z poprzednią edycją badania jedyną odnotowaną różnicą w strukturze urządzeń służących do korzystania z sieci jest mniejszy udział tabletów.

Rodzice i opiekunowie prawni także mieli wskazać urządzenia służące do korzystania z internetu, których najczęściej używają ich podopieczni. Odpowiedzi dorosłych porównano z deklaracjami nastolatków na ten sam temat. Zarówno jedni, jak i drudzy potwierdzają, że telefon komórkowy oraz smartfon są najczęściej wykorzystywanymi narzędziami podczas użytkowania sieci przez młodych internautów (nastolatki – 92,1% vs. rodzice – 86,0%). Obie grupy respondentów są zgodne również w kwestii popularności laptopa (nastolatki – 62,3% vs. rodzice – 64,3%) oraz komputera stacjonarnego (nastolatki – 31,3% vs. rodzice – 29,3%).

Inne urządzenia nastolatki wykorzystują rzadziej, choć i tak deklarują to częściej niż ich rodzice i opiekunowie: konsole do gier (nastolatki 16% vs. rodzice – 7%), telewizor (nastolatki – 19,0% vs. rodzice – 8,1%) (patrz Wykres 8).

Wykres 8. Urządzenia, za pomocą których nastolatki najczęściej korzystają z internetu: Nastolatki i Rodzice

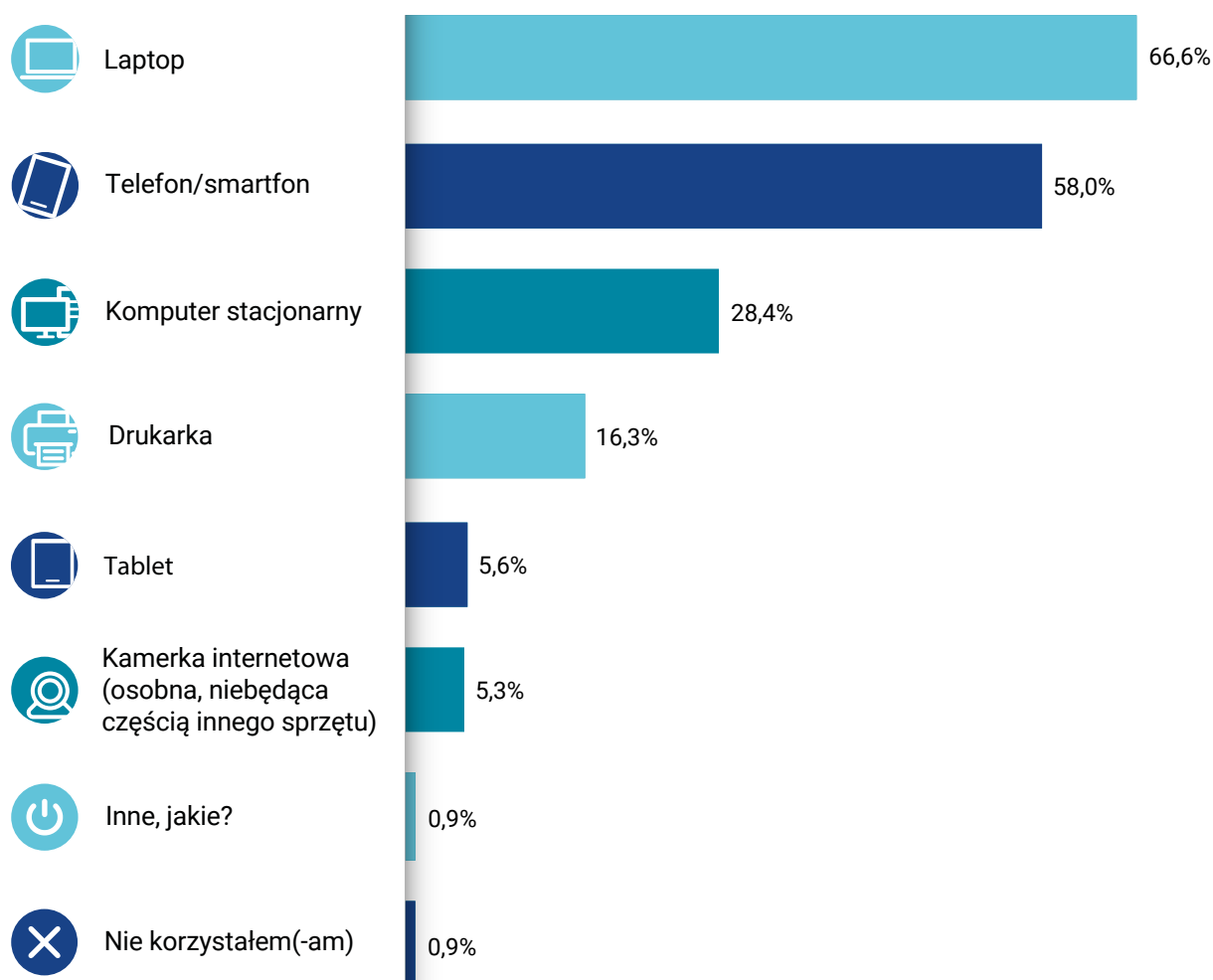

Nastolatków poproszono także o określenie, z jakich urządzeń najczęściej korzystali, biorąc udział w lekcjach, które ze względu na pandemię odbywały się w formule online.

Największa część uczniów brała udział w zajęciach zdalnych za pośrednictwem laptopów (66,6%). Interesujące jest, że ponad połowa nastolatków w e-edukacji uczestniczyła także za pomocą smartfonów czy telefonów (58,0%), a zatem urządzeń o mniejszych

ekranach i zapewniających mobilność. Prawie dwa razy mniej uczniów wskazało z kolei na korzystanie w trakcie zdalnego nauczania z komputerów stacjonarnych (28,4%). Inne typy urządzeń były używane przez znacznie mniej badanych. Tylko co szósty uczeń w trakcie zajęć online wykorzystywał drukarkę (16,3%), a co dwudziesty – podłączoną do innych urządzeń (najczęściej: komputera stacjonarnego) kamerkę internetową (5,3%) (patrz Wykres 9).

Wykres 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Z jakiego sprzętu elektronicznego korzystałeś(-aś) najczęściej, biorąc udział w lekcjach w ramach edukacji zdalnej (online)?”: Nastolatki

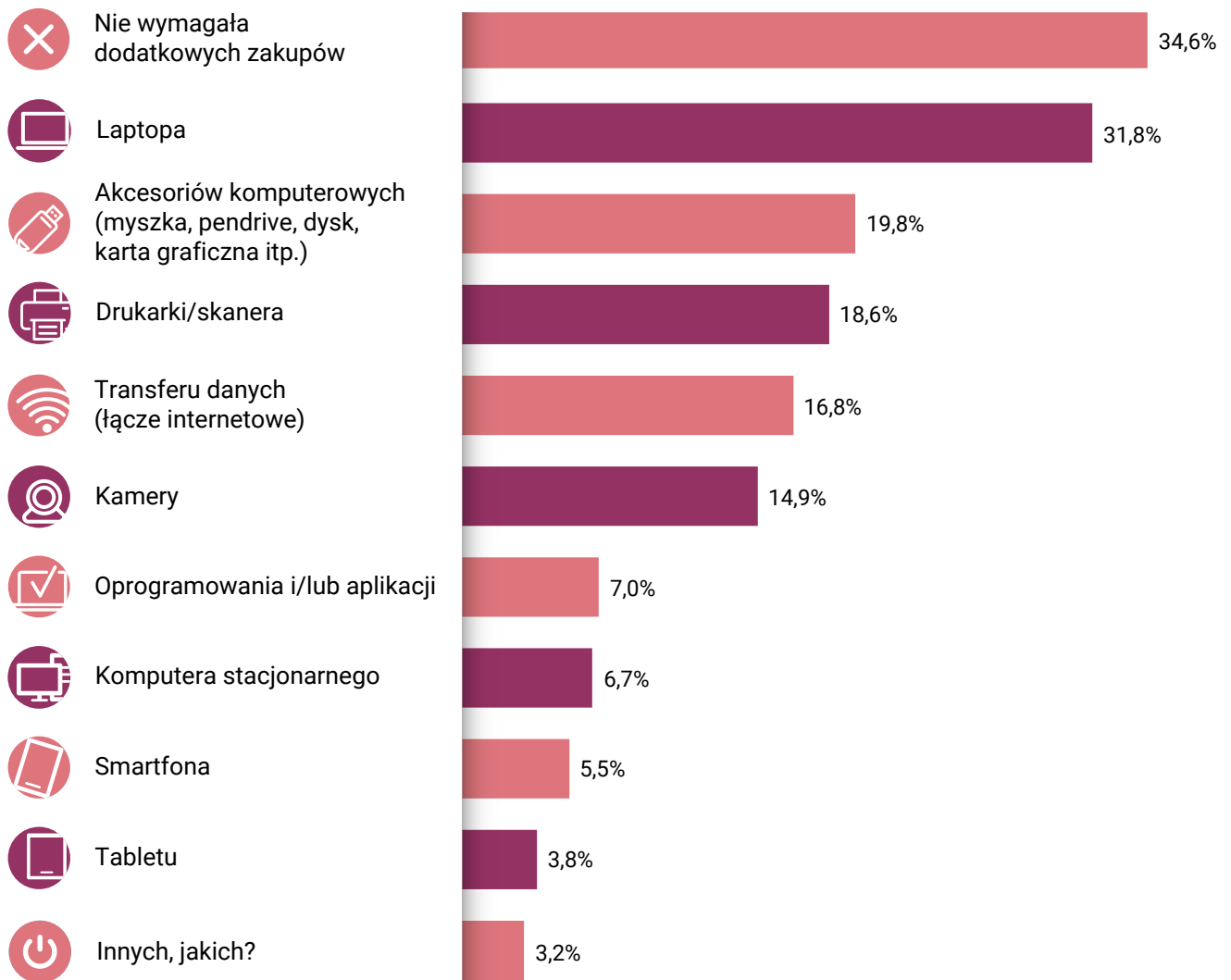

W najnowszej edycji badania poproszono rodziców o określenie dodatkowych wydatków na sprzęt elektroniczny i usługi cyfrowe w celu umożliwienia dzieciom edukacji zdalnej spowodowanej zamknięciem szkół ze względu na zagrożenie epidemiczne COVID-19.

Średnio co trzeci rodzic (34,6%) zadeklarował, że nie poniósł dodatkowych kosztów związanych z edukacją w warunkach pandemii. Najczęściej dorosli musieli kupić dodatkowy laptop (31,8%), a także

akcesoria komputerowe, takie jak: myszki, dyski przenośne itp. (19,8%) oraz drukarkę lub skaner (18,6%). Rzadziej rodzice i opiekunowie prawni wskazywali także, że na potrzeby nauczania zdalnego, w trakcie ograniczeń pandemicznych, nabyli kamerę (14,9%), konkretne oprogramowanie i aplikacje (7,0%), komputer stacjonarny (6,7%), smartfon (5,5%) czy tablet (3,8%) (patrz Wykres 10).

Wykres 10. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy edukacja zdalna Pana/Pani dziecka/dzieci wymagała od Pana/Pani zakupu: ...?": Rodzice

Pod względem wykorzystywanych urządzeń w ciągu ostatnich lat widać stabilną tendencję popularyzacji sprzętów mobilnych oraz ugruntowania się laptopów jako podstawowego zestawu, za pomocą którego młodzi Polacy korzystają z sieci. Wzrasta także wykorzystanie do tego celu konsoli do gier oraz telewizora, co ma związek m.in. z rozwojem sektora rozrywki sieciowej (online gaming, telewizja internetowa).

Najważniejsze ustalenia

- Młodzież najczęściej łączy się z internetem za pomocą urządzeń mobilnych (92,1%). Coraz częściej wykorzystywane są w tym celu konsola do gier (16,1%) oraz telewizor (19,0%). Rodzice wydają się nie doszacowywać czasu, jaki nastolatki spędzają w sieci za pośrednictwem tego typu sprzętu.
- W czasie pandemicznych ograniczeń stacjonarnego trybu nauki uczniowie brali udział w lekcjach zdalnych, wykorzystując przede wszystkim laptopy (66,6%) oraz smartfony (58,0%).
- Ze względu na zamknięcie szkół i wymogi edukacji zdalnej prawie co trzeci rodzic twierdzi, że musiał kupić laptopa (31,8%). Nieco więcej respondentów (34,6%) deklaruje, że nowa sytuacja nie wiązała się dla nich z koniecznością nabycia dodatkowego sprzętu elektronicznego czy usług cyfrowych.

3 Cel

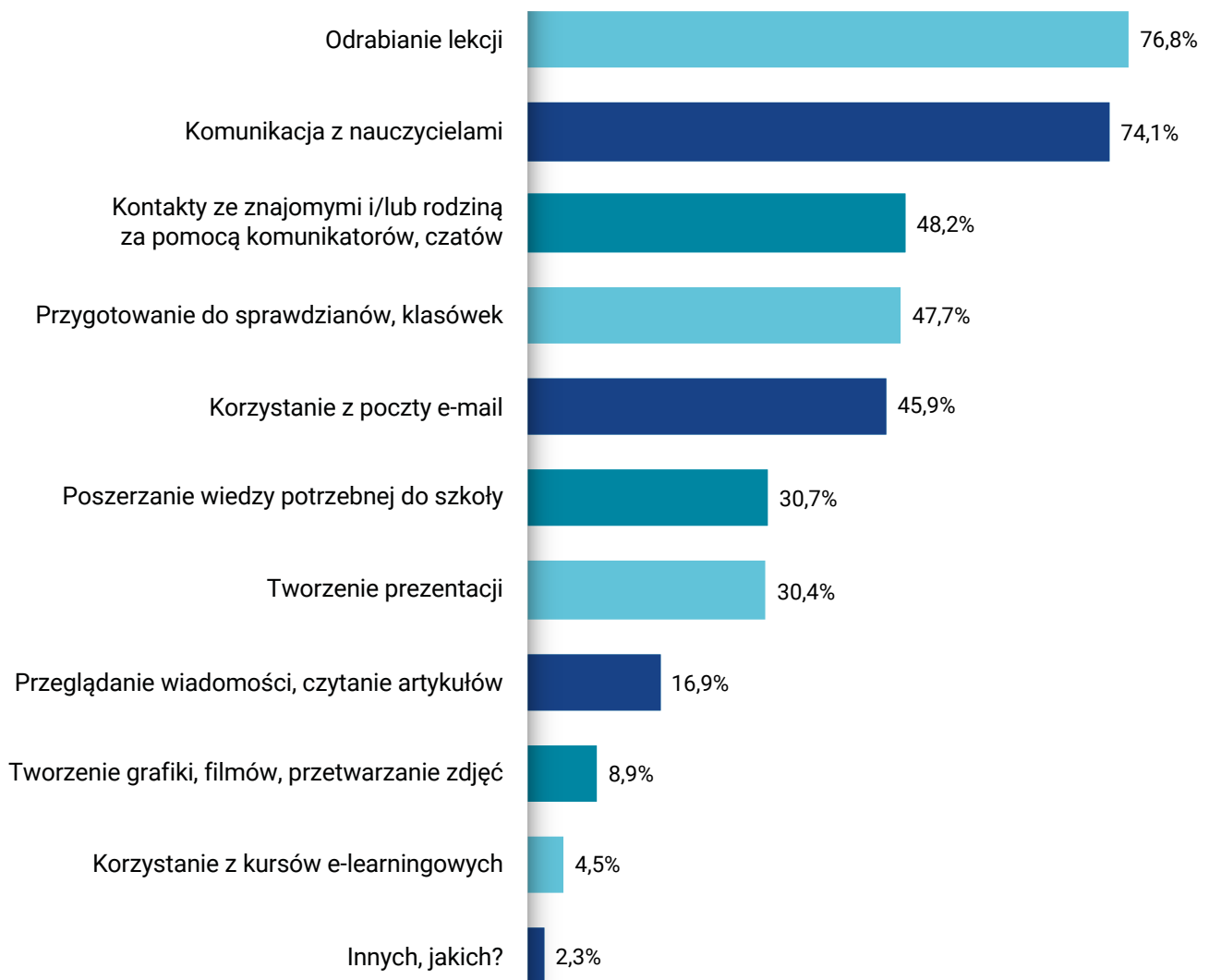
Wysoki – i wykazujący stabilny trend – poziom dostępu do internetu wśród młodzieży nie oznacza, że korzystanie z sieci nie podlega istotnym zmianom. Ciągły rozwój technologiczny oraz rywalizacja producentów i dostawców urządzeń, aplikacji czy serwisów sprawiają, że zachowania użytkowników cechują się dużą dynamiką. Aby dokładnie monitorować parametry użytkowania internetu, badanych poproszono o wskazanie, do czego najczęściej wykorzystują sieć.

W związku z realizacją obowiązków szkolnych nastolatki najczęściej używają internetu podczas odrabiania lekcji (76,8%) lub komunikacji z nauczycielami (74,1%). Niemal połowa wskazuje na aktywności polegające na kontaktach ze znajomymi czy rodziną za pomocą komunikatorów i czatów (48,2%), przygotowaniu do sprawdzianów i klasówek (47,7%) oraz korzystaniu z poczty e-mail (45,9%). Rzadziej niż co trzeci uczeń wspiera swoją edukację, wykorzystując sieć do poszerzania wiedzy (30,7%) oraz do tworzenia prezentacji (30,4%). Zdecydowanie mniej nastolatków podczas

realizacji obowiązków szkolnych użytkuje internet do przeglądania wiadomości i czytania artykułów (16,9%). Najmniej popularne jest tworzenie grafiki, filmów, przetwarzanie zdjęć (8,9%) oraz korzystanie z kursów e-learningowych (4,5%).

W poprzednich edycjach młodzież również była pytana o cel użytkowania internetu. Z badań przeprowadzonych w 2018 r. wynika, że ponad połowa nastolatków korzystała z sieci przede wszystkim w celu odrabiania lekcji (50,6%). W 2016 r. częściej niż co trzeci uczeń zadeklarował, że używa internetu do „odrabiania lekcji codziennie” (36,9%), a na częstotliwość „kilka razy w tygodniu” wskazało 42,8% młodych ankietowanych. W edycji badania z 2020 r. jedną z głównych aktywności nastolatków w internecie w celach szkolnych była komunikacja z nauczycielami (74,1%), którą w 2018 r. wybrało zaledwie 3,4% uczniów (patrz Wykres 11).

Wykres 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Do jakich aktywności najczęściej używasz internetu w celach szkolnych (realizując obowiązki szkolne)?”: Nastolatki

W czasie wolnym od obowiązków szkolnych nastolatki najchętniej kontaktują się ze znajomymi i rodziną za pomocą komunikatorów i czatów internetowych (77,9%) oraz słuchają muzyki dostępnej w sieci (64,9%). Ponad połowa realizuje potrzeby rozrywkowe, takie jak granie w gry online (53,8%), oglądanie filmów i seriali (50,5%). Nieco mniej popularne jest wśród uczniów korzystanie z serwisów społecznościowych (47,8%) czy oglądanie filmów na kanałach YouTube'a (41,3%). Z deklaracji uczniów wynika, że w czasie wolnym od zajęć szkolnych rzadziej niż co trzeci z nich poszerza swoją wiedzę, poszukując treści dotyczących zainteresowań czy hobby (30,6%). Zdecydowanie mniejszy odsetek młodzieży wskazuje na sieciową aktywność polegającą na przeglądaniu wiadomości i czytaniu artykułów (14,1%) oraz korzystaniu ze sklepów internetowych i serwisów aukcyjnych (13,8%). Nieznacznie częściej niż co dziesiąty nastoletni respondent w czasie wolnym korzysta z poczty e-mail (11,6%). Okazuje się, że z podobną częstotliwością młodzi obserwują profile influencerów (11,5%). Jeszcze rzadziej internet poza szkołą jest narzędziem do tworzenia grafiki, muzyki, filmów czy przetwarzania zdjęć – taką aktywność deklarują tylko nieliczni (6,1%) (patrz Wykres 12).

W badaniu przeprowadzonym w 2020 r., ze względu na przymusowe korzystanie z internetu spowodowane pandemią COVID-19, w pytaniu o zakres użytkowania poszerzono kategorie aktywności online. Mimo to tendencja użytkowania sieci w celach „rozrywkowych” i „towarzyskich” przez nastolatki jest niezmienna. Dane z poprzedniej edycji (2018) wskazują, że młodzież najczęściej używała internetu do słuchania muzyki (65,4%), oglądania filmów i seriali (62,2%) oraz kontaktów ze znajomymi czy rodziną za pomocą komunikatorów (niemal 60% wskazań). Podobnie w 2016 r. młodzi wskazywali, że codziennie za pośrednictwem sieci kontaktowali się ze znajomymi (68,7%) oraz słuchali muzyki i oglądali filmy (68,2%).

Wykres 12. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Do jakich aktywności najczęściej używasz internetu w celach pozaszkolnych (w czasie wolnym od obowiązków szkolnych)?”: Nastolatki

Z deklaracji wynika, że wśród nastolatków najpopularniejszy jest YouTube – serwis z filmami i muzyką, umożliwiający zarówno słuchanie, jak i umieszczanie czy komentowanie publikowanych treści (87,8%). Niemal tak samo często nastolatki deklarują użytkowanie serwisu społecznościowego Facebook i komunikatora Messenger, pozwalających na zamieszczanie treści, tworzenie kont, grup i komunikowanie się oraz dzielenie materiałami, takimi jak: filmy, muzyka, zdjęcia itd. (86,8%). Ponad 60% badanych korzysta z Instagrama (68,1%), bazującego na funkcji edycji filmów i zdjęć, które następnie można udostępnić szerokiej grupie odbiorców. Prawie połowa młodych respondentów korzysta też ze Snapchata i TikToka (kolejno: 49,6% i 48,6%). Wyniki badania wskazują

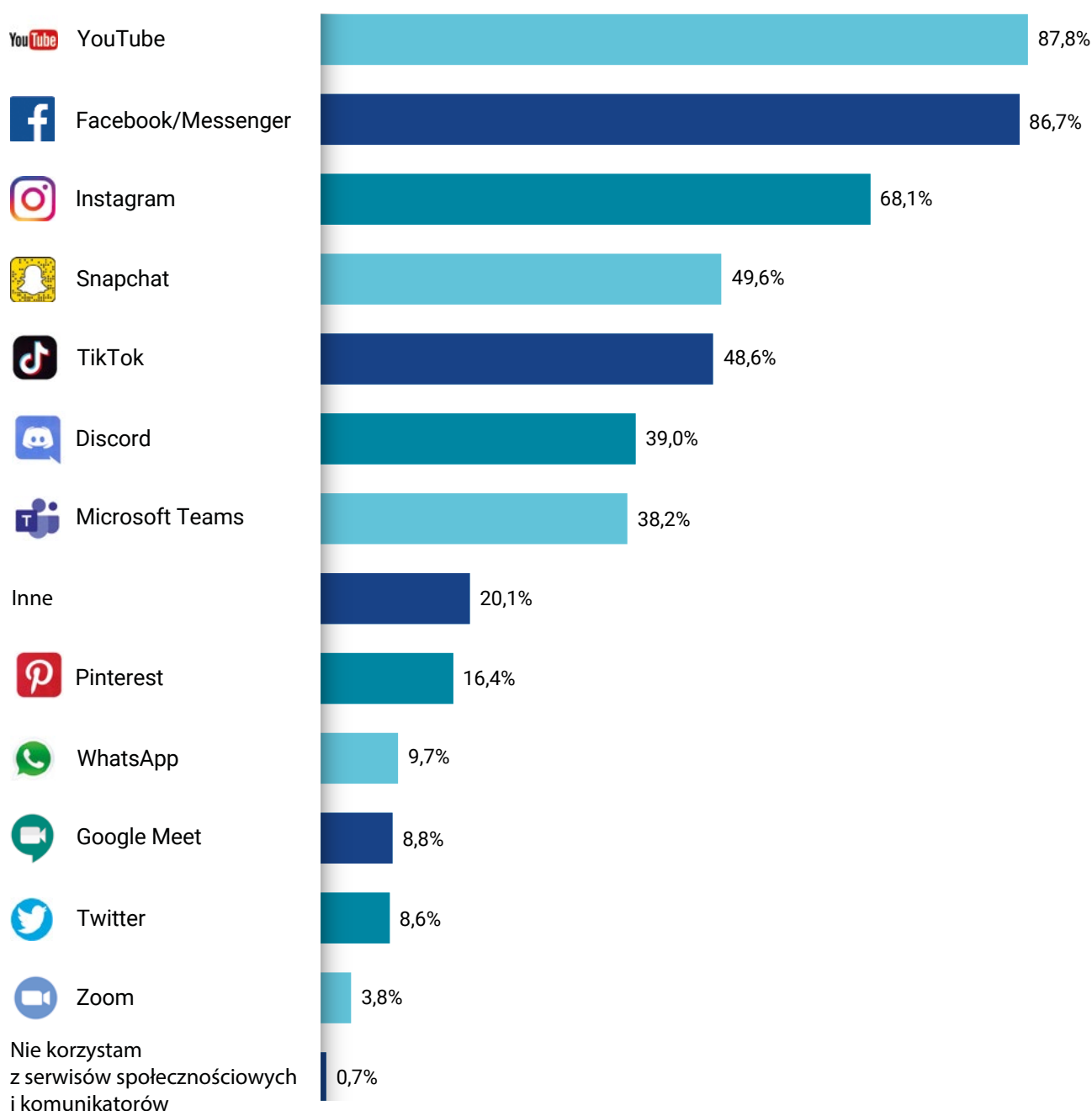
też na popularność bezpłatnego komunikatora Discord – zaprojektowanego na początku dla graczy komputerowych, z którego korzysta 39,0% nastolatków, oraz Microsoft Teams, użytkowanego przez 38,2% respondentów. Rzadziej młodzież wskazywała na Pinterest – serwis służący do dzielenia się materiałami wizualnymi (16,4%). Jeszcze mniejszy odsetek wskazań dotyczył komunikatorów, takich jak: WhatsApp (9,7%) i Google Meet (8,8%). Podobne odsetki deklaracji dotyczą Twittera, gdzie aktywność polega głównie na dyskusjach w postaci krótkich wiadomości tekstowych (8,6%). Z danych wynika, że młodzież migruje pomiędzy narzędziami i często korzysta z „innych” dostępnych serwisów i komunikatorów, na co wskazuje 20,1% nastolatków. Deklaracje potwierdzają

powszechność użytkowania komunikatorów oraz serwisów społecznościowych – tylko nieliczni twierdzą, że nie korzystają z tych narzędzi (0,7%).

Porównanie danych z poprzednich edycji badania wskazuje na utrzymanie trendu użytkowania przez młodych internautów serwisów społecznościowych o szerokim spectrum zastosowania, jakimi są Facebook i Messenger. W 2014 r. ten komunikator wybrało 96,9% respondentów, w 2016 r. prawie 60% uczniów wskazało, że posiadanie profilu na Facebooku jest dla nich istotne, a w edycji 2018 takiej odpowiedzi

udzieliło 83,4% badanych. Niezmienny jest też trend dotyczący użytkowania serwisu YouTube. W 2014 r. serwis ten wybrało 86,9% ankietowanych, w 2016 r. uczniowie zadeklarowali, że dla nich, jako użytkowników internetu, ważny jest „dostęp do filmów i muzyki” (86,4%), natomiast w 2018 r. YouTube został wskazany przez ponad 90% nastolatków, twierdzących, że jest to medium społecznościowe, z którego korzystają najczęściej (94%). Dane potwierdzają też, że wśród młodych ludzi nie słabnie popularność użytkowania Instagrama (2018 – 67,7%; 2020 – 68,8%) (patrz Wykres 13).

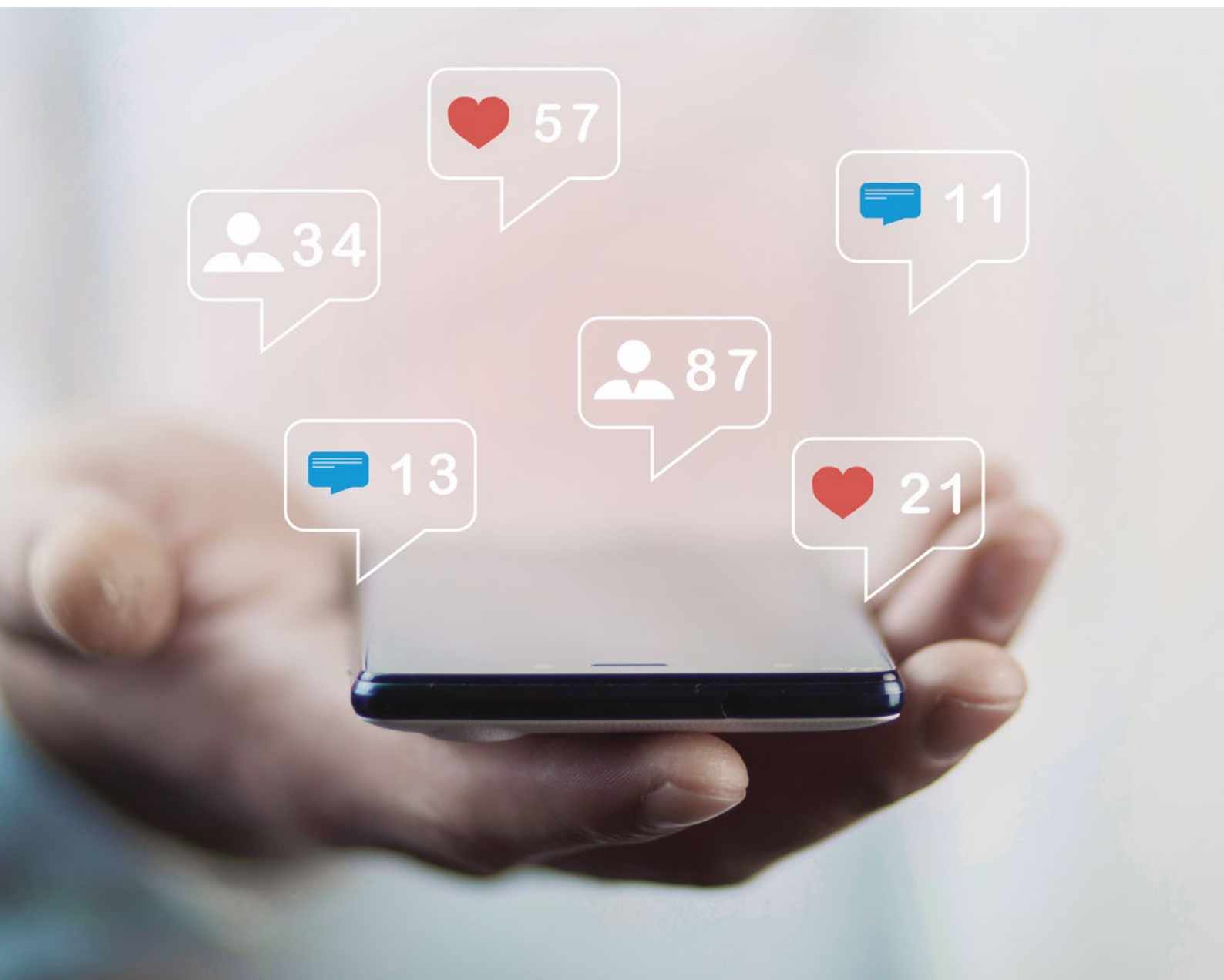
Wykres 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Z których serwisów społecznościowych i/lub komunikatorów korzystasz najczęściej?": Nastolatki

Rodzice i opiekunowie prawni również zostali zapytani o to, do jakich aktywności najczęściej używają internetu. Z ich deklaracji wynika, że mają bardzo pragmatyczne podejście do sieci i najczęściej korzystają z poczty e-mail (87,0%) oraz narzędzi umożliwiających im załatwianie spraw urzędowych lub płacenie rachunków (77,0%). Zdecydowana większość dorosłych uczestników badania robi zakupy online (68,8%) oraz komunikuje się ze znajomymi lub rodziną za pomocą takich narzędzi, jak komunikatory czy czaty (56,2%). Na aspekt związany z poszerzaniem wiedzy w ramach swoich zainteresowań wskazała nieznacznie więcej niż połowa respondentów (51,3%). Rodzice i opiekunowie, podobnie jak ich podopieczni, potrzebują internetu do korzystania z serwisów społecznościowych (43,2%), a nieco rzadziej podczas pomagania swoim dzieciom w nauce – przy przygotowywaniu do sprawdzianów i testów (42,4%) czy odrabianiu lekcji (38,9%). Równie interesujący jest fakt, że rodzice częściej są aktywni online w mediach społecznościowych niż ze względu na sprawy związane z pracą zarobkową (38,1%) czy poszerzanie wiedzy potrzebnej do pracy

(32,1%). Niemal co trzeci z rodziców używa internetu do słuchania muzyki oraz oglądania filmów i seriali (kolejno: 33,0% i 29,8%), a rzadziej niż co piąty korzysta z kursów e-learnigowych (18,2%).

Z porównania odpowiedzi z poprzedniej edycji badania wynika, że wzrosła rola internetu we wszystkich obszarach aktywności dorosłych internautów. W 2018 r. rodzice również wskazywali, że najczęściej korzystają z poczty e-mail, jednak dotyczyło to mniejszego odsetka respondentów niż w ostatniej edycji (2018 – 60,5%; 2020 – 80,0%). W podobny sposób wzrosły wskazania dotyczące załatwiania online spraw urzędowych (2018 – 47,7%; 2020 – 77,0%). Widoczny jest również wzrost popularności sklepów internetowych. W 2018 r. taką aktywność deklarował nieznacznie częściej niż co trzeci rodzic (2018 – 34,2%), a w ostatniej edycji już niemal 70% dorosłych uczestników badania (2020 – 68,8%). Ze wskazań wynika też, że rodzice i opiekunowie nastolatków znacznie częściej niż dwa lata temu są aktywni w mediach społecznościowych (2018 – 30,1%; 2020 – 43,2%) (patrz Wykres 14).

Wykres 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Do jakich aktywności najczęściej używa Pan/Pani internetu?": Rodzice

Tegoroczna edycja badania wskazuje na utrzymanie się trendu korzystania przez nastolatki z internetu w celach rozrywkowych i towarzyskich. W czasie wolnym od nauki młodzież użytkuje sieć przede wszystkim po to, aby słuchać muzyki, komunikować się ze znajomymi za pomocą czatów lub grać w gry online. Deklaracje dotyczące popularności poszczególnych serwisów potwierdzają, że młodzi wybierają

te narzędzia, które posiadają funkcje umożliwiające realizowanie najczęściej wskazywanych aktywności sieciowych. Media społecznościowe są powszechnie użytkowane, również przez dorosłych. Rodzice nastolatków, mający bardziej praktyczne od podopiecznych podejście do nowych technologii, deklarują, że w sieci częściej korzystają z serwisów społecznościowych, niż pomagają dzieciom w lekcjach.

Najważniejsze ustalenia

- W celach szkolnych uczniowie przede wszystkim korzystają z sieci do odrabiania lekcji (76,8%) oraz komunikacji z nauczycielami (74,1%).
- Nastolatki częściej używają internetu, aby za pomocą komunikatorów oraz czatów łączyć się ze znajomymi czy rodziną, niż do poszerzania swojej wiedzy potrzebnej do szkoły (48,2% vs. 30,7%).
- Poza czasem przeznaczonym na realizację obowiązków szkolnych młodzi użytkują internet w celu komunikowania się ze znajomymi i rodziną (77,9%) oraz do rozrywki: słuchania muzyki (64,9%) i grania w gry online (53,8%).
- Rzadziej niż co trzeci nastolatek sięga do sieci w celu poszerzania swojej wiedzy z zakresu własnych zainteresowań czy hobby (30,6%).
- Nastolatki powszechnie korzystają z komunikatorów i serwisów społecznościowych (tylko 0,7% wskazuje, że nie użytkuje w ten sposób internetu).
- Młodzież najczęściej korzysta z YouTube'a – serwisu umożliwiającego bezpłatny dostęp do zasobów, takich jak filmy czy muzyka (87,8%) – oraz Facebooka i Messengera (86,8%).
- Rodzice i opiekunowie nastolatków znacznie częściej niż dwa lata temu są aktywni w mediach społecznościowych (2018 – 30,1%; 2020 – 43,2%).
- Rodzice częściej użytkują internet do korzystania z serwisów społecznościowych (43,2%) niż do pomocy dzieciom w odrabianiu lekcji (38,9%) czy też w związku ze sprawami związanymi z działalnością zarobkową (38,1%).

4 Inicjacja

Wraz z rozwojem technologii cyfrowych rośnie ich dostępność. Wynika to nie tylko z obniżającego się poziomu cen urządzeń i kosztów ponoszonych na dostęp do sieci, ale także z coraz prostszych w obsłudze rozwiązań z zakresu user interface. W wyniku tych tendencji z internetu korzystają osoby nawet bardzo młode. Z danych wynika, że między edycjami badania z 2014 i 2018 r. nastąpiło wyraźne obniżenie przeciętnego wieku deklarowanego przez badanych jako ten, w którym rozpoczęli samodzielne użytkowanie sieci. Także w edycji badania z 2020 r. respondentów poproszono o oszacowanie, od jak dawna korzystają z internetu.

Z odpowiedzi uczniów wynika, że co trzeci z nich używa samodzielnie z internetu od 4–6 lat (32,4%). Co piąty nastolatek podaje, że rozpoczął korzystanie z technologii cyfrowych około 9–10 lat temu (21,1%), niemal tyle samo uczniów deklaruje, że ich doświadczenie użytkowania sieci wynosi 7–8 lat (19,8%). Uwagę zwraca fakt, że ponad 15% wskazuje na dłuższe niż 11-letnie doświadczenie w tym zakresie („11 i więcej lat doświadczenia” – 15,6%). To jednak nie wszystko – niemal 5% ankietowanych wskazało, że jest to więcej niż 13 lat doświadczenia.

Oznacza to, że część nastolatków (4,6%) rozpoczynała samodzielne użytkowanie internetu, mając zaledwie 4 lata (wiek najstarszych nastolatków uczestniczących w badaniu wynosił 17 lat).

Deklaracje dzieci rozmiągają się ze wskazaniami ich rodziców i opiekunów prawnych. Zdecydowana większość dorosłych respondentów jest zdania, że ich dzieci rozpoczęły samodzielne korzystanie z technologii cyfrowych nie wcześniej niż 4–6 lat temu (43,8%), a ponad jedna czwarta rodziców twierdzi, że ich podopieczni samodzielnie używają sieci nie dłużej niż 3 lata (27,4%). Zastanawiające są rozbieżności w odpowiedziach dzieci i rodziców dotyczące cyfrowego doświadczenia szacowanego na 9 i więcej lat. Nieznacznie częściej niż co dziesiąty rodzic twierdzi, że dzieci korzystają z internetu 9 lub więcej lat (13,1%), tymczasem na ten zakres wskazuje już 37,7% uczniów (patrz Wykres 15).

Z danych wynika również, że młodszy uczniowie rozpoczynają swoją samodzielną przygodę z internetem wcześniej niż ich starsi koledzy (średnia inicjacji internetowej: szkoła podstawowa – 6 lat i 8 miesięcy; szkoła średnia – 8 lat) (patrz Tabela 2).

Wykres 15. Szacowany czas doświadczenia w samodzielnym użytkowaniu internetu: Nastolatki i Rodzice

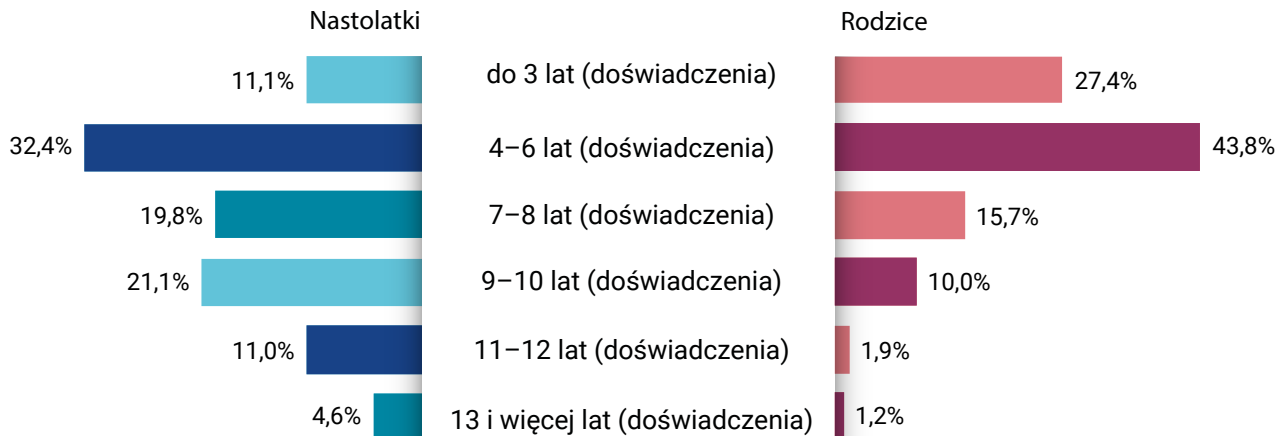
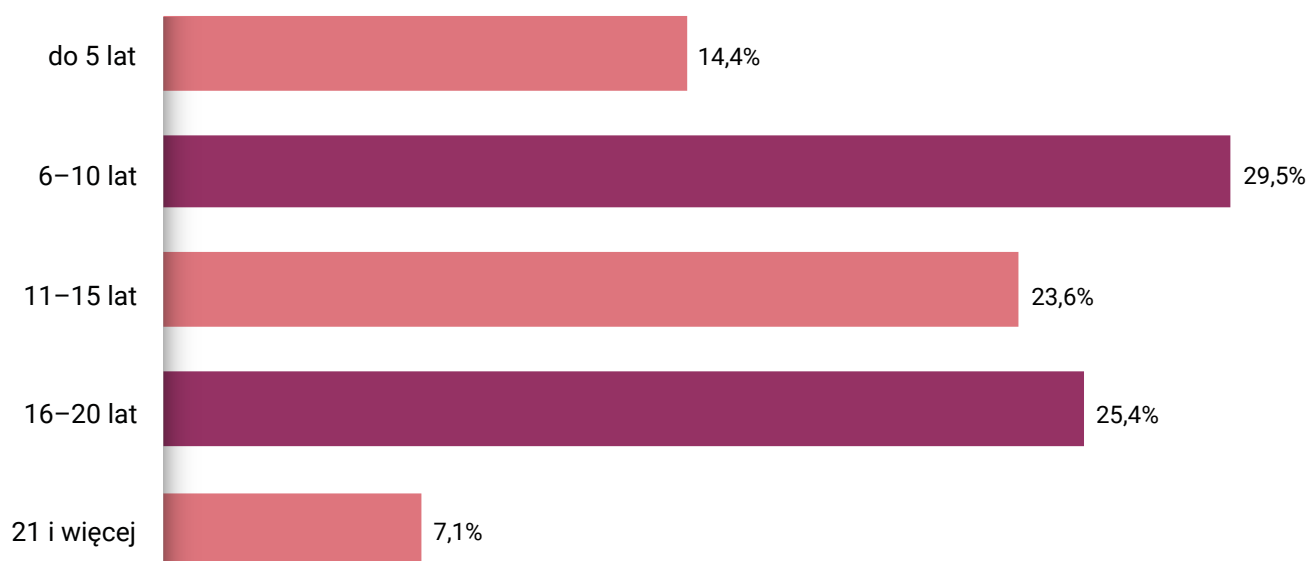

Tabela 2. Średnia wieku inicjacji internetowej w podziale na typ szkoły: Nastolatki

Szkoła podstawowa	Szkoła średnia
6 lat i 8 miesięcy	8 lat

Sami rodzice i opiekunowie prawni najczęściej wskazywali, że korzystają z internetu od 6 do 10 lat (29,5%). Co czwarty dorosły uczestnik badania szacuje swoje doświadczenie z internetem na 16 do 20 lat (25,4%) i niemal na tym samym poziomie doświadczenie to mieści się w przedziale 11–15 lat (23,6%). Część rodziców przyznaje, że porusza się w sieci nie dłużej niż 5 lat (14,4%), a tylko nieliczni respondenci twierdzą, że towarzyszy im ona dłużej niż 21 lat (7,1%). Ciekawym faktem jest krótki staż używania nowej technologii przez niektórych opiekunów. Wskazuje on na to, że czas inicjacji internetowej najmłodszych respondentów mógł przypaść na okres, kiedy ich rodzice nie byli jeszcze zaznajomieni z tym medium (patrz Wykres 16).

Wykres 16. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Od ilu lat korzysta Pan/Pani z internetu?": Rodzice

Największy odsetek uczniów deklaruje, że w wieku 9–10 lat otrzymało pierwszy telefon z dostępem do internetu (40,7%), co zdają się potwierdzać rodzice (43,9%). Co czwarty nastolatek dostał takie urządzenie nieco później, bo w wieku 11–12 lat (25,6%), z czym również zgadzają się dorośli (23,2%). Jednak co piąty nastolatek wskazuje, że już w wieku 7–8 lat miał do dyspozycji telefon z dostępem do internetu (20,5%), a potwierdza to tylko 14% rodziców. Uwagę zwraca też fakt, że część dzieci posiadała telefon umożliwiający łączenie z internetem przed ukończeniem 6. roku życia, co deklarują zarówno młodzi (3,4%), jak i starsi respondenci (5,2%). Biorąc pod uwagę

mobilność takiego urządzenia, trzeba zakładać, że towarzyszenie kilkulatkom w sieci czy kontrolowanie ich aktywności online jest niemożliwe. Podobne deklaracje dotyczą dyspozycji w zakresie korzystania z komputera umożliwiającego podłączenie do sieci. Niemal co dziesiąty uczeń (9,5%) twierdzi, że posiadał komputer z dostępem do internetu przed 6. rokiem życia, co potwierdzają sami rodzice (9,2%). Z danych wynika, że dzieci najczęściej otrzymują na własność infrastrukturę do łączenia z siecią w postaci komputera czy telefonu w wieku 9–10 lat, co potwierdzają obie grupy respondentów (patrz Wykres 17).

Wykres 17. Wiek, w którym nastolatki otrzymały pierwszy telefon i komputer z możliwością dostępu do internetu: Nastolatki i Rodzice

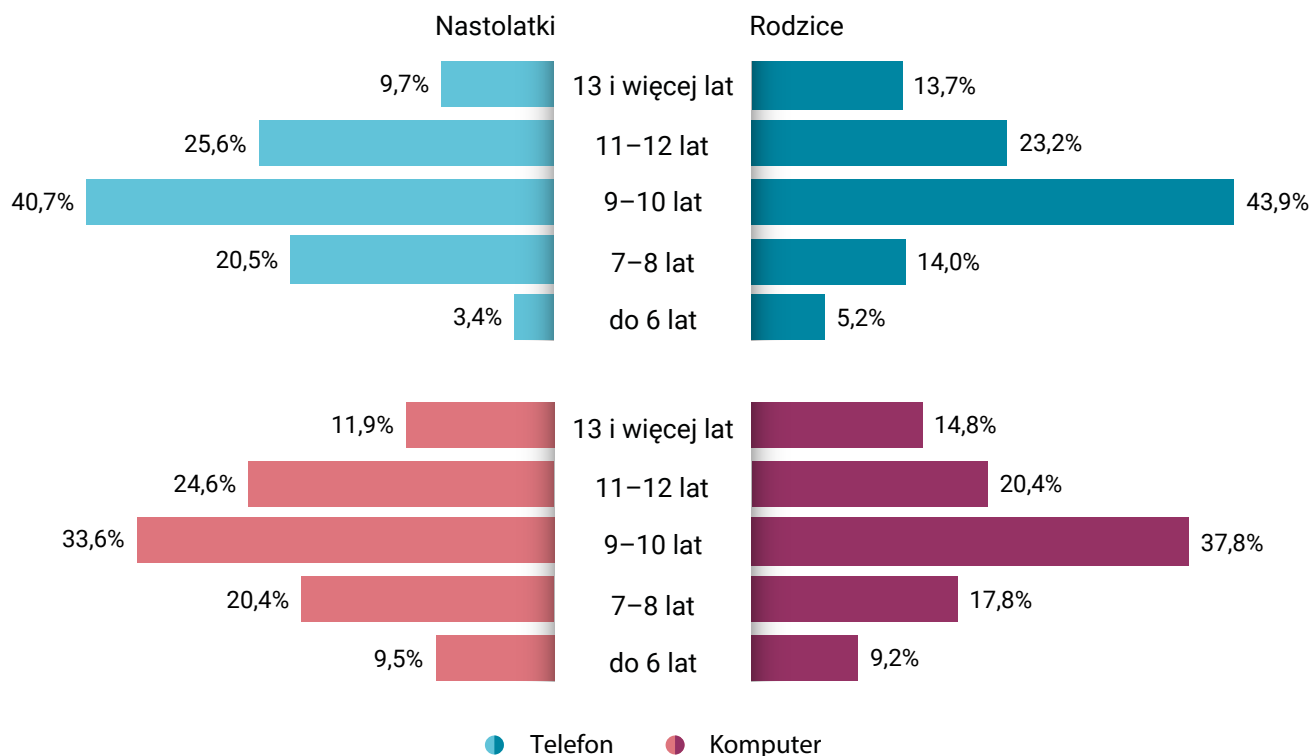

Tabela 3: Średnia wieku inicjacji internetowej w podziale na typ szkoły: Nastolatki

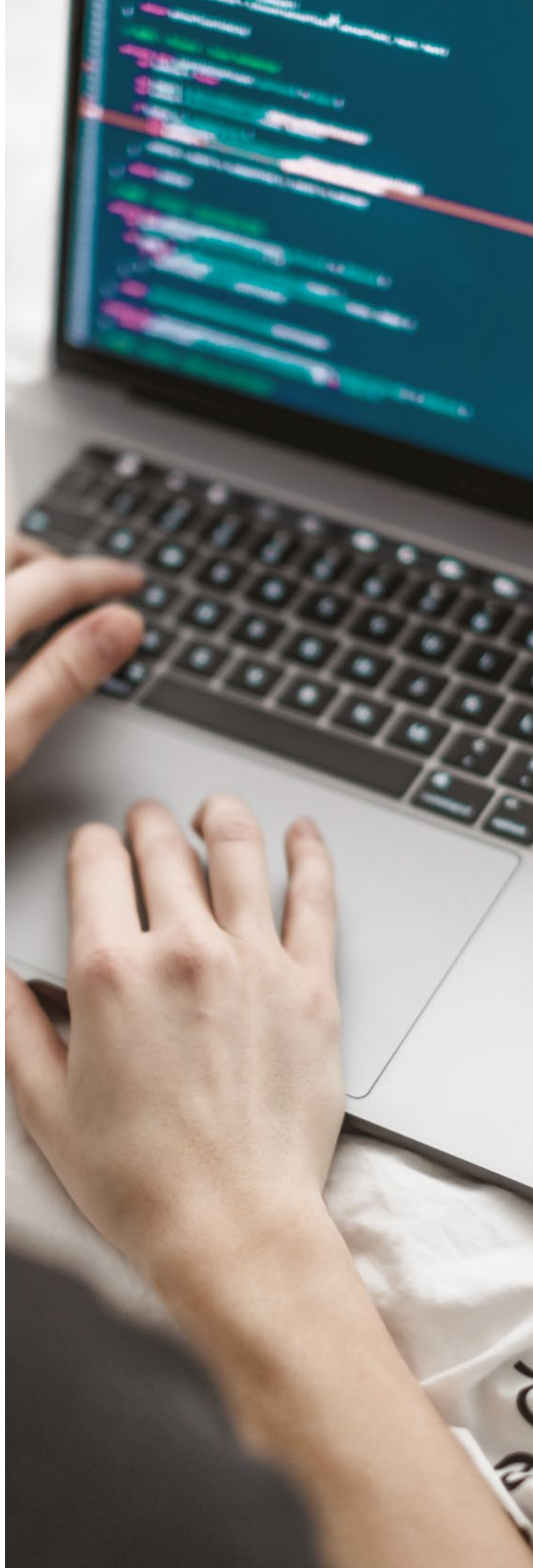
	 Pierwszy telefon	 Pierwszy komputer
Szkoła podstawowa	8 lat i 11 miesięcy	9 lat i 4 miesiące
Szkoła średnia	10 lat i 10 miesięcy	10 lat i miesiąc

Infrastruktura informatyczna jest dostępna i obecna w większości domów. Dzieci mają więc możliwość korzystania z niej coraz wcześniej, w coraz szerszym zakresie. Część rodziców wyposaża swoich podopiecznych w urządzenia do łączenia się z internetem, gdy ci mają nie więcej niż 6 lat, a w niektórych przypadkach – 4 lata. Szacowane przez niemal 15% rodziców własne doświadczenie użytkownika internetu na około

5 lat wskazuje na to, że ich dzieci mogły być aktywne w sieci bez wsparcia i asysty swoich opiekunów. Obecnie rodzice wcześniej wyposażają swoje dzieci w telefon czy komputer z dostępem do internetu, na co wskazują deklaracje 13- i 17-latków. Z danych wynika, że młodsi uczniowie otrzymali urządzenie mobilne dwa lata, a komputer niemal rok wcześniej niż ich starsi koledzy (patrz Tabela 3).

Najważniejsze ustalenia

- Ponad 15% nastolatków wskazuje na dłuższe niż 11-letnie doświadczenie w samodzielnym korzystaniu z internetu („11 i więcej lat doświadczenia” – 15,6%). Uwzględniając fakt, że najstarsi uczniowie uczestniczący w badaniu mieli 17 lat, można wnioskować, że rozpoczęli samodzielne korzystanie z sieci w wieku 6 lat lub wcześniej.
- Część uczniów twierdzi, że samodzielnie korzysta z nowych technologii dłużej niż 13 lat (4,6%), co dowodzi, że niektórzy z nastolatków rozpoczynali samodzielne użytkowanie internetu, mając zaledwie 4 lata (4,6%).
- Rodzice częściej deklarują krótszy czas użytkowania internetu przez ich dzieci niż sami młodzi badani. Wśród dorosłych respondentów tylko 13,1% twierdzi, że ich podopieczni korzystają samodzielnie z sieci nie krócej niż 9 lat, a wśród nastolatków na takie doświadczenie wskazuje już 36,7% badanych.
- Część rodziców przyznaje, że użytkuje internet nie dłużej niż 5 lat (14,4%), co może wskazywać na to, że czas inicjacji online ich dzieci przypadł na okres, kiedy oni sami nie korzystali z sieci.
- Co piąty nastolatek wskazuje, że już w wieku 7–8 lat miał do dyspozycji telefon z dostępem do internetu (20,5%), a potwierdza to tylko 14% rodziców, co może wskazywać na niekontrolowany dostęp do urządzeń mobilnych umożliwiających łączenie się z siecią.
- Część młodych badanych już przed ukończeniem 6. roku życia posiadała telefon umożliwiający łączenie z internetem, co potwierdzają zarówno dzieci (3,4%), jak i rodzice (5,2%).
- Niemal co dziesiąty uczeń twierdzi, że posiadał do dyspozycji komputer z dostępem do internetu przed 6. rokiem życia, co potwierdzają też rodzice (nastolatki – 9,5% vs. rodzice – 9,2%).

5 Technologie informacyjno-komunikacyjne w nauczaniu

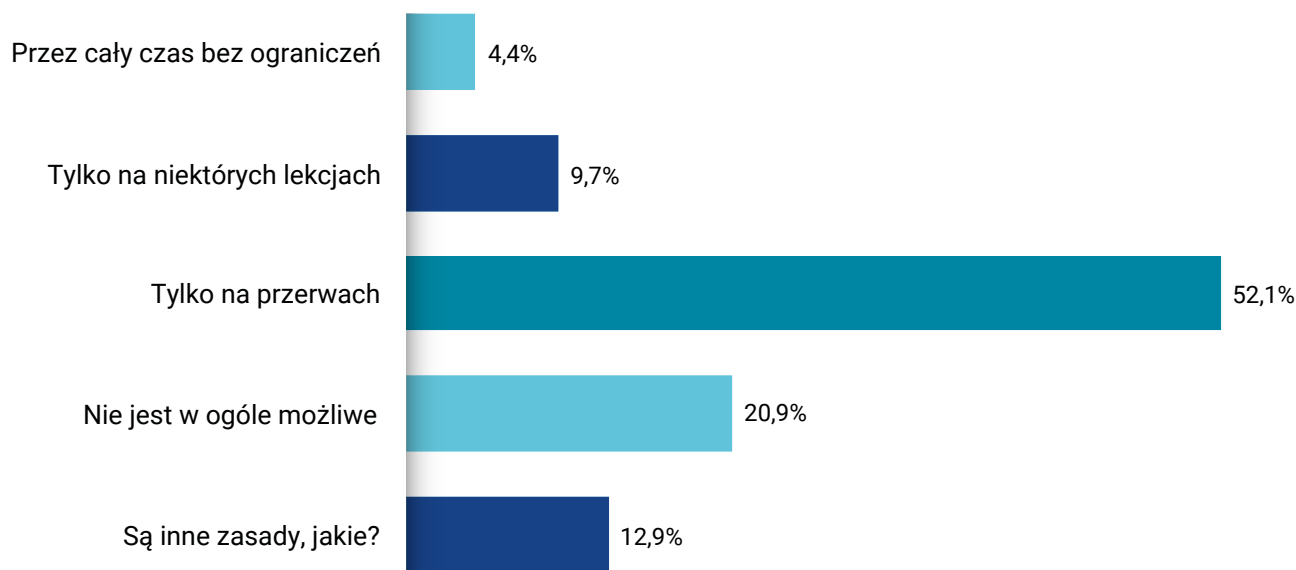
Cyfryzacja edukacji w wyniku ograniczeń spowodowanych pandemią COVID-19 z potencjału zamieniła się w konieczność umożliwiającą pełnienie przez szkoły funkcji edukacyjnej. W zależności od aktualnego stanu obostrzeń sanitarnych oraz wieku polscy uczniowie część procesu dydaktycznego realizowali w formie cyfrowej. W ramach najnowszej edycji badania respondenci podzielili się informacjami o zasadach i praktykach mających wpływ na jakość i efektywność edukacji zdalnej.

Nastolatków poproszono o wskazanie zasad korzystania z internetu, które obowiązują w ich szkole w trakcie nauczania tradycyjnego (stacjonarnego). Największy odsetek respondentów uczy się w placówkach edukacyjnych, w których korzystanie ze sprzętu mobilnego z dostępem do sieci (smartfonów, tableatów, laptopów) bez ograniczeń możliwe jest tylko w trakcie przerw (52,1%). Co piąty badany zadeklarował, że używanie takich urządzeń jest całkowicie zabronione (20,9%).

Zaledwie niespełna 5% nastolatków twierdzi, że w ich szkole można korzystać z sieci bez przerwy, a co dziesiąty (9,7%) – że jest to możliwe tylko w trakcie niektórych lekcji.

Porównując dane z badania przeprowadzonego w 2020 r. z wynikami uzyskanymi w poprzednich edycjach, można zauważyć, że odsetek uczniów korzystających ze smartfona czy tabletu z dostępem do internetu „tylko na przerwach” dynamicznie zmienił się na przestrzeni lat (2016 – 54,0%; 2018 – 38,0%; 2020 – 52,1%). Zestawienie deklaracji z poprzednich edycji wskazuje na to, że nieznacznie spadł odsetek uczniów, którzy mogą na terenie szkoły korzystać z urządzeń mobilnych umożliwiających łączenie z siecią bez ograniczeń, przez cały czas trwania lekcji w szkole (2016 – 9,7%; 2018 – 6,8%; 2020 – 4,4%) (patrz Wykres 18).

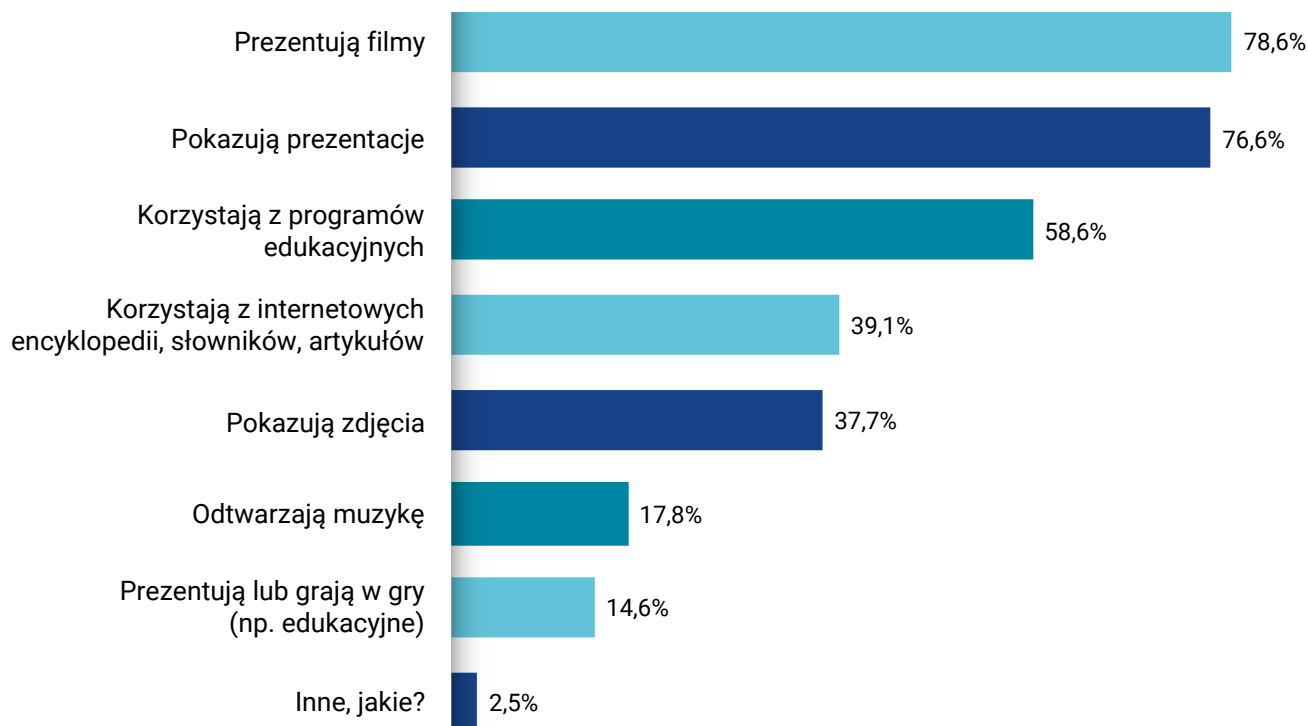
Wykres 18. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Na terenie Twojej szkoły korzystanie z urządzeń mobilnych (smartfon, tablet, laptop), mających dostęp do internetu, możliwe jest...?": Nastolatki

Nastolatków zapytano także o najczęstsze sposoby wykorzystywania internetu przez nauczycieli w trakcie lekcji prowadzonych w placówce szkolnej. Według respondentów pedagodzy używają sieci głównie podczas odtwarzania filmów (78,6%) lub prezentacji (76,6%). Ponad połowa nauczycieli korzysta z programów i aplikacji edukacyjnych online (58,6%). Częściej niż co trzeci sięga po dostępne w internecie tekstualne źródła wiedzy (39,1%) oraz zdjęcia (37,7%). Niespełna co piąty pedagog użytkuje internet na lekcji w szkole w celu odtwarzania muzyki (17,8%) (patrz Wykres 19).

Wyniki kolejnych edycji (2016, 2018 i 2020) obrazują wyraźnie, że nauczyciele korzystają z internetu głównie do odtwarzania filmów (2016 – 84,7%; 2018 – 81,2%; 2010 – 78,6%) oraz prezentacji (2016 – 81,2%; 2018 – 85,3%; 2020 – 76,6%). Porównanie wyników badań poszczególnych edycji wskazuje na to, że sposoby użytkowania przez nauczycieli internetu w celach edukacyjnych (w trakcie prowadzenia lekcji na terenie placówki szkolnej) nie uległy istotnej zmianie w ciągu ostatnich lat.

Wykres 19. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Kiedy nauczyciele podczas lekcji w trybie stacjonarnym (na terenie szkoły) używają internetu, to najczęściej.... ?”: Nastolatki

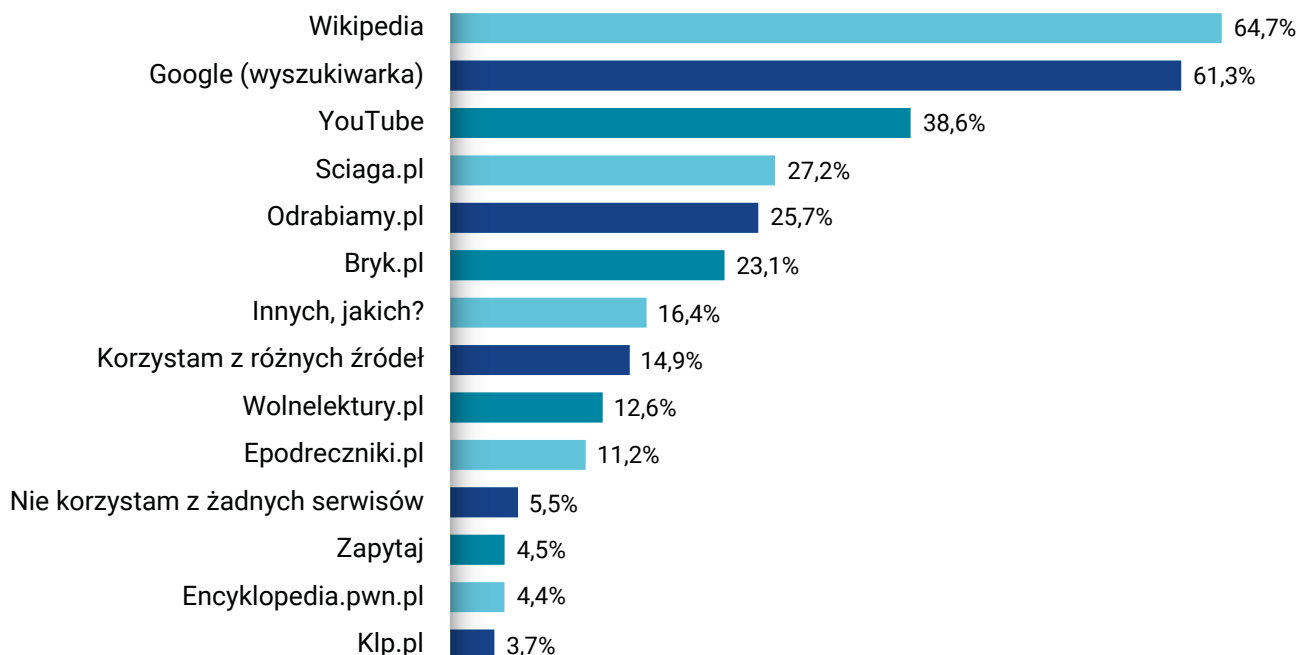

W trakcie przygotowywania do zajęć i testów uczniowie korzystają najczęściej tylko z trzech źródeł: Wikipedii (64,7%), wyszukiwarki Google (61,3%) oraz serwisu YouTube (38,6%). Niemal co czwarty uczeń lub uczennica sięga po materiały znajdujące się na serwisach, które oferują gotowe opracowania szkolne (Sciaga.pl – 27,2%; Odrabiamy.pl – 25,7%; Bryk.pl – 23,1%). Odwiedzanie portali oferujących bezpłatny dostęp do lektur i materiałów dydaktycznych: wolnelektury.pl oraz epodreczniki.pl zadeklarował około co ósmy młody badany (odpowiednio 12,6% oraz 11,2%) (patrz Wykres 20).

Nowa edycja badania potwierdza wskazania z 2018 r. dotyczące największej popularności Wikipedii jako źródła wykorzystywanego przez nastolatków podczas nauki i odrabiania lekcji (2018 – 76,3%; 2020 – 64,7%). Również wyszukiwarka Google niezmiennie od 2016 r. znajduje się wysoko w rankingu popularności – na drugiej pozycji listy najczęściej wykorzystywanych narzędzi wspomagających naukę i odrabianie lekcji (2016 – 55,2%; 2018 – 62,6%; 2020 – 61,3%). Z deklaracji uzyskanych podczas ostatniej edycji wynika, że tylko nieznacznie wzrasta też popularność tych stron, które umożliwiają dostęp do lektur (wolnelektury.pl: 2018 – 9,6%, 2020 – 12,5%; epodreczniki.pl: 2018 – 8,1%, 2020 – 11,2%).

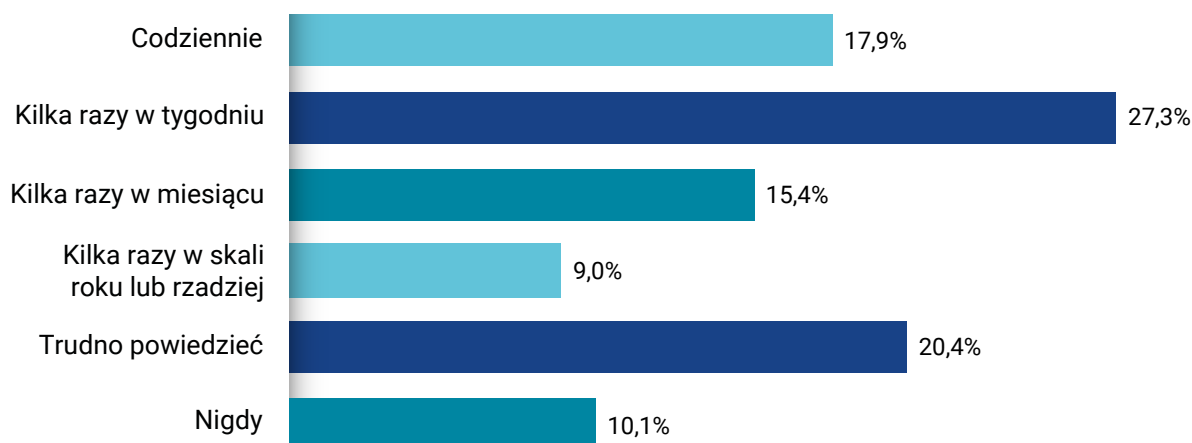
Wykres 20. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Z których serwisów najczęściej korzystasz, odrabiając lekcje i/lub ucząc się do zajęć, sprawdzianów itp.?”: Nastolatki

W kwestionariuszu znalazło się także pytanie o to, jak często, odrabiając lekcje, nastolatki współpracują ze swoimi kolegami i koleżankami. Częściej niż co czwarty uczeń współdziała z rówieśnikami podczas odrabiania lekcji przynajmniej kilka razy w tygodniu (27,3%), a nieco mniej respondentów – codziennie (17,9%). Nieznacznie więcej niż 15% uczniów deklaruje, że współpracuje online ze znajomymi z częstotliwością nieprzekraczającą kilku razy w miesiącu (15,4%). Tylko co dziesiąty uczeń lub uczennica zadania domowe rozwiązuje wyłącznie indywidualnie („nigdy” – 10,1%) i niemal tyle samo twierdzi, że taka współpraca jest sporadyczna: ma miejsce kilka razy w skali roku lub rzadziej (9%) (patrz Wykres 21).

W porównaniu z wynikami analogicznego pytania, które zadano nastolatkom w 2018 r., zaobserwować można niewielkie różnice dla większości wskazań. Największa różnica procentowa dotyczy odpowiedzi: „trudno powiedzieć”. W 2018 r. wybrało ją 13,7%, natomiast w 2020 r. już co piąty nastolatek zaznaczył, że trudno powiedzieć, jak często współpracuje online z kolegami i koleżankami (20,4%). Jednak ze względu na ograniczenia metodologiczne (inny sposób realizacji ankiety oraz brak analogicznego pytania w edycji z 2016 r.) dopiero badanie „Nastolatki 3.0 2022” pozwoli ocenić, czy mamy do czynienia ze statystycznie istotną tendencją.

Wykres 21. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jak często, odrabiając lekcje, współpracujesz z kolegami i/lub koleżankami za pomocą internetu?”: Nastolatki

Szkoły coraz częściej wprowadzają regulacje dotyczące użytkowania internetu przez uczniów na terenie placówki. Sami nauczyciele, którzy włączają w system edukacyjny technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK), nie zmienili znacząco sposobów użytkowania internetu w tym celu i najczęściej wyświetlają filmy lub prezentacje. Nastolatki natomiast podczas odrabiania lekcji czy przygotowywania się do sprawdzianów korzystają z najpopularniejszych źródeł i serwisów internetowych, oferujących gotowe rozwiązania.

Najważniejsze ustalenia

- Ponad połowa szkół w czasie nauki stacjonarnej umożliwia uczniom korzystanie z urządzeń mobilnych z dostępem do internetu jedynie na przerwach (52,1%).
- Co piąta placówka szkolna blokuje użytkowanie technologii z dostępem do sieci – nie jest możliwe korzystanie z nich na terenie szkoły (20,9%).
- Z porównania wyników badania z lat: 2016, 2018 i 2020 wynika, że obniża się odsetek tych szkół, które nie ograniczają uczniom użytkowania internetu za pomocą smartfonów, tabletów czy laptopów (2016 – 9,7%; 2018 – 6,8%; 2020 – 4,4%).
- Zestawienie wyników poszczególnych edycji badania wskazuje na to, że sposoby użytkowania przez nauczycieli internetu w celach edukacyjnych nie uległy istotnej zmianie w ciągu ostatnich lat.
- Nauczyciele podczas lekcji w trybie stacjonarnym najczęściej używają internetu do odtwarzania filmów (78,6%) lub prezentacji (76,6%) oraz w celu korzystania z programów i aplikacji edukacyjnych (58,6%).
- Podczas przygotowywania do zajęć i testów uczniowie najchętniej korzystają z najpopularniejszych źródeł internetowych: Wikipedii (64,7%), wyszukiwarki Google (61,3%) oraz serwisu YouTube (38,6%). Deklaracje wskazują też na popularność serwisów z gotowymi opracowaniami szkolnymi (Sciaga.pl – 27,2%; Odrabiamy.pl – 25,7%; Bryk.pl – 23,1%).
- Według zarówno poprzedniej, jak i ostatniej edycji badania, młodzież rzadko korzysta z serwisów, które oferują dostęp do lektur (wolnelektury.pl: 2018 – 9,6%, 2020 – 12,5%; epodreczniki.pl: 2018 – 8,1%, 2020 – 11,2%).
- Ponad połowa nastolatków podczas odrabiania lekcji współpracuje online ze swoimi koleżankami czy kolegami codziennie lub przynajmniej kilka razy w tygodniu („codziennie” – 17,9%, „kilka razy w tygodniu” – 27,3%).

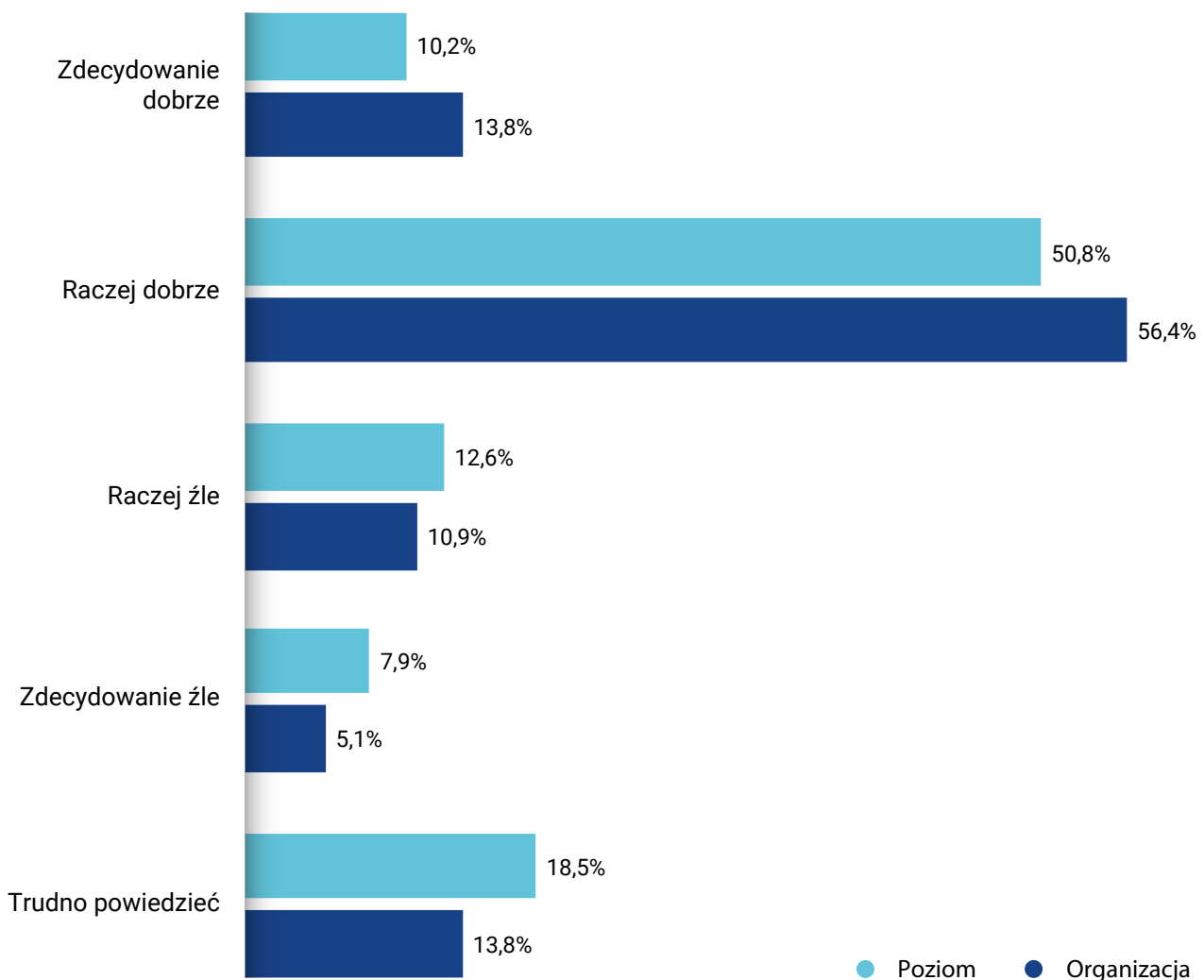
6 Zdalne nauczanie – ocena trybu

W czasie pandemii COVID-19 realizacja zadań edukacyjnych przez szkołę wiązała się z prowadzeniem zajęć w innym niż wcześniej trybie – nauki zdalnej i hybrydowej. Pedagodzy, rodzice, a przede wszystkim uczniowie musieli przystosować się do funkcjonowania w nowej rzeczywistości, dlatego też poproszono nastolatków o podzielenie się opiniami na temat odczuć związanych z formułą nauczania zdalnego.

Młodzież wysoko ocenia poziom edukacji zdalnej w swojej szkole podczas trwania pandemii. Z połączenia odpowiedzi „zdecydowanie dobrze” i „raczej dobrze” wynika, że ponad połowa pozytywnie opiniuje zdalny tryb edukacji (61,0%).

Negatywnie ocenia poziom edukacji online co piąty ankietowany nastolatek (20,5%) i niemal tyle samo uczniów wskazuje odpowiedź „trudno powiedzieć” (18,5%). Opinie respondentów na temat organizacji zajęć zdalnych w szkole pokrywają się z ogólną satysfakcją badanych z poziomu edukacji online. Ponad 70% uczniów dobrze ocenia organizację edukacji zdalnej („zdecydowanie dobrze” – 13,8%, „raczej dobrze” – 56,4%). Negatywną ocenę dla organizacji zdalnej edukacji zadeklarowało 16% nastolatków (połączenie odpowiedzi „raczej źle” i „zdecydowanie źle”). Nie ma zdania na ten temat prawie co siódmy badany (13,8%) (patrz Wykres 22).

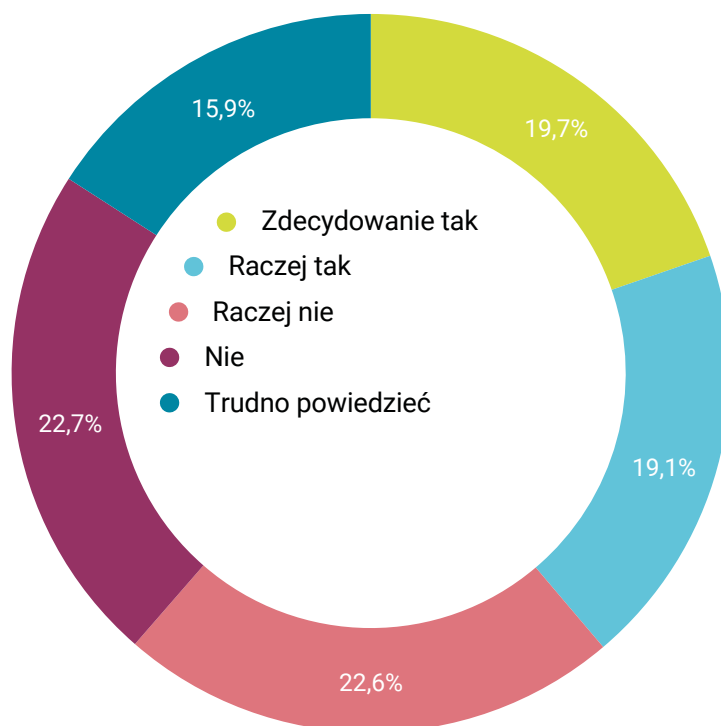
Wykres 22. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniasz poziom i organizację edukacji w trybie zdalnym (online) w Twojej szkole?": Nastolatki

Mimo że ponad połowa nastolatków pozytywnie ocenia poziom edukacji zdalnej w szkole (61%), to jednak nie chcieliby oni przenieść większości zajęć szkolnych do trybu online. Wskazują na to deklaracje prawie połowy uczniów (45,3%). Niezdecydowany jest co siódmy nastolatek – 15,9% badanych zaznaczyło

odpowiedź „trudno powiedzieć”. niespełna 40% młodych ankietowanych jest pozytywnie nastawionych do zdalnego nauczania i chciałoby realizować większą część aktywności szkolnych w trybie online (patrz Wykres 23).

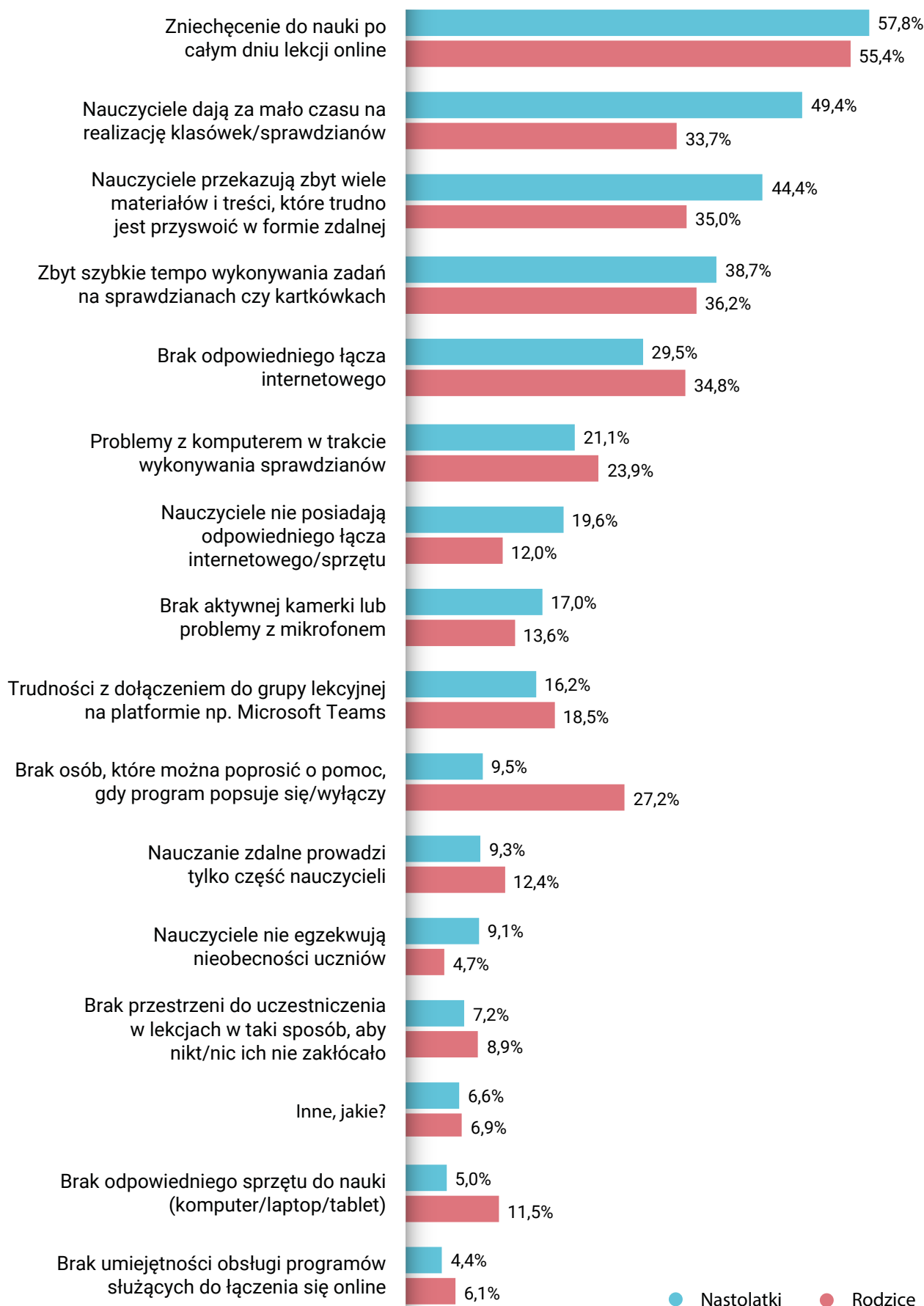
Wykres 23. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy chciałbyś/chciałabyś, żeby większa część szkolnych zajęć lekcyjnych odbywała się w trybie zdalnym (online)?”: Nastolatki

Niezależnie od deklarowanego pozytywnego nastawienia do nauczania online nastolatki dostrzegają w tej formie edukacji wiele problemów. Młodzież najczęściej wskazywała na poczucie zniechęcenia do nauki po całym dniu lekcji zdalnych (zadeklarowało tak 57,8% badanych). Prawie połowa respondentów (49,4%) twierdzi, że podczas edukacji online „nauczyciele dają za mało czasu na realizację klasówek czy sprawdzianów”. Natomiast 44,4% nastolatków wskazuje, że w czasie lekcji prowadzonych na odległość są przez nauczycieli obciążeni zbyt dużą ilością materiałów i treści, które trudno jest przyswoić. Niespełna 40% uczniów zaznaczyło odpowiedź, że w edukacji zdalnej problemem jest dla nich nienadążanie z wykonywaniem zadań na sprawdzianach czy kartkówkach. Blisko 30% nastolatków odpowiedziało, że „nie posiada odpowiedniego łącza internetowego”, a częściej niż co piąty ankietowany (21,1%) miewa problemy z urządzeniem (komputerem) podczas sprawdzianów. Jednocześnie najrzadziej wskazywanym problemem (jedynie 5,5% wskazań) jest brak odpowiedniej infrastruktury (komputer, laptop, tablet). Sporadycznie (4,4%) uczniowie deklarowali brak umiejętności obsługi programów służących do łączenia się z klasą online.

Swoją opinię na temat trudności pojawiających się podczas edukacji zdalnej nastolatków wyrazili także ich rodzice i opiekunowie. Głównym problemem wynikającym z tej formy nauki jest, zdaniem rodziców, zmęczenie dzieci spowodowane całonocnym uczestnictwem w lekcjach. Wskazania te są zbliżone z opiniami nastolatków (nastolatki – 57,8% vs. rodzice – 55,4%). Częściej niż co trzeci dorosły widzi problem w szybkim tempie wykonywania zadań na sprawdzianach czy kartkówkach (nastolatki – 38,7% vs. rodzice – 36,2%), a także w przekazywaniu zbyt dużej ilości materiałów i treści przez nauczycieli, które trudno jest dzieciom przyswoić w formie zdalnej (nastolatki – 44,4% vs. rodzice – 35,0%). Ponad 30% opiekunów dostrzega także utrudnienia wynikające z braku posiadania odpowiedniego łącza internetowego. Według rodziców dzieci nie mają problemu z obsługą programów służących do łączenia się z siecią (tylko 6,1% wskazało, że jest to bariera). Rodzice nie dostrzegają też problemu polegającego na nieegzekwowaniu nieobecności na lekcjach (niespełna 5% wskazań) (patrz Wykres 24).

**Wykres 24. Problemy, jakie najczęściej spotykają uczniowie podczas edukacji szkolnej w trybie zdalnym (online):
Nastolatki i Rodzice**

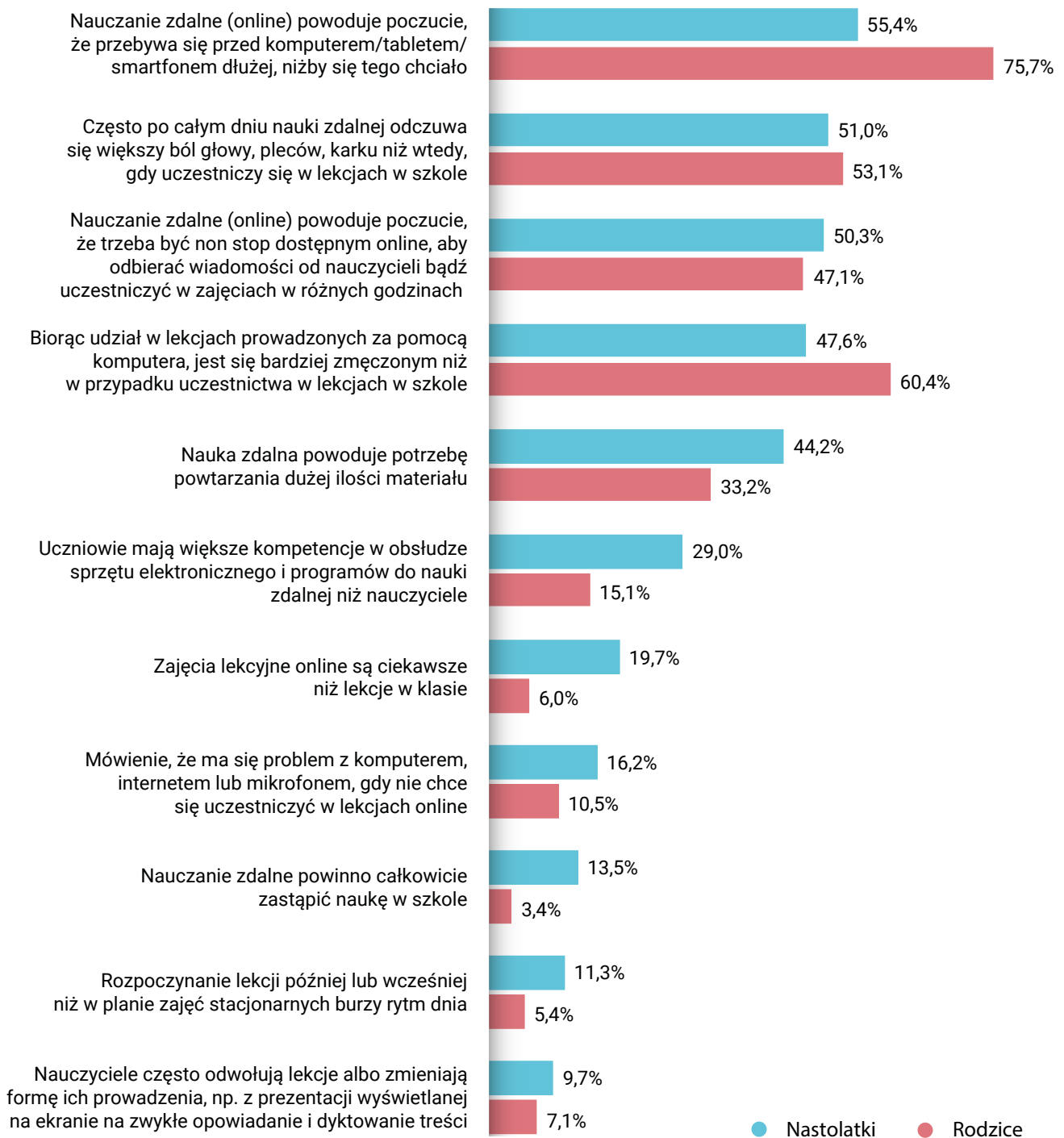

Jednym z zadań w kwestionariuszu było wyrażenie przez nastolatki aprobaty bądź dezaprobaty dla poszczególnych opinii związanych z edukacją zdalną. Najczęściej wybierane potwierdzające odpowiedzi dotyczyły problemów wynikających z długiego przebywania przed ekranem komputera. Ponad połowa (55,4%) ankietowanych twierdzi, że nauczanie zdalne powoduje u nich poczucie, że spędzają przed komputerem, tabletem bądź smartfonem więcej czasu, niżby tego chcieli. Niemal tyle samo nastolatków (51,0%) wskazuje, że często po całym dniu nauki zdalnej odczuwa większy ból głowy, pleców, karku niż wtedy, gdy uczestniczy na lekcjach w szkole, co potwierdza wyraźne odczucia somatyczne. Uczniowie deklarowali swoistego rodzaju presję, wynikającą z konieczności bycia non stop online w celu odbierania wiadomości od nauczycieli bądź uczestniczenia w lekcjach w różnych godzinach (50,3%). Prawie połowa respondentów wskazała, że ma poczucie większego zmęczenia uczestnictwem w zajęciach zdalnych niż tradycyjnych, prowadzonych stacjonarnie w szkole. Najbardziej wskazywane odpowiedzi dotyczyły organizacji lekcji i formy ich prowadzenia. Co dziesiąty nastolatek (9,7%) potwierdził sytuacje odwoływania lub zmiany formy zajęć przez nauczycieli.

Rodzice i opiekunowie w pierwszej kolejności skupili się na kwestiach nadmiernego użytkowania sprzętów elektronicznych służących do nauki, a także na zaburzeniach somatycznych spowodowanych uczestnictwem w lekcjach online. Aż trzy czwarte ankietowanych stwierdziło: „Przez nauczanie online mam poczucie, że moje dziecko przebywa przed komputerem/tabletem/smartfonem dłużej, niżbym tego chciał(a)” (75,7% wskazań u rodziców bądź opiekunów; wśród nastolatków była to najpopularniejsza odpowiedź – 55,4% wskazań). Dorośli zadeklarowali, że dostrzegają u swoich dzieci poczucie większego zmęczenia spowodowanego lekcjami prowadzonymi w trybie zdalnym, niż miało to miejsce w czasie lekcji stacjonarnych prowadzonych w szkole – wskazało tak 60,4% rodziców. Ponad połowa dorosłych badanych (53,1%) zwraca też uwagę, że dzieci po całym dniu zdalnej nauki zgłaszają dolegliwości głowy, palców, karku częściej niż wtedy, kiedy uczęszczały na lekcje w szkole. Podobne odsetki wskazań dla odpowiedzi odnotowano wśród młodych badanych (51,0%). Prawie połowa ankietowanych wskazuje, że edukacja online w czasie pandemii wywołuje u nich poczucie, że ich podopieczni muszą być non stop online w celu komunikowania się z nauczycielami bądź uczestniczenia w zajęciach o różnych godzinach. Najbardziej rodzice i opiekunowie zgadzali się z wprowadzeniem całkowitej zamiany nauki w szkole na nauczanie zdalne (jedynie 3,4%) oraz z tym, że rozpoczynanie przez dzieci lekcji o innych godzinach niż jest to wyznaczone w planie zajęć burzy rytm dnia – 5,4% (wśród dzieci to 11,3%) (patrz Wykres 25).

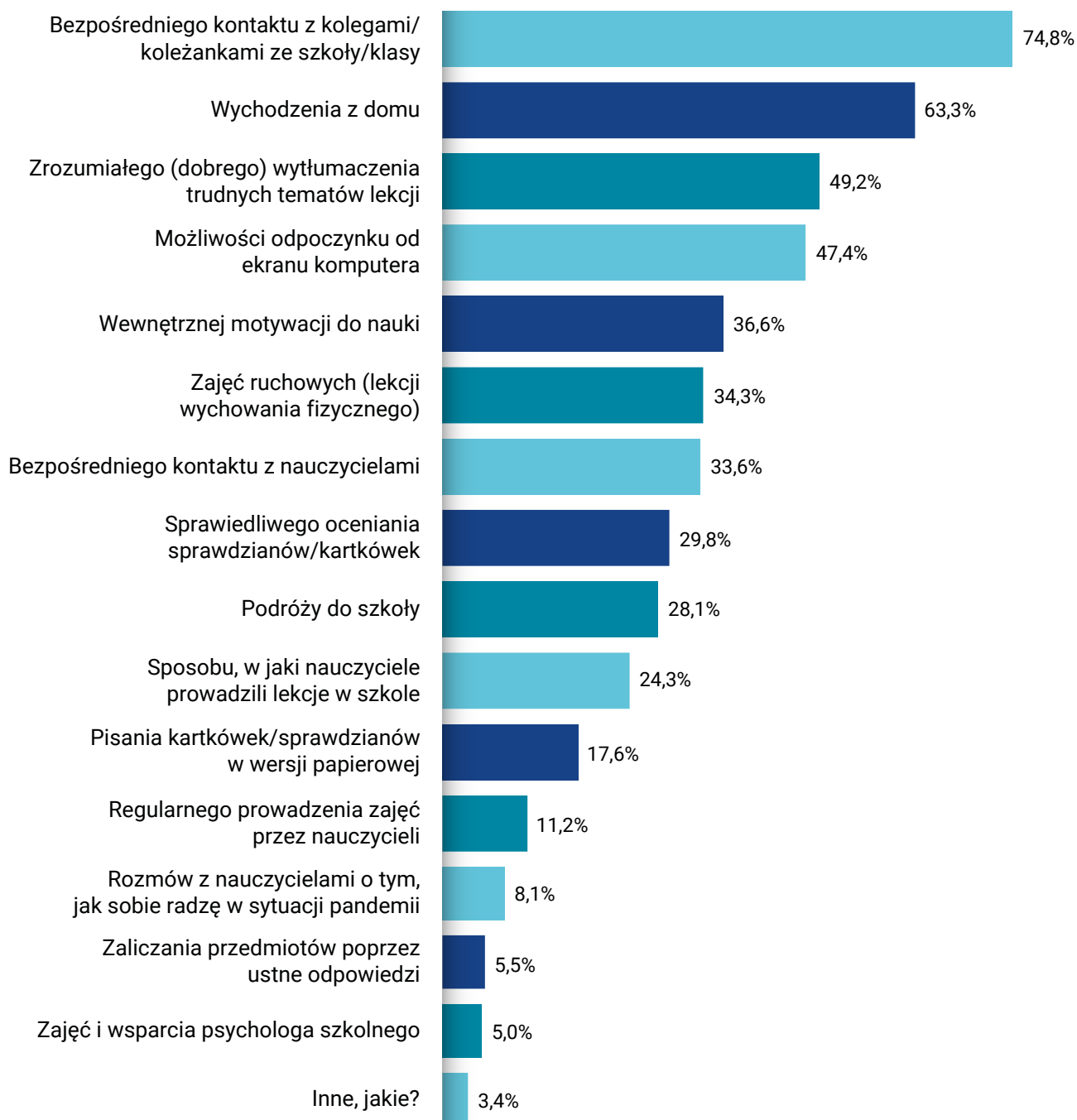
Wykres 25. Edukacja zdalna w opinii nastolatków i rodziców

Uczniowie cenią sobie zarówno poziom, jak i organizację zajęć online, ale zauważają także pewne potrzeby i braki wynikające ze zwiększenia intensywności przebywania przed komputerem w domu. Nastolatki deklarują, że w czasie pandemii głównie brakowało im relacji z rówieśnikami, w szczególności bezpośredniego kontaktu z kolegami czy koleżankami ze szkoły bądź klasy (74,8%), oraz samego wychodzenia z domu (63,3%). Badani zwrócili uwagę także na sposoby prowadzenia lekcji, w tym na brak zrozumiałego wytłumaczenia trudnych tematów (49,2% wskazań).

Ważna dla młodych respondentów jest także możliwość odpoczynku od ekranu komputera (47,4%). Częściej niż co trzeciemu nastolatkowi w edukacji zdalnej brakowało wewnętrznej motywacji do nauki (36,6%), zajęć ruchowych (34,2%) oraz bezpośredniego kontaktu z nauczycielami (33,6%). Z badań wynika, że młodzi ankietowani nie odczuwają potrzeby wsparcia psychologicznego i kontaktu z psychologiem szkolnym; była to najrzadziej wskazywana odpowiedź (5,0%) (patrz Wykres 26).

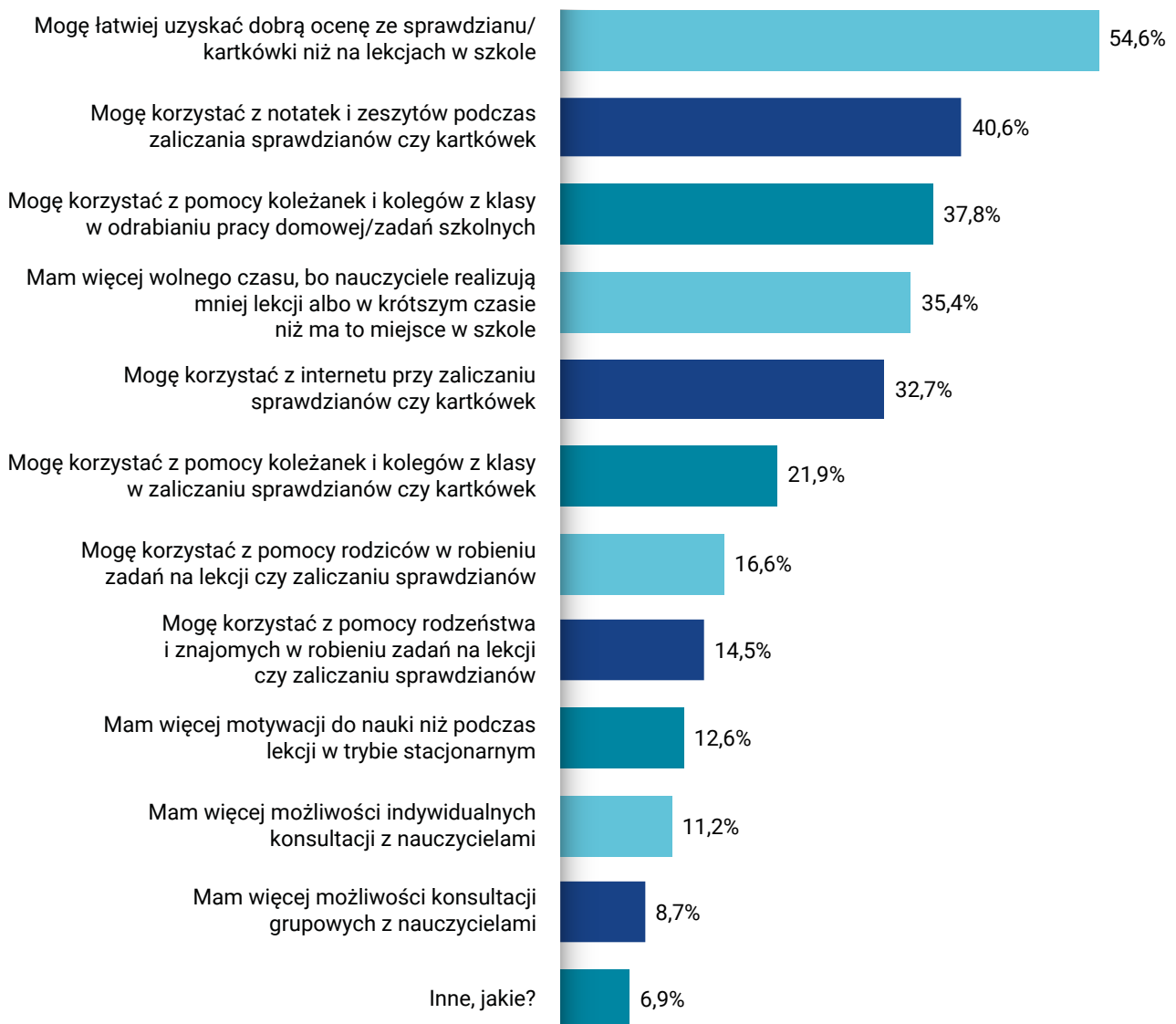
Wykres 26. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W trakcie edukacji szkolnej w trybie zdalnym (online) najbardziej brakowało/brakuje mi: ...?": Nastolatki

Oprócz potrzeb i braków, jakie wynikły z prawie półrocznej edukacji online, respondenci wskazywali również korzyści kształcenia na odległość. Uczniowie, porównując edukację stacjonarną w szkole z edukacją zdalną, najbardziej doceniają łatwość otrzymania dobrej oceny ze sprawdzianów czy kartków (54,6% wskazań). Zdecydowanie pozytywna jest według nastolatków także możliwość korzystania podczas sprawdzianów czy innych zaliczeń z notatek i zeszytów (40,6%). Ważna dla respondentów w odrabianiu prac domowych jest także możliwość korzystania z pomocy kolegów i koleżanek – taką odpowiedź zaznaczyło

37,8% badanych. Uczniowie szkoły podstawowej i ponadpodstawowej zwracali uwagę na uciążliwość długiego siedzenia przed ekranem komputera. Jedną z ważniejszych korzyści okazało się więc dla nich wydłużenie czasu wolnego, wynikające z mniejszej liczby jednostek lekcyjnych lub skrócenia ich trwania (w porównaniu z zajęciami stacjonarnymi). Za najmniej istotną zaletę zajęć w formie online uczniowie uważają możliwość konsultacji grupowych (8,7%) bądź indywidualnych z nauczycielami (11,2%) (patrz Wykres 27).

Wykres 27. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jakie są według Ciebie największe korzyści z edukacji zdalnej (online)?”: Nastolatki

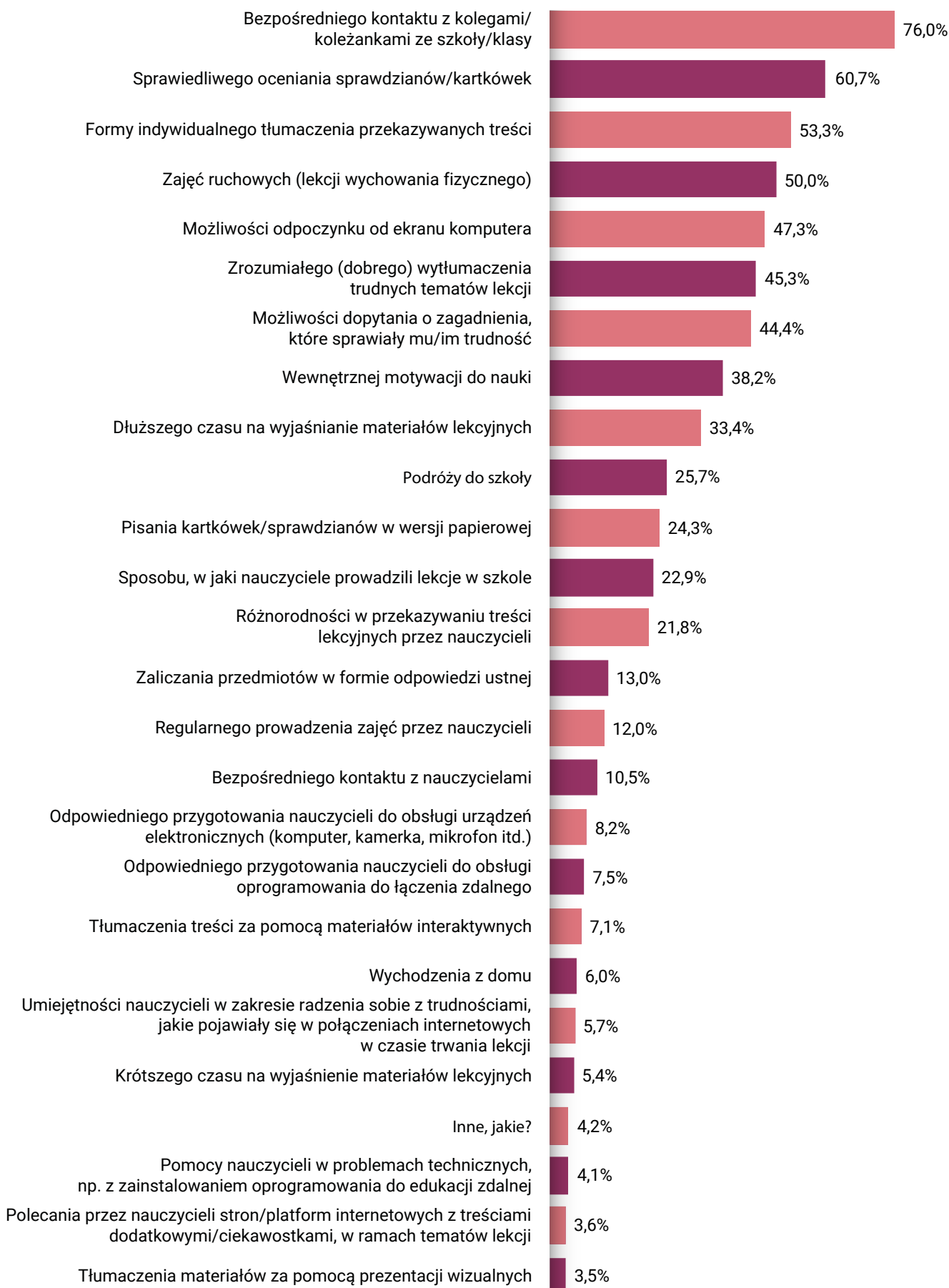

O problemy i korzyści wynikające z nauki zdalnej zapytano również rodziców i opiekunów. Według dorosłych ich dzieci w czasie edukacji w trybie online najbardziej odczuwały brak bezpośredniego kontaktu z koleżankami i kolegami ze szkoły (rodzice – 76,0% vs. nastolatki – 74,8%). Problematiczne jest według respondentów niesprawiedliwe ocenianie sprawdzianów i kartkówek (60,7%) – ta odpowiedź nie pokrywa się z wyborem dzieci (29,8%). Ponad połowa (53,3%) rodziców dostrzega, że ich dzieciom brakuje form indywidualnego tłumaczenia przekazywanych treści. Respondenci często deklarowali również, że podczas edukacji w trybie online dzieci dostrzegały brak zajęć ruchowych (rodzice – 50% vs. nastolatki – 34,3%). Prawie połowa (47,3%) dorosłych ankietowanych wskazywała również na potrzebę odpoczynku dzieci od ekranów komputera i fakt, że długie przebywanie przed ekranem monitora utrudnia przyswajanie wiedzy

w edukacji online. Porównując naukę stacjonarną w szkole z nauką online w domu, rodzice i opiekunowie dostrzegają, że dzieciom brakuje zrozumiałego wytłumaczenia trudnych tematów (45,3%) oraz możliwości dopytywania o zagadnienia sprawiające trudności (44,4%).

Występują tutaj duże rozbieżności między odpowiedziami rodziców a odpowiedziami dzieci. Szczególnie daje się to zauważyć w przypadku „wychodzenia z domu”. Wśród nastolatków była to druga w kolejności najczęściej wybierana odpowiedź (63,3%). Natomiast rodzice bądź opiekunowie nie zwrócili uwagi na taką potrzebę dzieci – wskazało ją jedynie 6% dorosłych respondentów. Rodzice, podobnie jak dzieci, twierdzą, że odczuwalny jest brak „podróży do szkoły” – tak zadeklarował co czwarty rodzic (25,7%) i nieco częściej niż co czwarty nastolatek (28,1%) (patrz Wykres 28).

Wykres 28. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W okresie, gdy trwała/trwa edukacja szkolna w trybie zdalnym (online), mojemu/moim dziecku/dzieciom najbardziej brakowało/brakuje ...?": Rodzice

Zdalne nauczanie uczniów klas podstawowych i ponadpodstawowych, aż do wybuchu pandemii, było w naszym kraju zjawiskiem nieznanym i rzadkim. W roku szkolnym 2020/2021 stało się powszechne – nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie. Uczniowie musieli dostosować się do nowej rzeczywistości, która była dla nich szczególnie problematyczna, ponieważ powodowała przemęczenie wywołane długim przebywaniem przed komputerem czy brakiem kontaktu z rówieśnikami. Podobnie odnoszą się do edukacji zdalnej rodzice bądź opiekunowie nastolatków, którzy dostrzegają zmęczenie swoich dzieci spowodowane długim siedzeniem przed ekranem komputera oraz presją bycia online prawie non stop – w oczekiwaniu na wiadomości od nauczycieli. Pomimo wielu trudności i poczucia ograniczenia swobody w różnych aspektach życia czy niesprawiedliwości w systemie oceniania uczniowie są pozytywnie nastawieni zarówno do poziomu edukacji online, jak i organizacji zajęć w tym trybie.

Najważniejsze ustalenia

- Opinie respondentów na temat organizacji zajęć zdalnych w szkole pokrywają się z deklaracjami dotyczącymi satysfakcji z poziomu edukacji online („zdecydowanie dobrze” i „raczej dobrze” – 61% wskazań). Ponad 70% uczniów dobrze ocenia organizację edukacji zdalnej.
- Niespełna połowa nastolatków (45,3%) zadeklarowała, że nie chce, aby większość zajęć szkolnych odbywała się w trybie zdalnym.
- Najczęściej wskazywanym przez młodzież problemem spotykanym podczas edukacji szkolnej w trybie zdalnym jest poczucie zniechęcenia do nauki po całym dniu lekcji online (57,8%).
- Co drugi ankietowany uczeń (49,4%) twierdzi, że podczas edukacji online nauczyciele dają za mało czasu na realizację klasówek czy sprawdzianów. Prawie połowa 44,4% nastolatków deklaruje, że w czasie lekcji w formie zdalnej są przez nauczycieli obciążeni zbyt dużą ilością materiałów i treści, które trudno jest samodzielnie przyswoić.
- Ponad połowa (55,4%) nastolatków twierdzi, że nauczanie zdalne powoduje u nich poczucie, że przebywają przed komputerem, tabletem bądź smartfonem dłużej, niż tego chcą. Podobne, chociaż bardziej jednoznaczne zdanie mają rodzice – 75,7% ankietowanych w tej grupie wybrało taką odpowiedź.
- Nastolatki deklarują, że w czasie pandemii brakowało im głównie bezpośredniego kontaktu z kolegami/koleżankami ze szkoły/klasy – wskazało tak trzy czwarte badanych uczniów, podobnie zaznaczyli rodzice (76,0%).
- Uczniom w czasie edukacji online brakowało szczególnie wychodzenia z domu (63,3%), czego nie zauważyli rodzice, wśród których tylko nieliczni zaznaczyli taką odpowiedź (6,0%).

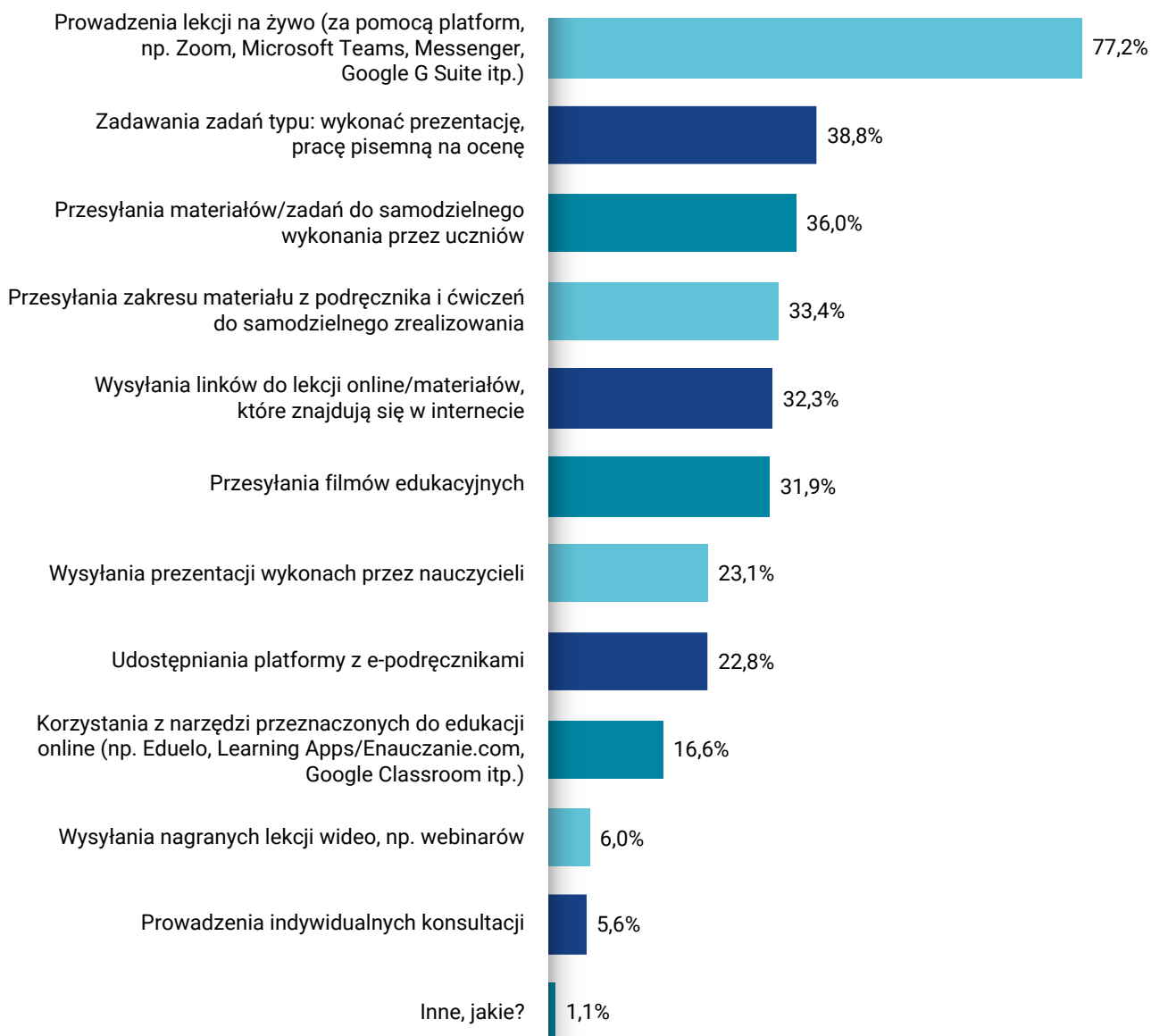
7 Zdalne nauczanie – ocena nauczycieli

W nowej sytuacji edukacyjnej znaleźli się także nauczyciele. Pedagodzy w krótkim czasie zmuszeni byli dostosować swoje metody oraz oficjalne programy nauczania do warunków, które uniemożliwiały bezpośredni kontakt z wychowankami. Kolejny obszar związany z oceną doświadczenia nauki zdalnej w ramach badania dotyczył uczniowskiej oceny poziomu przygotowania i kompetencji nauczycieli w ramach zajęć prowadzonych za pośrednictwem internetu.

Uczniów zapytano o to, jaką formę zajęć w trybie online wybrali nauczyciele w czasie obowiązkowej edukacji zdalnej. Najczęściej wskazywana przez młodzież odpowiedź (77,2%) – „prowadzenie lekcji na żywo (za pomocą platform, np. Zoom, Microsoft

Teams, Messenger, Google G Suite itp.)”. Prawie 40% respondentów podczas nauki online w celu uzyskania oceny przygotowywało prezentację albo dedykowane prace pisemne. Częściej niż co trzeci (36,0%) badany zadeklarował, że najpowszechniejszą formą prowadzenia lekcji przez pedagogów było wysyłanie materiałów i zadań, które należało samodzielnie wykonać. Ponad 30% uczniów twierdziło, że nauczyciele przesyłali zakres materiału z podręcznika i ćwiczeń do samodzielnego zrealizowania (33,4%) oraz linki do lekcji online lub materiałów, które znajdują się w internecie (32,3%). Według uczniów najrzadszą formą prowadzenia zajęć online były indywidualne konsultacje (5,6%) oraz wysyłanie nagranych lekcji wideo (6,0%) (patrz Wykres 29).

Wykres 29. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Nauczyciele w edukacji zdalnej (tryb online) najczęściej wybierali formę prowadzenia lekcji w postaci ...?": Nastolatki

Uczniowie zostali poproszeni także o wskazanie narzędzi, których im najbardziej brakowało podczas edukacji szkolnej w trybie zdalnym. Najczęściej zwracali uwagę na niedostatki umiejętności technicznych kadry prowadzącej zajęcia. Według uczniów nauczyciele w czasie trwania lekcji nie radzili sobie z pojawiającymi się trudnościami, np. związanymi z połączeniem internetowym – wskazało tak 33,5% ankietowanych. Niemal co trzeci (31,7%) respondent zadeklarował, że brakowało mu u nauczycieli odpowiedniego przygotowania do obsługi urządzeń elektronicznych

(komputer, kamera, mikrofon itd.). Niespełna 30% ankietowanych stwierdziło, że w czasie edukacji zdalnej odczuwało brak pomocy w problemach technicznych, np. przy instalowaniu potrzebnego oprogramowania. Co dziesiąty uczeń wskazał, że najbardziej brakowało mu w edukacji szkolnej online kontaktu z nauczycielami za pomocą platform umożliwiających widzenie się nawzajem oraz wykorzystywania narzędzi pozwalających na kontakt w czasie rzeczywistym (patrz Wykres 30).

Wykres 30. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W narzędziach wykorzystywanych przez nauczycieli do edukacji szkolnej online (tryb zdalny) najbardziej brakowało/brakuje mi ...?": Nastolatki

Po ponad półrocznej edukacji zdalnej w domach uczniowie mieli okazję porównać sposoby prowadzenia lekcji w trybie stacjonarnym i online. W tej edycji badania zostali poproszeni o wskazanie niedostatków metodyki w trakcie lekcji zdalnych. Z danych wynika, że niemal połowa nastolatków (49,2%) odczuwa podczas edukacji na odległość brak odpoczynku od ekranu komputera pomiędzy zajęciami. Ponad 40% uczniów chciałoby, aby nauczyciele przeznaczali więcej czasu na wyjaśnianie materiałów lekcyjnych oraz zwięźle wyjaśniali tematy lekcyjne. Prawie co trzeci (36,9%) z nastolatków widzi potrzebę indywidualnego tłumaczenia przekazywanych treści, a także dostrzega brak możliwości dopytania o zagadnienia, które sprawiały trudność.

Podobnie jak młodzież rodzice również wskazywali na to, że w pracy nauczycieli w czasie edukacji zdalnej brakuje rozplanowania zajęć tak, aby umożliwić uczniom odpoczynek od komputera (nastolatki – 49,2% vs. rodzice – 47,3%). Co trzeci z rodziców bądź opiekunów (33,4%) zadeklarował, że jego dziecko/dzieci chciałoby/chciałyby mieć więcej czasu na tłumaczenie materiałów lekcyjnych – w grupie ankietowanych uczniów tę odpowiedź wskazało 43,4% badanych. Podobnie jak nastolatki (11,1%) także ich rodzice lub opiekunowie (3,6%) uznali za mało istotne w pracy nauczycieli podczas edukacji online polecenie stron bądź platform internetowych z dodatkowymi treściami w ramach tematów lekcji (patrz Wykres 31).

Wykres 31. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W pracy nauczycieli w czasie edukacji zdalnej (tryb online) najbardziej brakowało mi ...?": Nastolatki

Uczniowie pytani o ocenę pracy nauczycieli oraz narzędzia dydaktyczne w czasie edukacji online odpowiadali, że do prowadzenia lekcji zdalnych wykorzystywane są głównie aplikacje typu Microsoft Teams, Zoom albo inne platformy umożliwiające transmisję w czasie rzeczywistym. Nastolatki podkreślają, że kompetencje techniczne nauczycieli związane z obsługą narzędzi i specjalistycznych platform w początkowej fazie wprowadzania lekcji online były dosyć niskie, co przeszkadzało im w edukacji. Uczniowie zwrócili uwagę także na potrzebę odpoczynku od ekranu i monitora między lekcjami i zadeklarowali zmęczenie dużą ilością nauki.

Najważniejsze ustalenia

- Najczęściej wskazywaną przez młodzież formą organizacji lekcji w trybie online było „prowadzenie lekcji na żywo (za pomocą platform, np. Zoom, Microsoft Teams, Messenger, Google G Suite itp.)” (77,2%).
- Według uczniów nauczyciele w czasie trwania lekcji nie radzili sobie z pojawiającymi się trudnościami technicznymi, np. związanymi z połączeniem internetowym – wskazało tak 33,4% ankietowanych.
- Niemal co trzeci (31,7%) respondent zadeklarował, że podczas nauki zdalnej brakowało mu „odpowiedniego przygotowania nauczycieli do obsługi urządzeń elektronicznych (komputer, kamera, mikrofon itd.)”.
- Niespełna połowa (49,2%) ankietowanych stwierdziła, że główną potrzebą w czasie edukacji w trybie zdalnym jest dla nich odpoczynek od ekranu komputera między zajęciami.

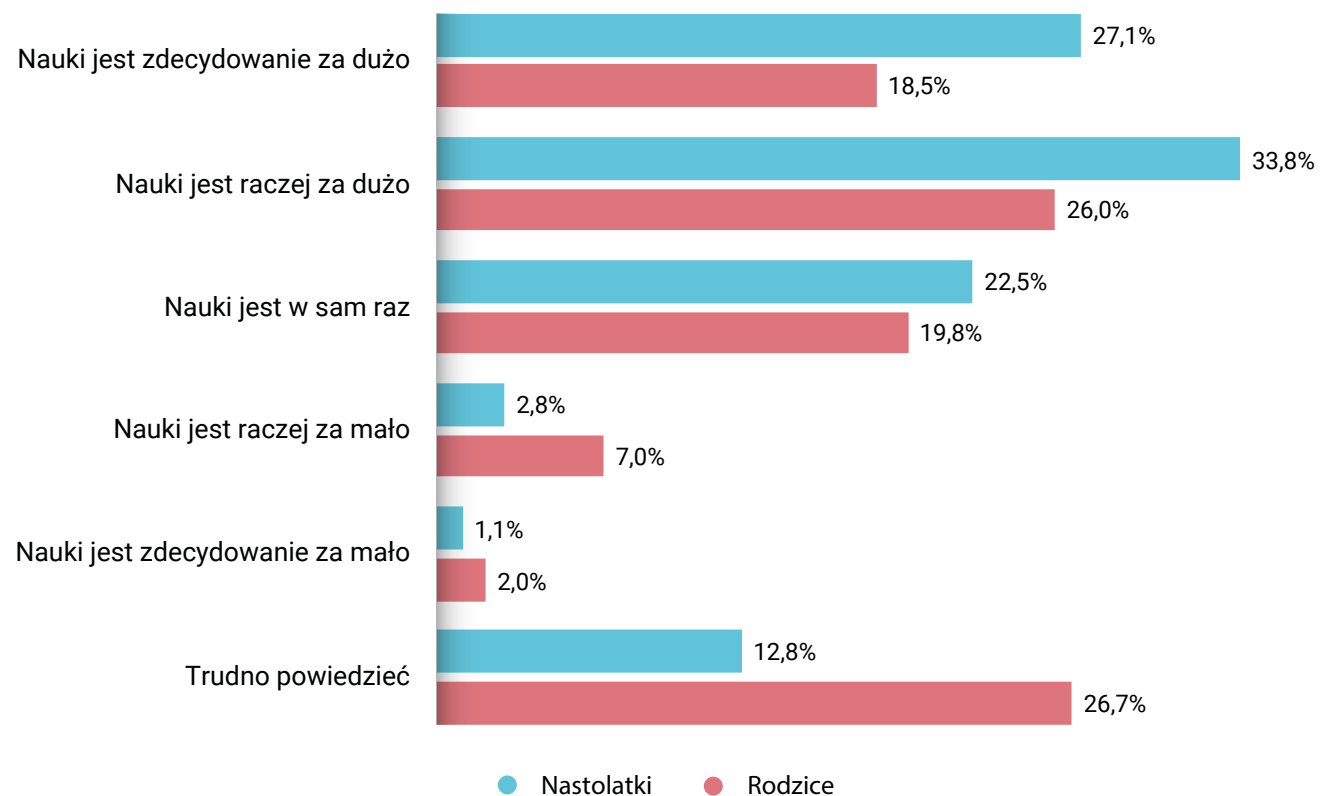
8 Zdalne nauczanie – ocena obciążenia

Obowiązujące w roku szkolnym 2020/2021 podstawy programowe przygotowane były z myślą o tradycyjnym trybie nauczania. Nowa forma kształcenia narzuciła dodatkowe zadania zarówno nauczycielom, jak i uczniom. Nastolatków poproszono o ocenę wymiaru obowiązków szkolnych w trakcie edukacji zdalnej.

Ponad połowa uczniów jest zadowolona i pozytywnie wypowiada się zarówno na temat trybu edukacji zdalnej, jak i organizacji kształcenia online przez szkołę. W odpowiedzi na pytanie o obciążenie nauką w trakcie trwania pandemii i edukacji zdalnej 60,9% nastolatków podkreśliło, że nauki jest za dużo. Prawie co piąty (22,5%) ankietowany twierdzi, że obciążenie nauką jest na odpowiednim poziomie („nauki jest w sam raz”). Tylko nieliczni uczniowie (3,9%) wyrazili opinię, że nauki w trybie zdalnym jest za mało.

Analogiczne pytanie o obciążenie nauką podczas edukacji zdalnej zadano rodzicom i opiekunom uczniów ze szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Jak wynika z połączenia odpowiedzi „nauki jest zdecydowanie za dużo” i „nauki jest raczej za dużo”, niespełna połowa (44,5%) ankietowanych dorosłych twierdzi, że nauki w czasie edukacji zdalnej jest więcej, niżby tego oczekiwano, podczas gdy wśród dzieci odsetek takich wskazań był zdecydowanie wyższy (60,9%). Prawie co piąty (19,8%) rodzic jest zdania, że „nauki jest w sam raz”, podobnie wskazywały dzieci (nastolatki – 22,5%). Natomiast częściej niż co czwarty (26,7%) dorosły uczestnik badania wskazał, że „trudno powiedzieć”, jakie jest obciążenie nauką podczas edukacji zdalnej (patrz Wykres 32).

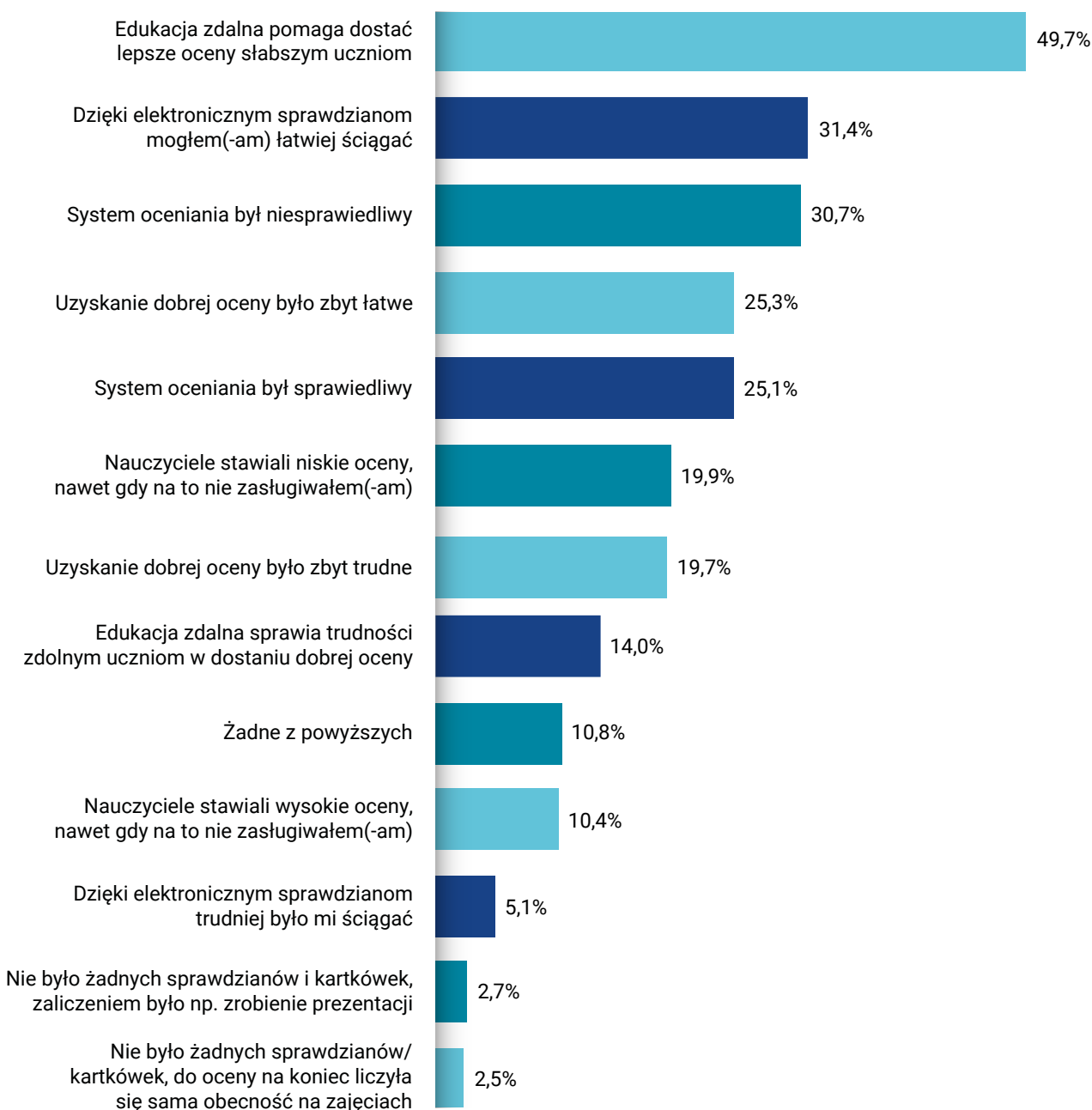
Wykres 32. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniasz obciążenie nauką podczas edukacji szkolnej w trybie zdalnym (online)?”: Nastolatki i Rodzice

Uczniowie mają bardzo zróżnicowane zdanie co do oceny przeprowadzanych przez nauczycieli w trakcie edukacji zdalnej sprawdzianów bądź kartkówek. Prawie połowa (49,7%) nastolatków twierdzi, że edukacja zdalna pomaga w otrzymaniu lepszych ocen słabszym uczniom – jest to najczęściej wybierana odpowiedź. Co trzeci z uczniów zaznaczył, że zdalne przeprowadzanie sprawdzianów ułatwia im ściąganie (31,4%), a 30,7% badanych deklaruje niezadowolenie z faktu, że system oceniania sprawdzianów czy

kartkówek podczas nauki online był niesprawiedliwy. Natomiast co czwarty respondent stwierdził, że system oceniania był sprawiedliwy (25,1%). Również co czwarty (25,3%) z zapytanych uczniów dostrzega, że bardzo łatwe było uzyskanie dobrej oceny. Niewielki odsetek respondentów zadeklarował, że podczas edukacji zdalnej oceny były wystawiane za samą obecność na lekcjach (2,5%) oraz za przygotowanie np. prezentacji (2,7%) (patrz Wykres 33).

Wykres 33. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Z którymi opiniami na temat sprawdzianów/kartkówek w czasie edukacji zdalnej się zgadzasz?": Nastolatki

W ramach obszaru „Edukacja zdalna – obciążenie nauką” odpowiedzi dorosłych oraz nastolatków są raczej zbieżne i wskazują niekorzystny wpływ nauki online na młodych. Rodzice, podobnie jak ich dzieci, zwracają uwagę na nadmierne obciążenie nauką w czasie edukacji zdalnej. Uczniowie dostrzegają też wiele korzyści wynikających ze zdalnego trybu prowadzenia lekcji. Twierdzą, że podczas sprawdzianów czy kartkówek tryb online ułatwia im zaliczanie, bo między innymi pozwala na uruchomienie różnych metod pomocy, nie tylko tradycyjnych (takich jak papierowe ściągki), ale także dostępnych dzięki użyciu nowych technologii. Taka sytuacja według uczniów umożliwia łatwiejsze uzyskanie dobrych ocen.

Najważniejsze ustalenia

- Według 49,7% nastolatków edukacja zdalna umożliwia słabszym uczniom otrzymywanie lepszych ocen.
- Niespełna połowa (44,5%) rodziców bądź opiekunów twierdzi, że podczas edukacji zdalnej jest więcej nauki niżby tego oczekiwano, wśród dzieci ten odsetek wskazań jest zdecydowanie wyższy (60,9%).

9 Zdalne nauczanie – wpływ na relacje

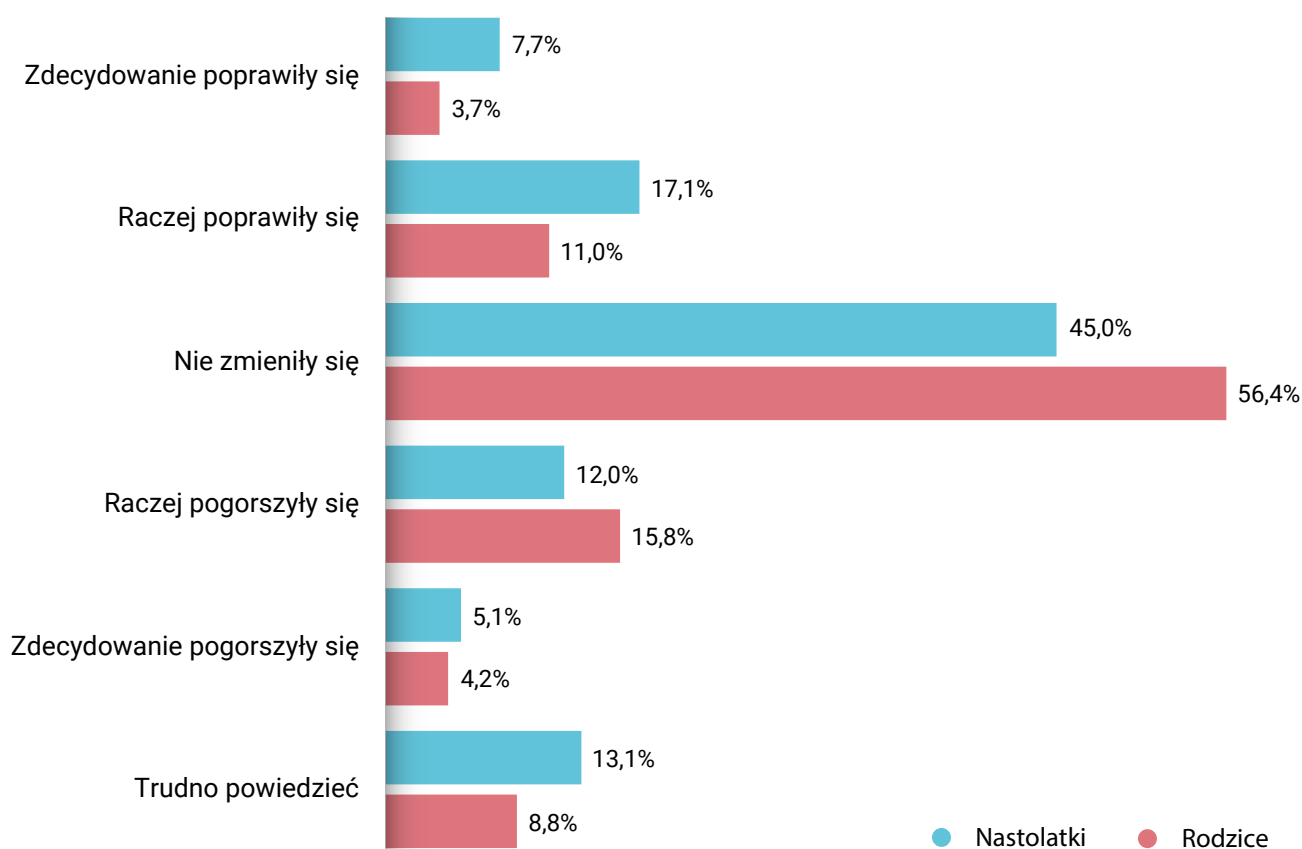
W ramach badania młodzież mogła także ocenić wpływ realizowanej edukacji zdalnej (prowadzonej poza terenem szkoły) na ich relacje międzyludzkie i wynikające z tego konsekwencje dla dobrostanu.

Czas pandemii wymusił na uczniach spędzanie wielu godzin w domu bez możliwości (lub ze zdecydowanym ograniczeniem) kontaktów społecznych. Zapytano zatem nastolatków, na ile taka sytuacja miała wpływ na zmianę ich relacji z rodzicami. Z odpowiedzi respondentów można wywnioskować, że zostały one na tym samym poziomie co przed pandemią: tak zadeklarowało 45% uczniów. Co czwarty ankietowany (24,8%) wskazał, że okres pandemii i czas edukacji zdalnej

mógł mieć wpływ na poprawę relacji nastolatków z rodzicami. Natomiast na pogorszenie tych stosunków zwróciło uwagę 17,1% uczniów.

Porównując opinie dzieci ze wskazaniami ich rodziców lub opiekunów, można zauważyć, że więcej niż połowa (56,4%) dorosłych nie widzi zmian w relacjach z dzieckiem/dziećmi. Prawie co siódmy ankietowany twierdzi, że podczas pandemii COVID-19 i obowiązkowej edukacji online nastąpiła poprawa w tych kontaktach (wśród uczniów dostrzega ją co piąty badany). Co piąty dorosły respondent wskazuje na pogorszenie relacji, co zdają się potwierdzać dzieci (17,1%) (patrz Wykres 34).

Wykres 34. Ocena wpływu zdalnego nauczania na relacje nastolatków z rodzicami: Nastolatki i Rodzice

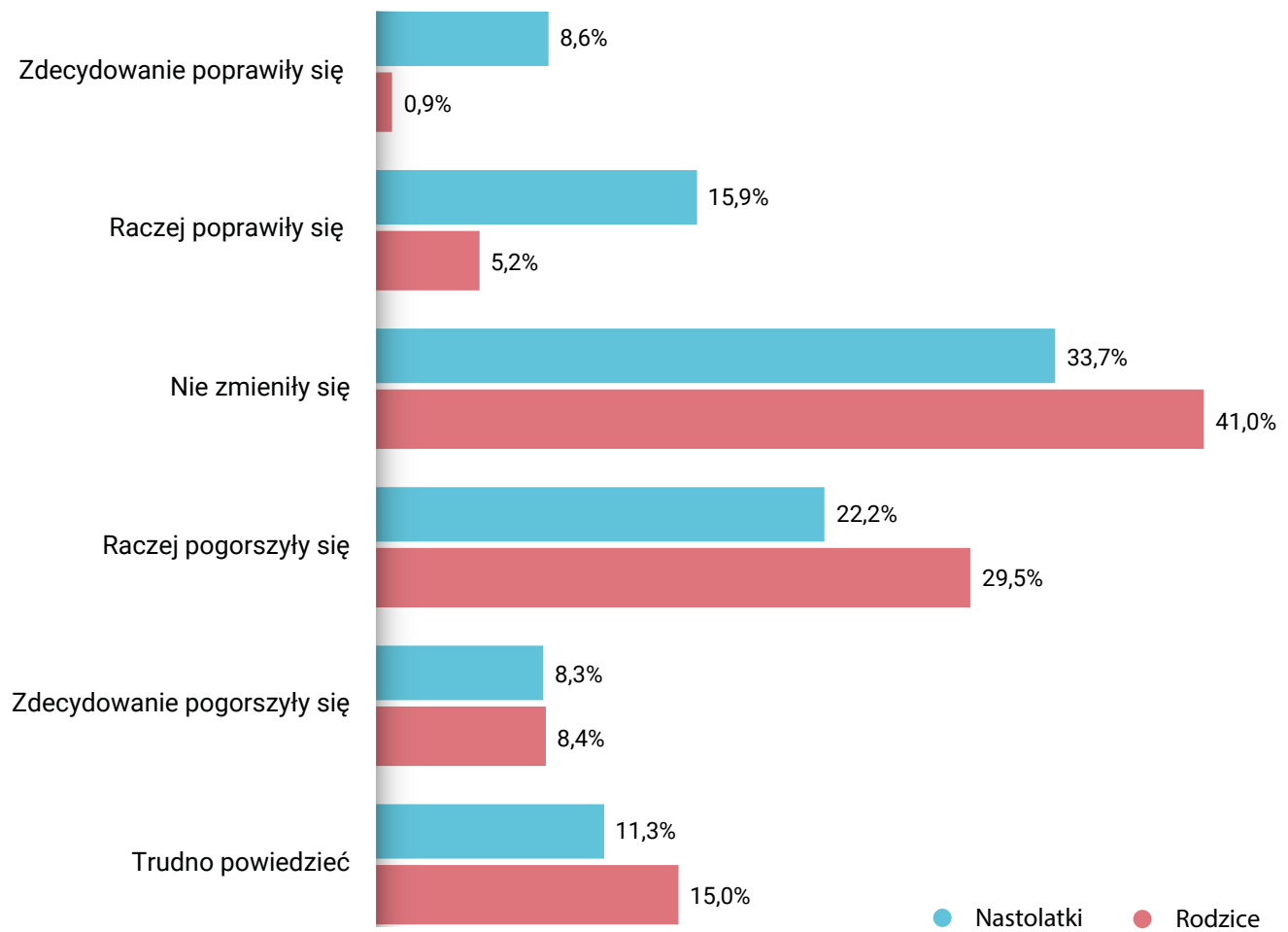

Uczniowie nie zauważyli dużej różnicy w relacjach ze swoimi rodzicami w czasie pandemii i edukacji online – w przeciwieństwie do relacji z koleżankami czy kolegami.

Co czwarty (24,5%) respondent wskazał, że jego relacje z rówieśnikami zmieniły się na lepsze. Prawie co trzeci nastolatek dostrzegł pogorszenie swojej relacji ze znajomymi w okresie, gdy szkoły były zamknięte, a edukacja została przeniesiona do strefy online. Różnic w swoich kontaktach z kolegami czy koleżankami, jakie mogły mieć związek z pandemią COVID-19 i nauką zdalną, nie zauważyło 33,7% uczniów.

Z rozkładu odpowiedzi rodziców na pytania o to, czy relacje ich dziecka/dzieci z kolegami bądź koleżankami się zmieniły, wynika, że są w tej kwestii bardziej optymistyczni niż ich dziecko/dzieci. Prawie 40% dorosłych respondentów wskazało, że relacje dzieci ze znajomymi w czasie pandemii i edukacji online pogorszyły się (nastolatki – 30,5% vs. rodzice – 37,9%). Zmian w relacji dzieci z kolegami czy koleżankami nie dostrzega 41% rodziców (vs. 33,7% uczniów) (patrz Wykres 35).

Wykres 35. Ocena wpływu zdalnego nauczania na relacje nastolatków z ich kolegami/koleżankami z klasy: Nastolatki i Rodzice

Z deklaracji wynika, że pandemia i lockdown mają przełożenie na relacje międzyludzkie. Edukacja zdalna i długie przebywanie w domu, bez możliwości kontaktów między rówieśnikami (np. w szkole), wpłynęły na pogorszenie relacji rówieśniczych, co dostrzegł niemal co trzeci z ankietowanych nastolatków oraz rodziców bądź opiekunów. Według obu grup badanych edukacja zdalna i przebywanie online korzystniej wpłynęły na relacje dzieci z rodzicami bądź opiekunami.

Najważniejsze ustalenia

- Prawie 40% rodziców bądź opiekunów zaznaczyło, że relacje dzieci z kolegami i koleżankami w czasie pandemii i edukacji online pogorszyły się. W tej kwestii dzieci myślą bardziej optymistycznie niż rodzice – 30,5% uczniów zadeklarowało, że ich stosunki z kolegami bądź koleżankami pogorszyły się.
- Więcej niż połowa (56,4%) rodziców bądź opiekunów nie widzi zmian w swojej relacji z dzieckiem/dziećmi. Również nastolatki twierdzą, że relacje z rodzicami nie uległy zmianie i zostały na tym samym poziomie co przed pandemią – tak zadeklarowało 45% uczniów.

10 Transformacja cyfrowa

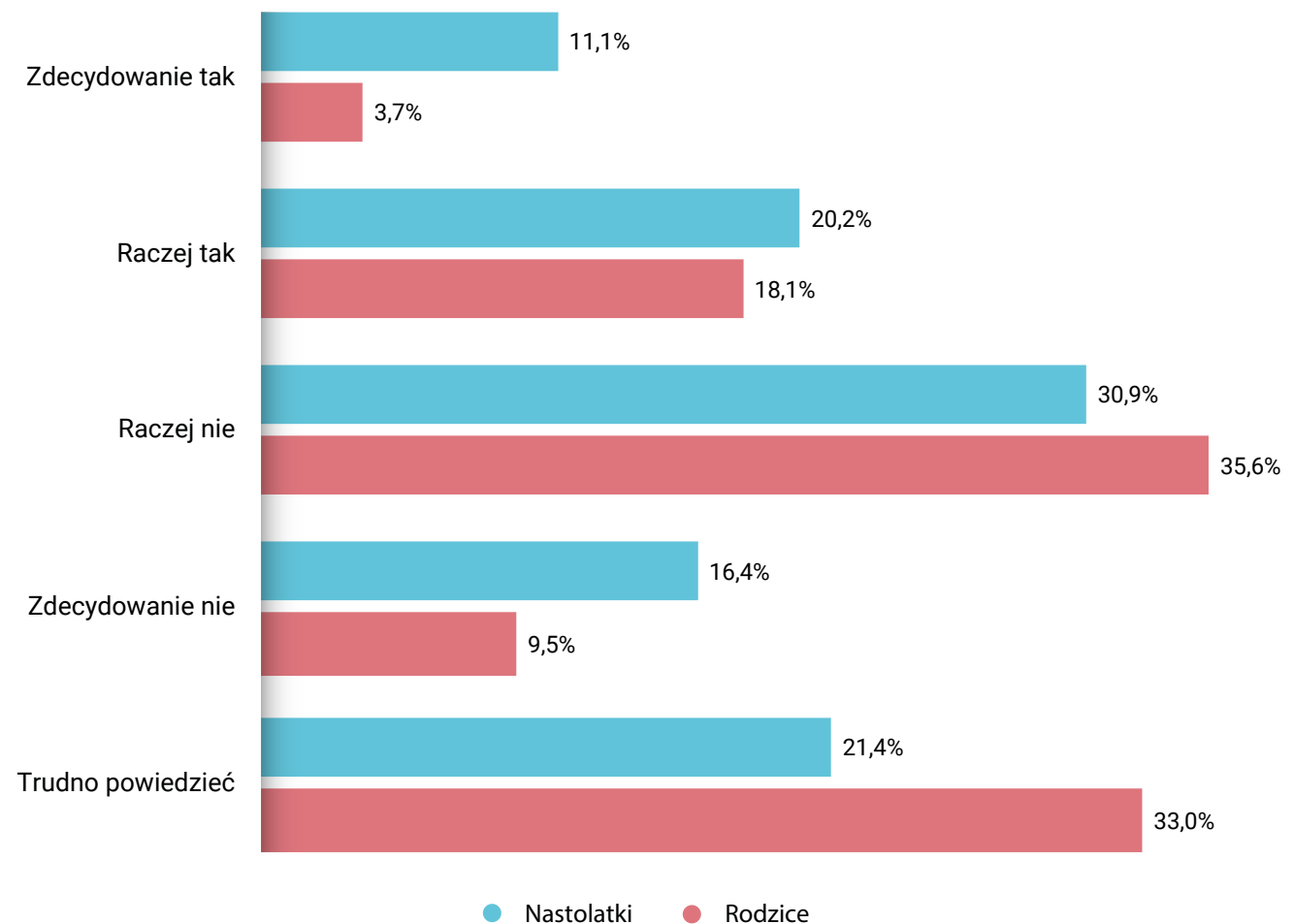
Cyfryzacja i usieciowienie relacji gospodarczych, zawodowych czy edukacyjnych to procesy trwające od kilku dekad. Rok 2020 był jednak wyjątkowy pod względem tempa wprowadzanych zmian. W ciągu kilku tygodni internetowe aktywności stały się w wielu przypadkach jedyną efektywną i bezpieczną formą realizacji obowiązków, zaspokajania potrzeb czy nawiązywania i podtrzymywania relacji międzyludzkich. W tej części badania respondenci odpowiadali na pytania związane m.in. z planami życiowymi, pozyskiwaniem informacji czy aktywnościami, które mogą zostać w ich życiu zastąpione przez internetowe alternatywy.

Uczniowie zostali poproszeni o odpowiedź na pytanie o to, czy po zakończeniu edukacji chcieliby wykonywać zawody oparte na wykorzystaniu technologii komputerowych i sieciowych. Co dziewiąty badany zdecydowanie chciałby w przyszłości pracować w zawodach blisko powiązanych z TIK. Co piąty na postawione w ten sposób pytanie odpowiedział „raczej tak”. Niemal połowa respondentów (47,3%) nie zamierza szukać zatrudnienia w tego typu branżach. Nieco częściej niż co piąty nastolatek (21,4%) nie ma na ten temat opinii. Odpowiedzi na to pytanie wydają się świadczyć o stabilnym trendzie wśród

uczniów. Wyniki z poprzedniej edycji badania były bardzo podobne w każdej kategorii odpowiedzi, przy czym należy pamiętać, że badanie w 2020 r. prowadzone było, ze względu na sytuację pandemiczną, z wykorzystaniem innej metody (ankieta internetowa) niż w latach poprzednich.

O odpowiedź na analogiczne pytanie, dotyczące preferencji wyboru kariery zawodowej nastolatków, poproszono ich rodziców i opiekunów prawnych. Dane wskazują, że deklarowane plany rodziców i uczniów różnią się tylko w niewielkim stopniu. Co ciekawe, to uczniowie są bardziej skłonni do wiązania swojej ścieżki zawodowej z siecią i nowymi technologiami. Wśród rodziców tylko 3,7% respondentów odpowiedziało „zdecydowanie tak” (w przypadku uczniów było to 11,1%), a kolejne 18,1%, że „raczej tak” (u nastolatków: 20,2%). Niemal identyczna liczba respondentów wyraziła zdanie przeciwne (nastolatki – 47,3% vs. rodzice – 46,1%). Znacząco częściej (o ok. jedną trzecią) rodzice i opiekunowie prawni wybierali także odpowiedź „trudno powiedzieć”, co może wskazywać, że decyzje o przyszłym zawodzie pozostawiają samym nastolatkom (patrz Wykres 36).

Wykres 36. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy w przyszłości chcesz pracować/chcesz, aby Twoje dziecko pracowało w zawodzie ściśle związanym z internetem i/lub technologiami cyfrowymi?": Nastolatki i Rodzice

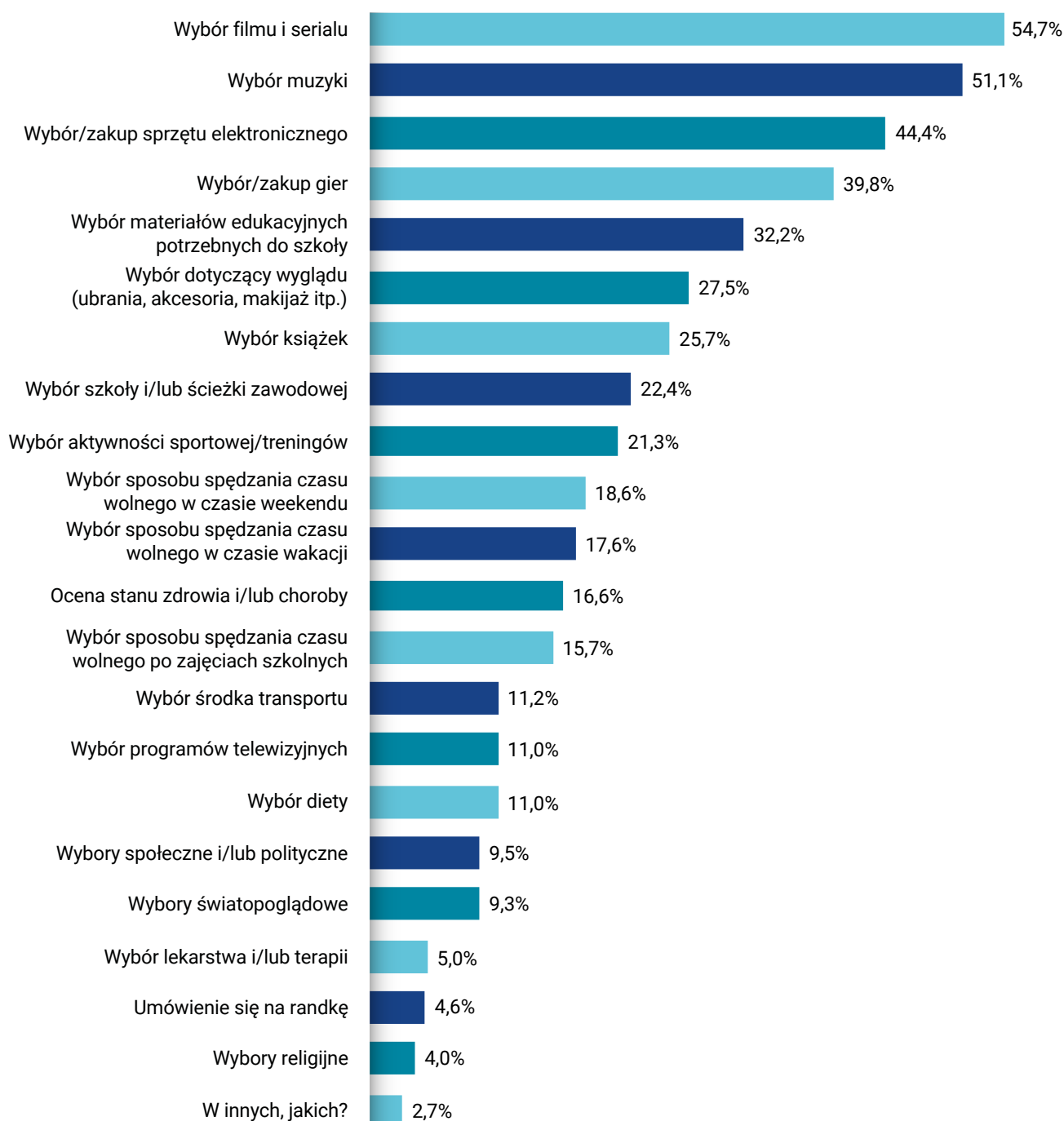

W kolejnym pytaniu respondenci zostali poproszeni o wskazanie sytuacji, w których podejmują działania, opierając się w przeważającym stopniu na informacjach pozyskanych z sieci.

Treściami znalezionymi online nastolatki kierują się przede wszystkim przy podejmowaniu takich decyzji, jak: wybór filmów i seriali do oglądania (54,7%), muzyki (51,%) sprzętu elektronicznego (44,4%), gier wideo (39,8%) oraz materiałów edukacyjnych potrzebnych do szkoły (32,2%). Sieć jest głównym obszarem

poszukiwania wiedzy przy okazji wyborów dotyczących wyglądu (27,5%), szkoły i ścieżki zawodowej (22,4%), sportów i treningów (21,3%) czy spędzania czasu wolnego w weekendy (18,6%) bądź w trakcie wakacji (17,6%). Respondenci najrzadziej spośród dostępnych w pytaniu wariantów odpowiedzi wskazywali na kierowanie się informacjami z internetu przy decydowaniu o takich kwestiach, jak: wybór lekarstwa lub terapii (5,0%), umówienie się na randkę (4,6%) czy wybory religijne (4,0%) (patrz Wykres 37).

Wykres 37. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W których z poniższych sytuacji przy podejmowaniu decyzji polegasz przede wszystkim na informacjach, które pozyskałeś(-aś) przez internet?": Nastolatki

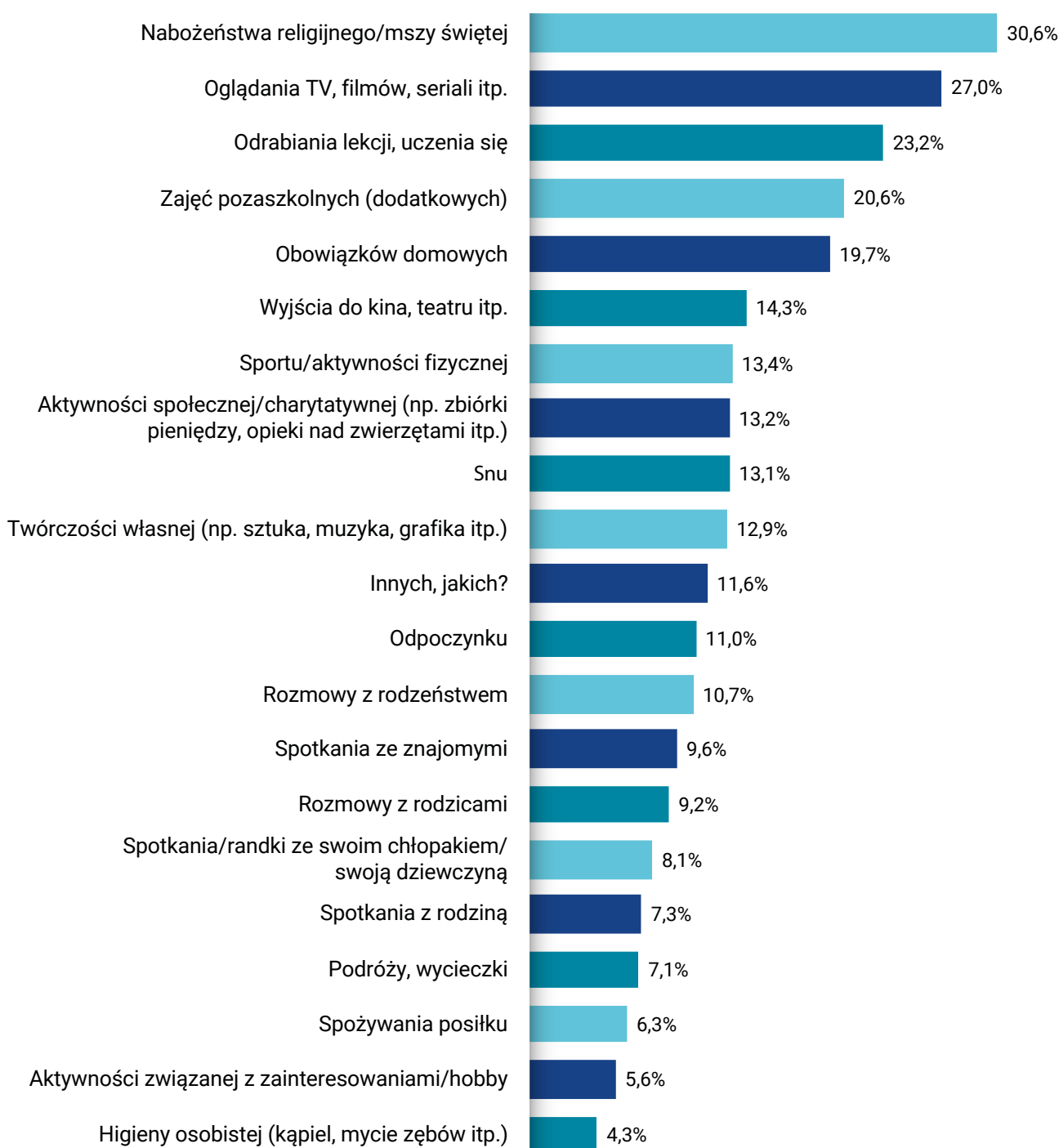

Uczniowie zostali także poproszeni o wskazanie aktywności, z których byliby w stanie zrezygnować, aby móc dłużej korzystać z internetu. Pytanie miało charakter diagnostyczny, a jego celem było wyłonienie obszarów, które z największym prawdopodobieństwem mogą zostać zastąpione przez aktywności dostępne online.

Respondenci najrzadziej wskazywali, że w celu dłuższego korzystania z sieci byliby gotowi zrezygnować z dbania o higienę osobistą (4,3%), hobby (5,6%), jedzenia (6,3%), podróży (7,1%) czy spotkań z rodziną (7,3%)

oraz ze swoimi partnerami lub partnerkami (8,1%). Z kolei najchętniej nastolatki na korzyść przebywania online rezygnują z nabożeństw religijnych (30,6%), oglądania telewizji (27%), odrabiania lekcji i nauki (23,2%), dodatkowych zajęć pozaszkolnych (20,6%) oraz obowiązków domowych (19,7%) (patrz Wykres 38).

Wykres 38. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Z jakich aktywności mógłbyś/mogłabyś zrezygnować, aby móc dłużej korzystać z internetu?": Nastolatki

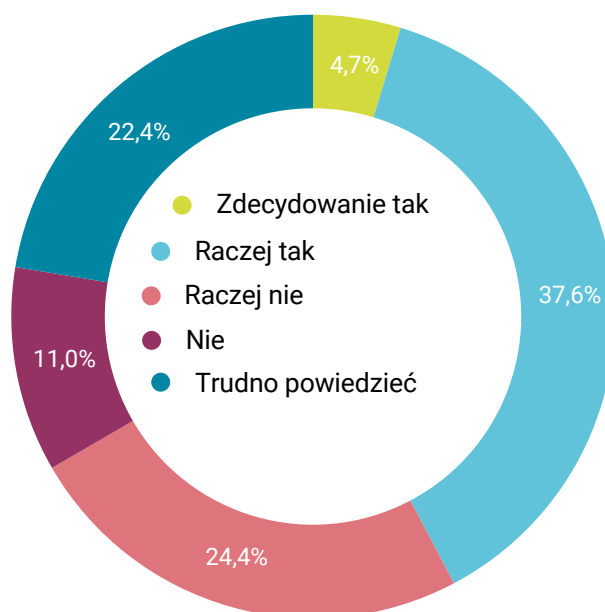

Objętych badaniem rodziców i opiekunów prawnych uczniów poproszono o wyrażenie opinii na temat tego, czy polska szkoła wystarczająco przygotowuje do funkcjonowania w świecie, w którym technologie internetowe odgrywają coraz większą rolę.

Zdaniem dwóch na pięciu dorosłych (42,3%) edukacja szkolna spełnia wymagania stawiane przez współczesne gospodarki i społeczeństwa. Jednak tylko ok. co dziesiąta osoba z tej grupy (4,7% z całej badanej populacji) odpowiedziała „zdecydowanie tak”,

co świadczy o postawie sceptycznej nawet wśród osób, które oceniają ten aspekt edukacji w polskich szkołach pozytywnie. Zdecydowanie negatywnie rolę szkoły w kształtowaniu kompetencji pozwalających funkcjonować w warunkach cyfrowej transformacji ocenia co dziewiąty rodzic i opiekun prawny (11%), a co czwarty (24,4%) uważa, że szkoła „raczej nie” pełni tej funkcji dobrze. Częściej niż co piąty badany nie ma w tej sprawie jednoznacznego stanowiska (22,4%) (patrz Wykres 39).

Wykres 39. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy według Pana/Pani opinii edukacja szkolna dobrze przygotowuje do życia w świecie opartym o technologie internetowe?": Rodzice

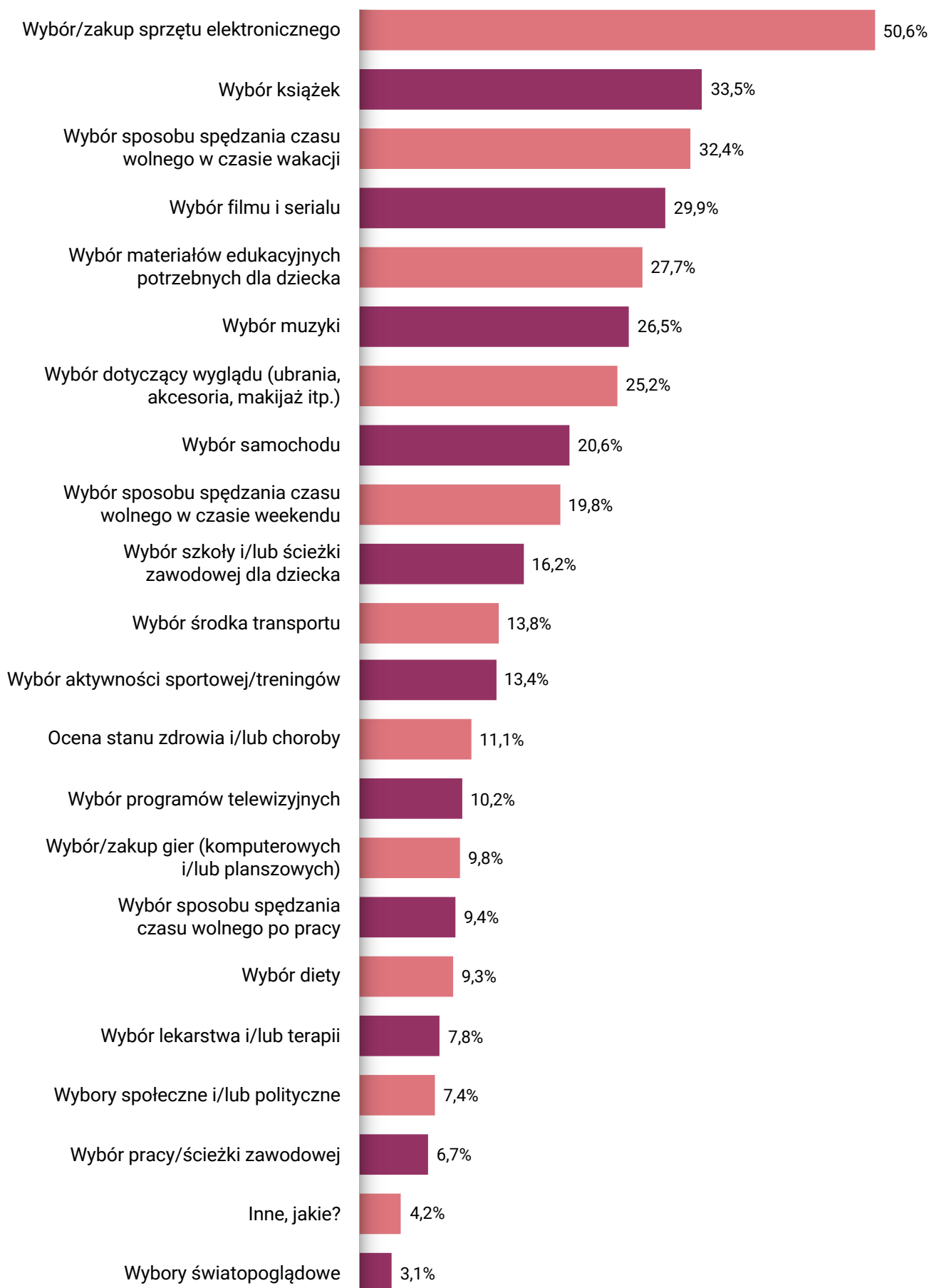

Rodziców poproszono o wskazanie, w których sytuacjach najczęściej podejmują decyzje przede wszystkim na podstawie wiedzy zdobytej online. Pytanie miało podobną treść do analogicznego zadanego uczniom, jednak ze względu na różnice w możliwych do wyboru wariantach odpowiedzi nieuprawnione jest stosowanie bezpośrednich porównań.

Sieć najczęściej jest głównym źródłem informacji w przypadku zakupów sprzętu elektronicznego (50,6%) i książek (33,5%), a także wyboru sposobów spędzania czasu w wakacje (32,4%), filmów i seriali (29,9%) oraz materiałów edukacyjnych potrzebnych uczniom do szkoły (27,7%). Co czwarty dorosły respondent wskazał na istotną rolę wiedzy pozyskanej online przy zakupie ubrań czy kosmetyków (25,2%), a co piąty – samochodu (20,6%). Internet rzadko ma duży wpływ na decyzje dotyczące wyznania i religii (1,2%) czy randek (0,4%).

Mimo że treść niektórych odpowiedzi nie jest identyczna w przypadku obu badanych grup, można przyrzeć się różnicom w określonych, analogicznych wariantach odpowiedzi. I tak rodzice nieco rzadziej niż młodzież kierują się rezultatami przeglądania internetu przy wyborze ścieżki zawodowej dla dzieci (nastolatki 22,4% vs. rodzice – 16,2%) czy autodiagnozie problemów zdrowotnych (nastolatki – 16,6% vs. rodzice – 11,1%). Dorośli zaś częściej niż dzieci opierają się na internetowej wiedzy przy wyborze formy spędzania wakacji (nastolatki – 17,6% vs. rodzice – 32,4%). Uczniowie z kolei znacznie częściej od rodziców posiłkują się internetem przy wyborze filmów i seriali do oglądania (nastolatki – 54,7% vs. rodzice – 29,9%) (patrz Wykres 40).

Wykres 40. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W których z poniższych sytuacji przy podejmowaniu decyzji polega Pan/Pani przede wszystkim na informacjach pozyskanych przez internet?": Rodzice

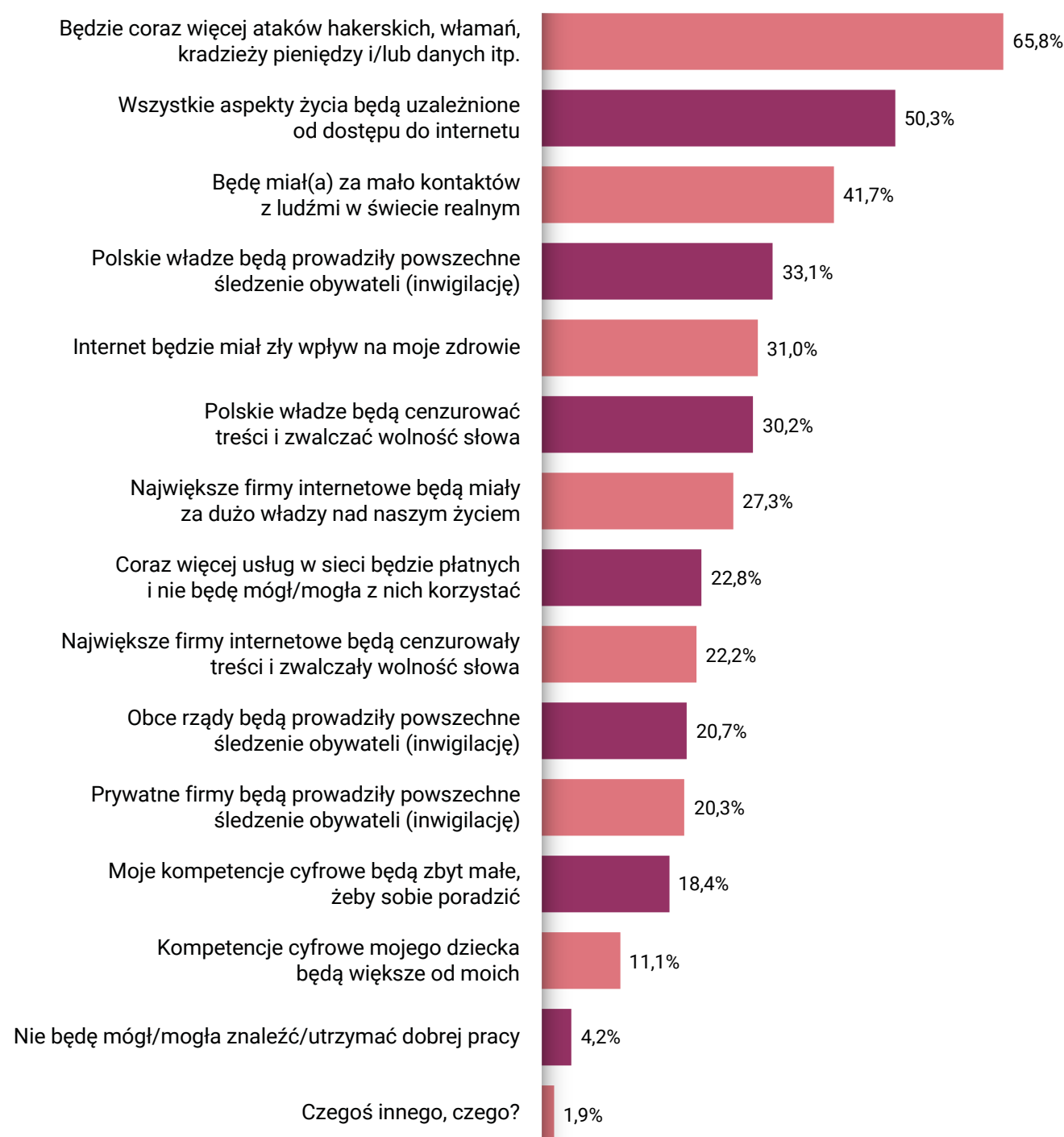

Rodziców i opiekunów prawnych poproszono również o wyrażenie swoich opinii na temat potencjalnych zagrożeń wynikających z cyfryzacji społeczeństw i gospodarek. Pytanie miało na celu diagnozę najpopularniejszych społecznych lęków związanych z rozwojem sieci.

Dorośli najbardziej obawiają się, że wraz z cyfrową transformacją będzie rosła liczba incydentów zagrażających cyberbezpieczeństwu (65,8%). Kolejne najpopularniejsze wskazania odnosiły się do uzależnienia ważnych aspektów życia od dostępu do sieci (50,3%)

oraz spowodowanego cyfryzacją społecznego osamotnienia (41,7%). Co trzeci badany obawia się także inwigilacji przez obce rządy (33,1%), złego wpływu sieci na zdrowie (31,0%), cenzury prowadzonej przez polski rząd (30,2%). Co czwarty respondent boi się nadmiernej władzy nad życiem obywateli, sprawowanej przez największe firmy internetowe (27,3%). Co interesujące, tylko 4,2% ankietowanych dorosłych obawia się, że wraz z rozwojem internetu pogorszy się ich sytuacja na rynku pracy (patrz Wykres 41).

Wykres 41. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „W związku z rozwojem internetu obawia się Pan/Pani, że...?": Rodzice

Szczególnie warte odnotowania jest to, że uczniowie częściej niż rodzice i opiekunowie prawni deklarują chęć związania swojej kariery edukacyjnej i zawodowej z sektorami cyfrowymi oraz internetowymi. W kontekście odpowiedzi na inne pytania (np. o gotowość do zastępowania aktywnością w internecie innych, niesieciowych zwyczajów i praktyk) można uznać, że poziom socjalizacji do funkcjonowania w świecie pełnym technologii cyfrowych ma charakter progresywny i rośnie odwrotnie proporcjonalnie do wieku badanych. Pozwala to sądzić, że poziom zrozumienia między pokoleniami nastolatków i ich rodziców w zakresie korzystania z technologii cyfrowych nie jest radykalny.

Najważniejsze ustalenia

- Prawie co trzeci (31,3%) nastolatek po ukończeniu edukacji chciałby pracować w zawodach związanych z internetem i technologiami cyfrowymi. Uczniowie deklarują takie plany częściej, niż chcieliby tego ich rodzice i opiekunowie prawni (21,8%).
- Dla nastolatków sieć to podstawowe źródło informacji przy podejmowaniu decyzji dotyczących rozrywki i edukacji.
- Co trzeci nastolatek jest gotowy zrezygnować z udziału w nabożeństwie (30,6%), a co piąty z uczenia się (23,2%), aby móc więcej czasu spędzać online.
- Rodzice i opiekunowie prawni uczniów opierają się na wiedzy pozyskanej z internetu najczęściej podczas podejmowania decyzji przy zakupie sprzętu elektronicznego (50,6% wskazań) i książek (33,5%), a także przy wyborze sposobów spędzania czasu w trakcie wakacji (32,4%).
- Dorośli najbardziej obawiają się, że wraz z cyfrową transformacją rosnąć będzie liczba incydentów zagrażających cyberbezpieczeństwu (65,8%). Kolejne najpopularniejsze wskazania odnosiły się do uzależnienia ważnych aspektów życia od dostępu do sieci (50,3%) oraz spowodowanego cyfryzacją społecznego osamotnienia (41,7%).

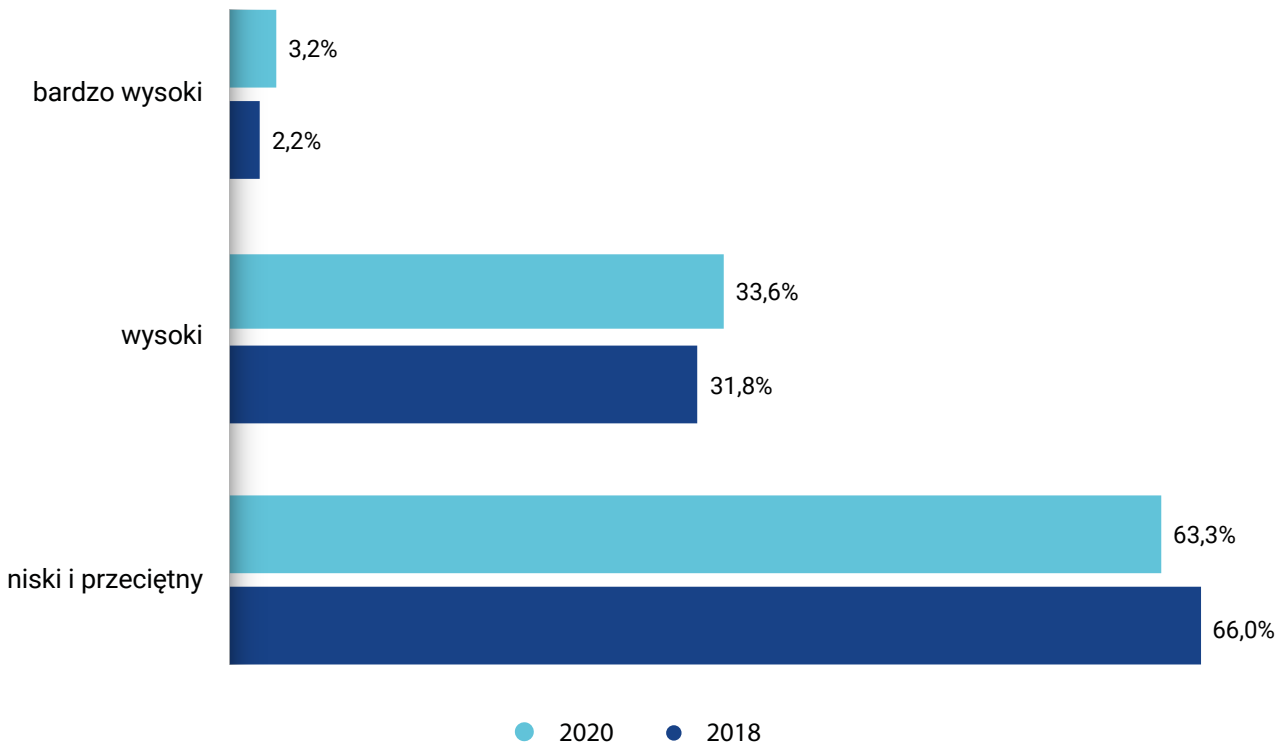
11 Problematyczne użytkowanie internetu

Korzystanie z internetu na urządzeniach mobilnych nie jest podyktowane wyłącznie względami utylitarnymi. Smartfony pozwalają na swobodny dostęp do sieci nie tylko w domu czy szkole, ale praktycznie w każdym miejscu. Większość użytkowników nowych technologii korzysta z internetu w sposób umiarkowany, ale duża część wpatruje się w ekrany urządzeń bardzo intensywnie. Zjawisko spędzania zbyt dużej ilości czasu w wirtualnym świecie oraz silne zaangażowanie w aktywności online jest na tyle powszechne, że w literaturze można spotkać takie pojęcia, jak: „uzależnienie od internetu”, „siecioholizm”, „nadużywanie internetu”, „FOMO” (ang. Fear of Missing Out) czy „problematyczne użytkowanie internetu” (PUI).

Do zbadania tego zjawiska wykorzystano 18-zdaniowy test E-SAPS18. Wewnętrzna spójność, rzetelność i ważność testu została potwierdzona w licznych badaniach.

Otrzymane wyniki testu pokazują, że co trzeci nastolatek (33,6%) wykazuje się wysokim natężeniem wskaźników PUI, a trzech na stu – bardzo wysokim (3,2%). Porównując dane do wyników badań „Nastolatki 3.0” z roku 2018, nie można określić, czy odnotowany stosunkowo niewielki wzrost jest wahaniem sezonowym (pandemia), czy przejawem trendu wzrostowego (zbyt mała liczba czasowych momentów pomiaru) (patrz Wykres 42).

Wykres 42. Wyniki testu E-SAPS18 w latach 2018 i 2020 – poziom natężenia wskaźników PUI: Nastolatki

Test E-SAPS18 składa się z pięciu podskal mierzących poszczególne komponenty PUI: tolerancja (eskalacja częstości i/lub wielkości bodźca), pozytywna antycypacja (oczekiwanie nagrody), cyberspace (redukcja aktywności do sfery związanej z bodźcem), wycofanie (zespół odstawienia) oraz objawy somatyczne (odczuwalne skutki zdrowotne). Wyniki w poszczególnych podskalach wskazują, że najsilniejszymi

komponentami PUI, zaobserwowanymi w badanej populacji, są tolerancja oraz objawy somatyczne. To one powodują tak wysoki wynik ogólny PUI wśród polskiej młodzieży. Statystyczna analiza korelacji pozwoliła natomiast ustalić, że kategoria nastolatków, która relatywnie najmocniej jest obciążona problematycznym użytkowaniem internetu, to dziewczęta uczęszczające do szkoły ponadpodstawowej (patrz Tabela 4).

Tabela 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniem: ...?” ze względu na płeć i typ szkoły: Nastolatki

	Podskala	Ogółem	Dziewczęta	Chłopcy	Szkoła podstawowa	Szkoła średnia
Myślę, że powinienem/powinnam mniej korzystać z mojego telefonu/smartfona	tolerancja	64,1%	68,7%	58,3%	59,1%	68,7%
Próbowałem(-am) ograniczyć korzystanie z telefonu/smartfona, ale bez powodzenia		37,9%	41,9%	32,9%	38,2%	37,5%
Odczuwam potrzebę używania telefonu/smartfona zaraz po tym, jak przestaję go używać		29,8%	33,5%	25,3%	29,8%	29,8%
Osoby z mojego otoczenia mówią mi, że za dużo używam telefonu/smartfona		27,3%	26,8%	28,0%	30,0%	24,8%
Zaniedbuję zaplanowane czynności lub obowiązki z powodu używania telefonu/smartfona		26,1%	28,0%	23,8%	25,4%	26,9%
Korzystam z telefonu/smartfona dłużej, niż zamierzałem(-am)		50,2%	56,2%	42,7%	44,6%	55,4%
Nic nie jest tak przyjemne jak korzystanie z mojego telefonu/smartfona	pozytywna antycypacja	20,8%	20,6%	21,1%	26,8%	15,2%
Moje życie byłoby puste bez mojego telefonu/smartfona		31,9%	39,4%	22,7%	30,6%	33,1%
Korzystanie z telefonu/smartfona jest najprzyjemniejszą rzeczą, jaką można robić		13,9%	12,2%	15,9%	16,9%	11,1%
Czuję, że wirtualni znajomi, z którymi komunikuję się za pomocą telefonu/smartfona, rozumieją mnie lepiej niż moi znajomi i przyjaciele ze świata realnego	cyberspace	20,1%	18,8%	21,6%	23,7%	16,7%
Czuję, że moje relacje ze znajomymi, z którymi komunikuję się za pomocą telefonu/smartfona, są bardziej zażyłe niż moje bezpośrednie relacje ze znajomymi/przyjaciółmi ze świata realnego		20,2%	17,9%	23,1%	22,3%	18,3%
Wolę komunikować się ze znajomymi za pomocą telefonu/smartfona niż spędzać czas z przyjaciółmi lub rodziną w świecie realnym		10,8%	9,2%	12,8%	11,8%	9,9%

Nie jestem w stanie wytrzymać/ funkcjonować bez telefonu/ smartfona	wycofanie	24,3%	26,8%	21,2%	22,5%	26,0%
Nigdy nie zrezygnuję z korzystania z mojego telefonu/smartfona, nawet wtedy, gdyby moje życie codzienne miałoby znacznie na tym ucierpieć		16,3%	15,7%	17,1%	17,9%	14,8%
Czuję się zniecierpliwiony(-na) i zdenerwowany(-na), gdy nie mogę skorzystać z mojego telefonu/ smartfona		24,8%	27,4%	21,6%	24,4%	25,2%
Odczuwam ból w nadgarstku lub karku podczas korzystania z telefonu/smartfona	objawy somatyczne	17,6%	18,7%	16,3%	16,6%	18,6%
Miewam zawroty głowy lub pogorszył mi się wzrok z powodu nadmiernego używania telefonu/ smartfona		28,5%	32,2%	24,0%	26,9%	30,0%
Bywam zmęczony(-na) i niewyspany(-na) z powodu nadmiernego używania telefonu/ smartfona		35,8%	40,3%	30,2%	30,5%	40,7%

Deklarowana ogólna świadomość problemu wśród rodziców nastolatków jest stosunkowo bardzo wysoka. Czterech na pięciu rodziców wskazuje, że ich dziecko powinno mniej korzystać ze swojego telefonu/smartfona (79,6%). Jednakże rodzice nie mają dość dokładnego wglądu w to, jak mocno ich pociechy uzależniły się od swoich smartfonów i internetu. W większości przypadków rodzice nie doszacowują skali problemu w poszczególnych wskaźnikach

(podskalach), np.: tolerancja, wycofanie, objawy somatyczne (patrz Tabela 5). Niedoścignienie najprawdopodobniej nie wynika z braku troski czy czasu rodziców poświęcanego dzieciom, lecz z ukrywania przez nastolatki negatywnych skutków użytkowania smartfona. Dzieje się tak z obawy przed rodzicielskimi sankcjami mającymi na celu ograniczenie czasu użytkowania internetu (patrz Tabela 5).

Tabela 5. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniem...”: Nastolatki i Rodzice

Nastolatki		Rodzice	
Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami:		Czy zgadza się Pan/ Pani z poniższymi zdaniami:	
Myślę, że powinienem/powinnam mniej korzystać z mojego telefonu/smartfona	64,1%	79,6%	Myślę, że moje dziecko/dzieci powinno/powinny mniej korzystać ze swojego telefonu/smartfona
Próbowałem(-am) ograniczyć korzystanie z telefonu/smartfona, ale bez powodzenia	37,9%	26,2%	Próbowałem(-am) ograniczyć korzystanie przez dziecko/dzieci z telefonu/smartfona, ale bez powodzenia
Odczuwam potrzebę używania telefonu/smartfona zaraz po tym, jak przestaję go używać	29,8%	17,6%	Dziecko/dzieci odczuwa/odczuwają potrzebę używania telefonu/smartfona zaraz po tym, jak przestają go używać
Osoby z mojego otoczenia mówią mi, że za dużo używam telefonu/smartfona	27,3%	8,1%	Osoby z mojego otoczenia mówią mi, że moje dziecko/dzieci za dużo używa/używają telefonu/smartfona
Zaniedbuję zaplanowane czynności lub obowiązki z powodu używania telefonu/smartfona	26,1%	23,5%	Moje dziecko/dzieci zaniedbuje/zaniedbują zaplanowane czynności lub obowiązki z powodu używania telefonu/smartfona

Wolę komunikować się ze znajomymi za pomocą telefonu/smartfona niż spędzać czas z przyjaciółmi lub rodziną w świecie realnym	18,3%	cyberspace	22,3%	Moje dziecko/dzieci woli/wolą komunikować się ze znajomymi za pomocą telefonu/smartfona niż spędzać czas z przyjaciółmi lub rodziną w świecie realnym
Nie jestem w stanie wytrzymać/funkcjonować bez telefonu/smartfona	31,0%	wycofanie	14,8%	Moje dziecko/dzieci nie jest/są w stanie wytrzymać/funkcjonować bez telefonu/smartfona
Czuję się zniecierpliwiony(-na) i zdenerwowany(-na), gdy nie mogę skorzystać z mojego telefonu/smartfona	24,8%		14,4%	Dziecko/dzieci zachowuje/zachowują się, jakby było/były zniecierpliwione i zdenerwowane, gdy nie może/mogą skorzystać ze swojego telefonu/smartfona
Bywam zmęczony(-na) i niewyspany(-na) z powodu nadmiernego używania telefonu/smartfona	35,8%	objawy somatyczne	27,1%	Dziecko/dzieci bywa/bywają zmęczone i niewyspane z powodu nadmiernego używania telefonu/smartfona
Odczuwam ból w nadgarstku lub karku podczas korzystania z telefonu/smartfona	28,5%		7,0%	Moje dziecko skarży się na ból w nadgarstku lub karku podczas korzystania z telefonu/smartfona
Miewam zawroty głowy lub pogorszył mi się wzrok z powodu nadmiernego używania telefonu/smartfona	35,8%		11,9%	Moje dziecko/dzieci zgłasza/zgłaszają zawroty głowy lub pogorszenie wzroku z powodu nadmiernego używania telefonu/smartfona

Problematyczne użytkowanie internetu to zjawisko w badanej populacji społecznie wyraźne i – jak pokazują wyniki już kolejnej edycji badania – trwałe oraz być może mające tendencje wzrostową. Niemal trzech na dziesięciu polskich nastolatków wymaga od swoich rodziców i opiekunów rzetelnego przeanalizowania problemu oraz wzmożonej interwencji rodzicielskiej, a trzech na stu – specjalistycznego „detoksu” pod okiem profesjonalistów. Niestety w badanej populacji relatywnie często obserwowane są skutki somatyczne nadużywania internetu. Zjawisko to jest najbardziej (statystycznie) związane nie tyle ze sposobem użytkowania, co z ilością czasu spędzonego przed ekranem, dlatego należałoby zachęcić rodziców i opiekunów do przemyślenia ich dotychczasowej strategii wychowawczej i kontroli rodzicielskiej w zakresie dostępu dziecka do smartfona.

Najważniejsze ustalenia

- Co trzeci nastolatek (33,6%) wykazuje się wysokim natężeniem wskaźników problematycznego użytkowania internetu (PUI), a trzech na stu – bardzo wysokim (3,2%).
- Wyniki w poszczególnych podskalach PUI wskazują, że najsilniejszymi komponentami problematycznego użytkowania internetu są: tolerancja (eskalacja częstości i/lub wielkości bodźca) oraz objawy somatyczne spowodowane użytkowaniem smartfona.
- Kategoria nastolatków, która relatywnie najmocniej jest obciążona problematycznym użytkowaniem internetu, to dziewczęta uczęszczające do szkoły ponadpodstawowej.
- Rodzice mają świadomość problemu, lecz brakuje im dość dokładnego wglądu w to, jak mocno ich pociechy już uzależniły się od swoich smartfonów i internetu.

12 Prywatność w sieci

Jednym z obszarów będących przedmiotem badania były aspekty związane z postawami i stosunkiem respondentów do kwestii rozumienia oraz zachowania prywatności w internecie. Badani odpowiadali na pytania dotyczące subiektywnego percypowania ryzyka różnych typów aktywności online oraz najpopularniejszych sposobów ochrony poufności informacji.

W kwestionariuszu poproszono nastolatków o odpowiedź na pytanie o to, jakie metody ochrony prywatności na ogół stosują. Najczęstsze deklaracje dotyczyły wykorzystywania logowania wieloetapowego (42,5%). Kolejne najpopularniejsze wskazania to: usuwanie historii wyszukiwania (38,1%), używanie przeglądarek automatycznie chroniących prywatność (34,1%) oraz podawanie nieprawdziwych informacji (32,6%). Z mniejszą częstotliwością respondenci zaznaczali odpowiedzi takie jak: unikanie stron i aplikacji wymagających danych osobistych (25,6%), częste zmienianie haseł (22,9%), włączanie trybu przeglądania

prywatnego (22,5%) oraz stosowanie narzędzi ukrywających adres IP (18,1%). Jedynie 7% badanych używa z kolei komunikatorów, które automatycznie szyfrują przesyłane wiadomości. Warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre wskazywane odpowiedzi (używanie trybu prywatnego, czyszczenie historii wyszukiwania) odnoszą się do tzw. horyzontalnej ochrony prywatności, która polega na zachowaniu poufności względem osób korzystających z tego samego urządzenia lub sieci Wi-Fi.

W odpowiedziach na pytanie o stosowane metody ochrony prywatności widoczna jest zmiana w porównaniu z edycją realizowaną w 2018 r. Istotnie zmniejszył się odsetek wskazań usuwania historii wyszukiwania (z 54,2% do 38,1%), wzrósł zaś poziom deklaracji stosowania logowania wieloetapowego (z 31,9% do 42,5%) (patrz Wykres 43).

Wykres 43. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Które z poniższych sposobów ochrony swojej prywatności w internecie stosujesz?": Nastolatki

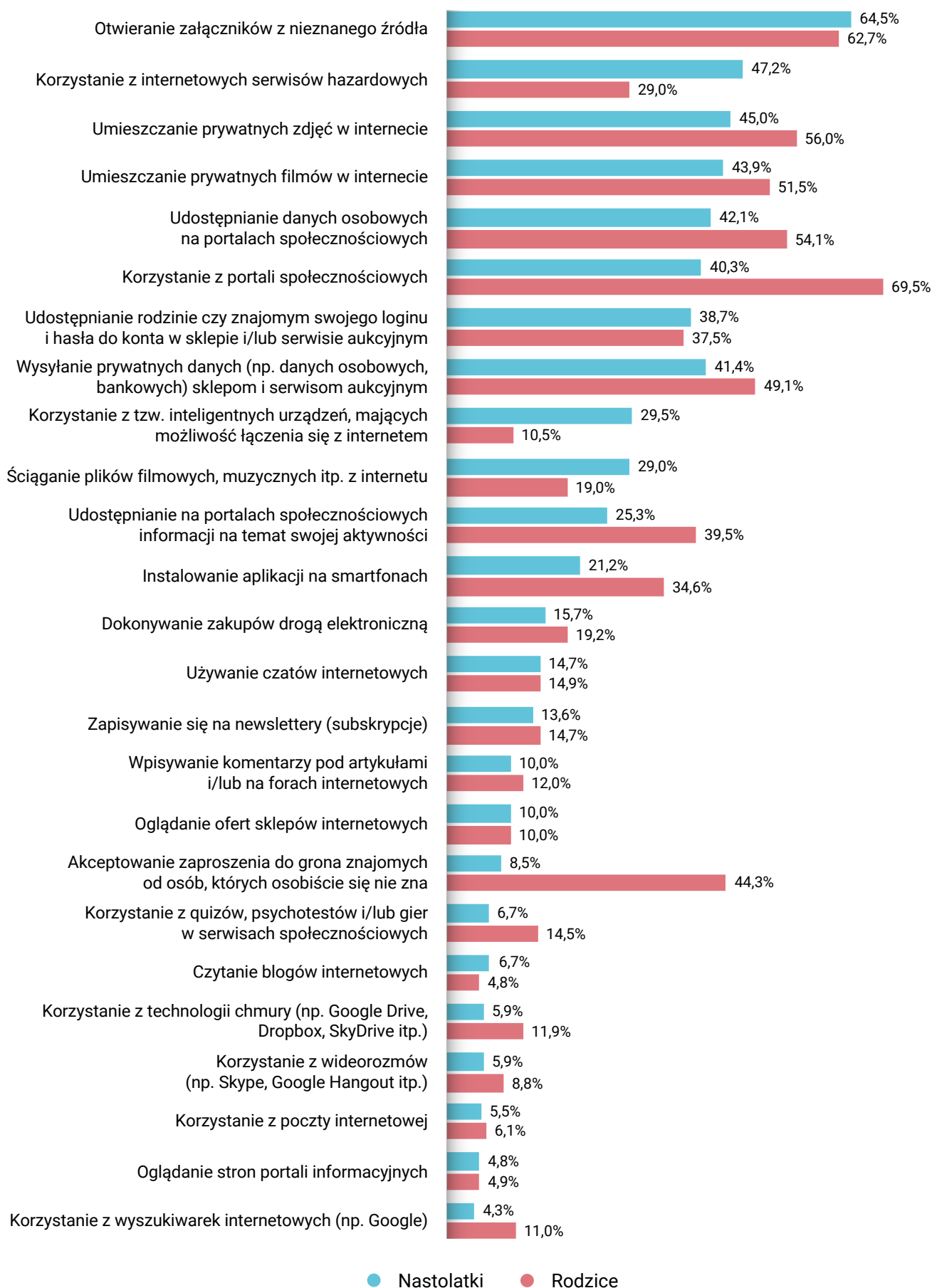

Następne pytanie dotyczyło subiektywnego postrzeżenia ryzyka utraty prywatności w zależności od typu aktywności internetowej. Według uczniów najbardziej niebezpieczne pod względem zachowania prywatności w sieci jest otwieranie podejrzanych załączników (64,5%). Kolejne wskazania respondentów dotyczą korzystania z serwisów hazardowych (47,2%), publikowania prywatnych zdjęć (45%), filmów (43,9%) oraz aktywności w mediach społecznościowych (40,3%). Dużą liczbę wskazań uzyskały także odpowiedzi odnoszące się do sfery transakcji online: udostępniania (38,7%) oraz wysyłania (41,4%) bliskim loginu bądź hasła do kont w sklepach i serwisach aukcyjnych. Najrzadziej wskazywane odpowiedzi, a więc aktywności sieciowe, które są według respondentów najmniej ryzykowne, to korzystanie z przeglądarek (4,3%), ze stron i portali informacyjnych (4,8%), poczty internetowej (5,5%), technologii chmury (5,9%) czy wypełnianie quizów i testów w serwisach społecznościowych (6,7%).

W porównaniu z poprzednią edycją badania (z 2018 r.) warto odnotować, że znacząco spadł odsetek odpowiedzi wskazujących na niebezpieczeństwo związane z korzystaniem z serwisów społecznościowych (z 58,7% do 40,3%), co wskazuje na rosnący poziom użytkowania tych platform przez uczniów.

Na analogiczne pytanie o subiektywne postrzeżenie stopnia ryzyka wybranych aktywności w sieci odpowiadali także rodzice i opiekunowie prawni. Dzięki analizie wyników odpowiedzi wśród obu grup możliwe jest porównanie percypowanego bezpieczeństwa popularnych praktyk sieciowych. W porównaniu z uczniami rodzice i opiekunowie prawni za zdecydowanie bardziej niebezpieczne uznają: korzystanie z portali społecznościowych (nastolatki – 40,3% vs. rodzice – 69%), instalowanie aplikacji na smartfonach (nastolatki – 21,2% vs. rodzice – 34,6%), udostępnianie w serwisach społecznościowych danych osobowych (nastolatki – 42,1% vs. rodzice – 54,1%) czy udostępnianie w internecie informacji o swoich aktywnościach (nastolatki – 25,3% vs. rodzice – 39,5%). Bardzo duże różnice widoczne są w odpowiedziach obu grup respondentów na pytanie o bezpieczeństwo akceptowania w mediach społecznościowych zaproszeń od osób nieznanym. To zachowanie ryzykowne według niemal połowy (44,3%) rodziców i opiekunów, podczas gdy jedynie co dwunasty (8,5%) nastolatek dostrzega w tym zagrożenie (patrz Wykres 44).

Wykres 44. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Które z wymienionych aktywności w internecie najbardziej narażają użytkownika na utratę prywatności?": Nastolatki i Rodzice

W świetle wyników badania można zauważyć, że generacja rodziców i opiekunów prawnych deklaruje średnio wyższy poziom subiektywnego poczucia zagrożenia dla prywatności od pokolenia dzisiejszych nastolatków. Ma to prawdopodobnie związek z tym, że obecna młodzież nie pamięta oraz praktycznie nie może sobie wyobrazić świata bez powszechnego dostępu do technologii cyfrowych i internetu. Te różnice postaw i opinii mogą w szczególności rzutować na odmienne postrzeganie aktywności (i ich skutków) w ramach serwisów i aplikacji społecznościowych, w których granica między sferą intymną i publiczną jest nieostra.

Najważniejsze ustalenia

- Ponad 40% uczniów twierdzi, że w celu ochrony prywatności w sieci stosuje logowanie dwuetapowe, 38,1% deklaruje, że usuwa historię wyszukiwania, a 34,1% używa przeglądarek automatycznie chroniących prywatność.
- Dzielenie się zdjęciami, filmami czy informacjami osobistymi w mediach społecznościowych jest przez uczniów oceniane jako zagrożenie dla prywatności rzadziej niż przez ich rodziców i opiekunów prawnych. Jeszcze większe zagrożenie dorośli widzą w korzystaniu z portali społecznościowych (nastolatki – 40,3% vs. rodzice – 69,5%).
- Akceptowanie w mediach społecznościowych zaproszeń od osób nieznanymi to zachowanie ryzykowne według niemal połowy (44,3%) rodziców i opiekunów. Podobnego zdania jest jedynie co dwunasty (8,5%) nastolatek.
- Dorośli bardziej niż ich dzieci i podopieczni ufają bezpieczeństwu swoich danych w związku z korzystaniem z internetowych serwisów hazardowych i używaniem inteligentnych urządzeń mających możliwość łączenia się z internetem.

13 Cyberprzemoc

Powszechność korzystania z internetu przez dzieci oraz młodzież łączy się nie tylko z szeregiem korzyści, ale i realnymi zagrożeniami. Dotyczą one zarówno kwestii technologicznych, np. związanych ze złośliwym oprogramowaniem, kontaktem ze szkodliwymi treściami publikowanymi w sieci, podejmowanymi przez nastolatki ryzykownymi zachowaniami czy doświadczaną przemocą słowną. Zagrożenia te wiąże jedno – niosą za sobą konsekwencje w różnych sferach życia: fizycznej, psychicznej i społecznej. Zdecydowana większość respondentów natknęła się na przejawy przemocy internetowej kierowanej do siebie lub innych osób, tj. wyzywanie, straszenie, prześladowanie, oczernianie, poniżanie kogoś w internecie lub przy użyciu urządzeń mobilnych. Cyberprzemoc, jak pokazują kolejne edycje badania, nadal jest obecna w życiu młodych użytkowników sieci (Nastolatki 3.0 2016, 2018, 2020).

Co piąty uczeń i uczennica deklaruje, że doświadczyli przemocy w internecie (patrz Wykres 45). Interesujące jest to, że 20% badanych udziela odpowiedzi „trudno powiedzieć”, co może wskazywać na brak zrozumienia tego zjawiska, brak chęci/otwartości do odpowiedzi lub obniżenie wrażliwości na agresję online. Bezpośrednie doświadczenie przemocy internetowej nie dotyczy jedynie połowy badanych (56,2%), co w porównaniu z edycją badania z 2018 r. (51%) pokazuje, że zjawisko to nadal wymaga prowadzenia szeregu działań wychowawczych i profilaktycznych (patrz Tabela 6).

Wykres 45. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy sam(a) doświadczyłeś(-aś) przemocy w internecie?”: Nastolatki

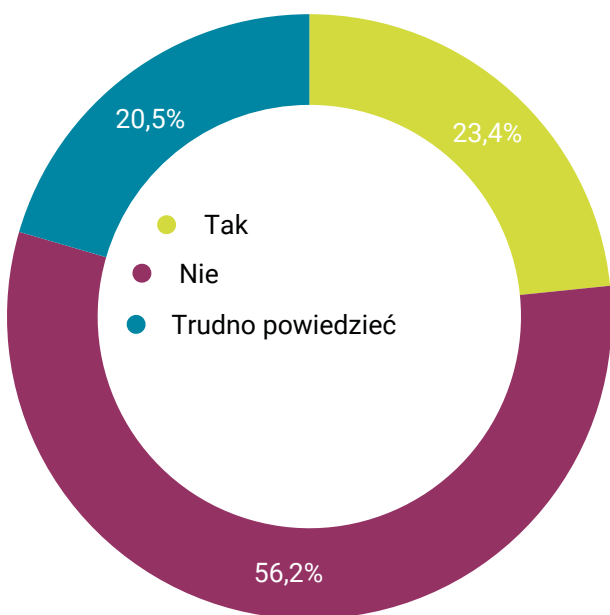
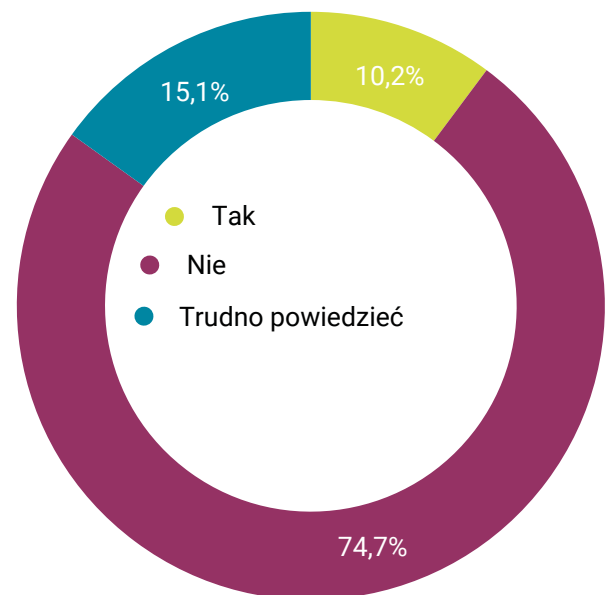

Tabela 6. Brak doświadczeń przemocy w internecie, porównanie badania Nastolatki 3.0 2018, 2020: Nastolatki

	2020	2018
„Nie doświadczyłem(-am) przemocy w internecie”	56,2%	51,2%

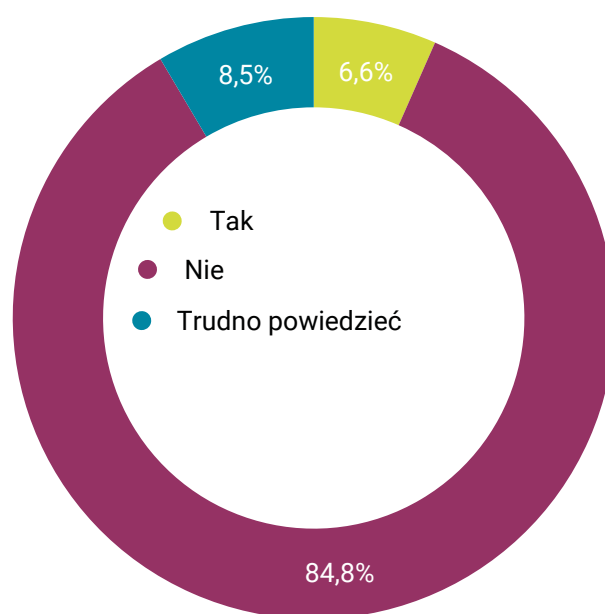
Aż 75% rodziców twierdzi, że ich dzieci nie doświadczyły przemocy internetowej, zaś 15% przyznaje, że nie ma wiedzy na ten temat. Podczas gdy 23% dzieci deklaruje, że zna to zjawisko z autopsji, tylko część rodziców (10%) zdaje sobie z tego sprawę. Brak wiedzy dorosłych o negatywnych doświadczeniach online ich pociech może być wynikiem niskiej świadomości na temat cyberzagrożeń lub braku własnych doświadczeń dotyczących agresji elektronicznej (tylko ok. 7% dorosłych: rodziców, opiekunów prawnych wskazuje na takie doświadczenie) (patrz Wykres 47). Jest to również związane z niezgłaszaniem przez nastolatki osobom dorosłym swoich cyfrowych problemów (patrz Wykres 46).

Wykres 46. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy Pana/Pani dziecko doświadczyło przemocy w internecie?”: Rodzice

Doświadczenia osobiste, zarówno pozytywne, jak i negatywne, związane z użytkowaniem sieci, wpływają na opinie oraz poziom wiedzy, w tym zagadnień związanych z przemocą w internecie. Stąd w badaniu zadano rodzicom i opiekunom prawnym pytanie o prywatne doświadczenia. Z deklaracji dorosłych wynika, że większość z nich nie zetknęła się z przemocą internetową (84,8 %). Niecałe 7% miało z nią styczność, zaś blisko 9% wskazywało na trudności w odpowiedzi na to pytanie (patrz Wykres 47).

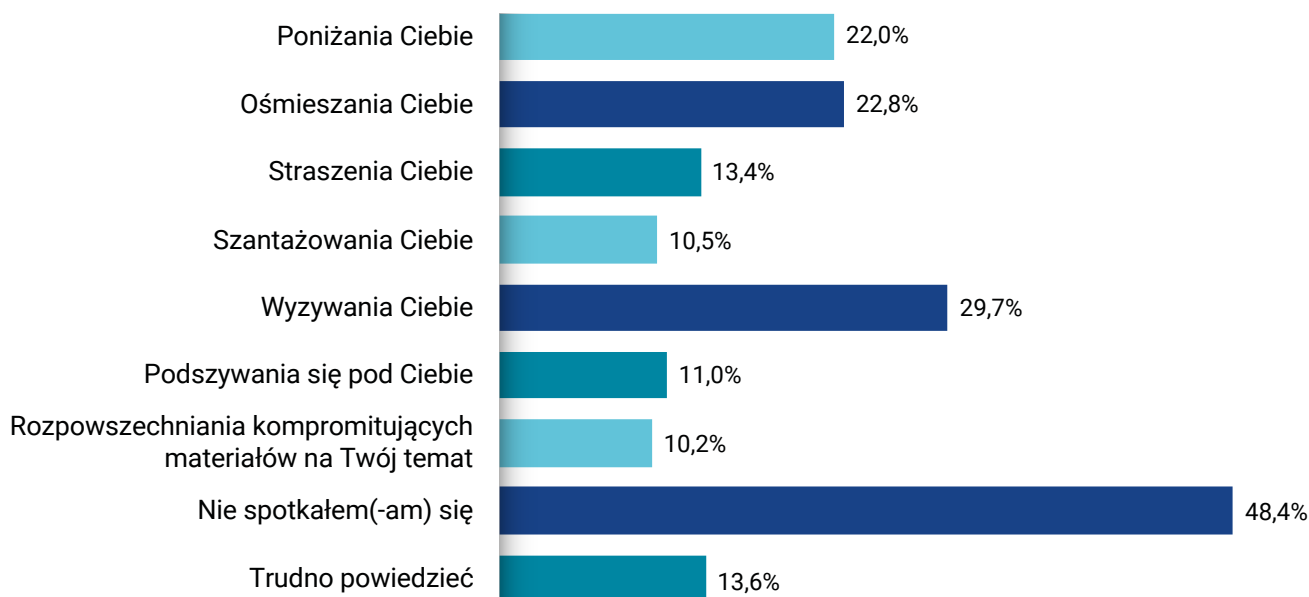
Wykres 47. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy doświadczył(a) Pan/Pani przemocy w internecie?”: Rodzice

Bezpośrednie doświadczenie bycia celem cyberprzemocy nie dotyczy blisko połowy badanych – 48,4% respondentów odpowiedziało „nie spotkałem(-am) się”. Wskazania dotyczące wykorzystania internetu w bezpośrednich aktach przemocy dotyczą najczęściej takich przejawów agresji, jak: wyzywanie (29,7%) ośmieszanie (22,8%) czy poniżanie (22%). Ze zjawiskiem straszenia i szantażem spotyka się odpowiednio: 13,4% i 10,5%. Natomiast ok. 11% nastolatków zadeklarowało, że ktoś próbował się pod nich podszywać w wirtualnym świecie. Blisko co dziesiąty badany twierdzi także, że w przeszłości doświadczył rozpowszechniania kompromitujących materiałów na swój temat (patrz Wykres 48).

Wykres 48. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy spotkałeś(-aś) się z sytuacją, gdy ktoś użył internetu do: ...?": Nastolatki

Przedstawione w tabeli dane porównawcze z edycji badania przeprowadzonego w latach 2018 i 2020 wskazują, że zjawisko przemocy słownej w internecie utrzymuje się na podobnym poziomie. W niektórych kategoriach zaobserwować można nieznaczne tendencje wzrostowe. Stosowane przez internautów formy przemocy, tj. wyzywanie,

ośmieszanie i poniżanie, w kolejnych badaniach wskazują podobne odsetki respondentów, przy czym wyzywanie w kolejnych edycjach badania plasuje się najwyżej, natomiast w pozostałych formach cyberprzemocy można zauważyć nieznaczny wzrost lub utrzymujące się wyniki (patrz Tabela 7).

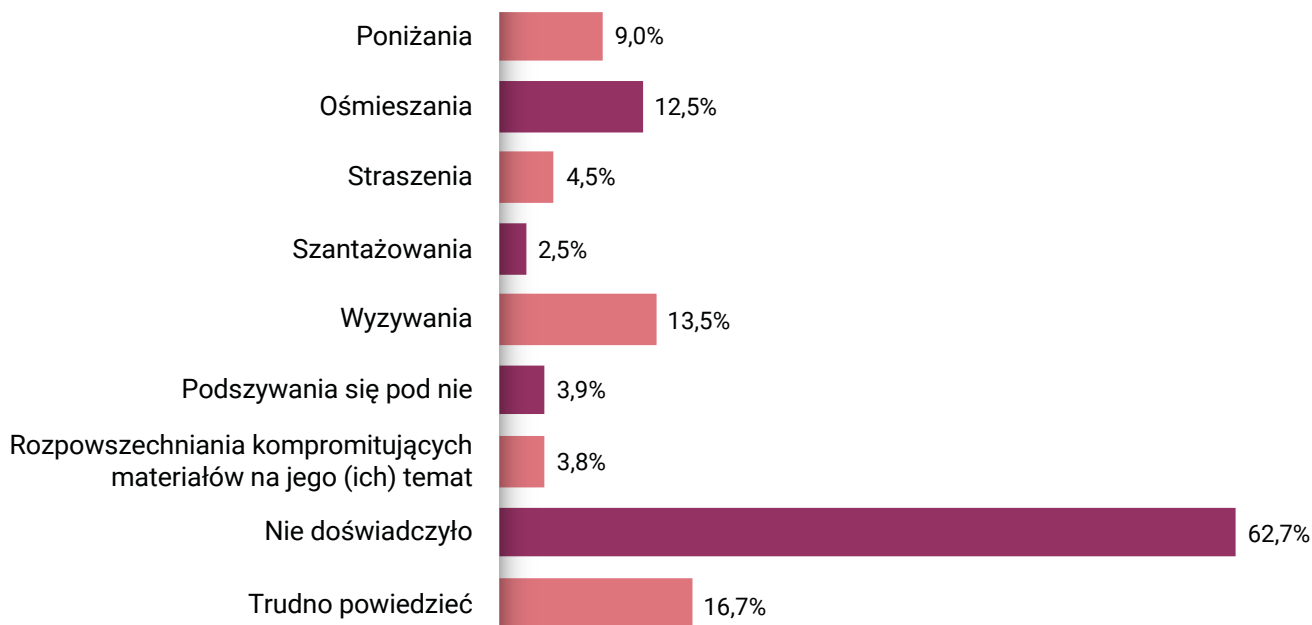
Tabela 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy spotkałeś(-aś) się z sytuacją, gdy ktoś użył internetu do ...? – porównanie 2018 i 2020: Nastolatki

	2018	2020
Poniżania Ciebie	15,9%	22,0%
Ośmieszania Ciebie	19,5%	22,8%
Straszania Ciebie	13,0%	13,4%
Szantażowania Ciebie	9,1%	10,5%
Wyzywania Ciebie	26,8%	29,7%
Podszywania się pod Ciebie	12,1%	11,0%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na Twój temat	9,2%	10,2%
Nie spotkałem(-am) się	51,2%	48,4%
Trudno powiedzieć	8,1%	13,6%

W badaniu poproszono rodziców i opiekunów o zadeklarowanie, czy ich dzieci bezpośrednio doświadczyły przemocy internetowej w konkretnej formie. Według zdecydowanej większości dorosłych ich dzieci nie mają osobistych doświadczeń z przemocą internetową (62,7%). Rodzice zgłaszali również trudność

z podaniem odpowiedzi i konkretnym wskazaniem formy przemocy (16,7%). Tylko nieliczni deklarują, że ich dziecko doświadczyło ośmieszania (12,5%), poniżania (9,0%) lub wyzywania (13,5%) w internecie (patrz Wykres 49).

Wykres 49. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy Pana/Pani dziecko doświadczyło w internecie: ...?\": Rodzice

W porównaniu do poprzedniej edycji badania z 2018 r. zauważalny jest wzrost deklaracji rodziców i opiekunów prawnych dotyczący doświadczania przez ich dzieci konkretnych form przemocy internetowej. W szczególności dotyczy to wskazywanych w 2020 r. kategorii przemocy online, tj.: wyzywania (wzrost o 7,5% w porównaniu do 2016), ośmieszania (wzrost

o 5,5%) i poniżania (wzrost o 2,6%). Rodzice częściej niż w poprzednich latach zauważają i deklarują wiedzę o negatywnych doświadczeniach swoich dzieci, ze wskazaniem na poszczególne formy przemocy, aczkolwiek różnice wzrostu w porównywanych latach nie są istotne (patrz Tabela 8).

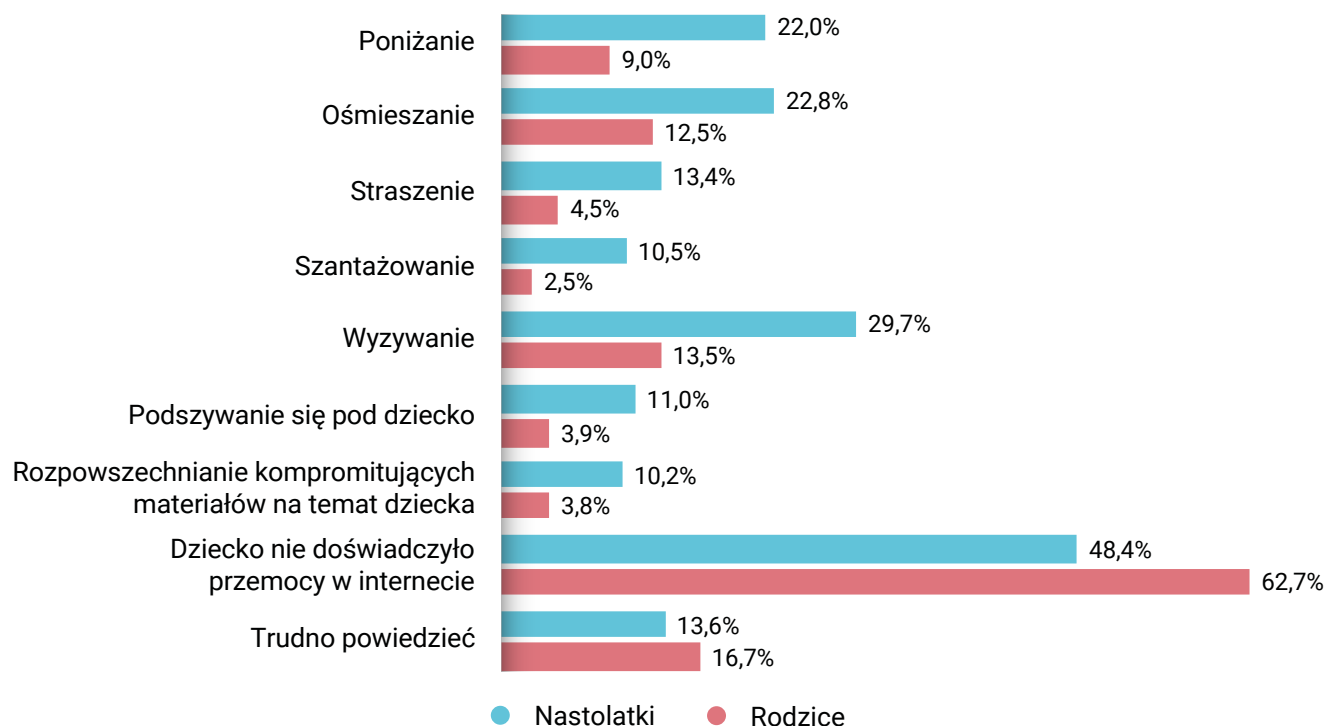
Tabela 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy Pana/Pani dziecko doświadczyło w internecie: ...?” – porównanie 2018 i 2020: Rodzice

	2018	2020
Poniżania	6,4%	9,0%
Ośmieszania	7%	12,5%
Straszenia	2,9%	4,5%
Szantażowania	2,1%	2,5%
Wyzywania	6%	13,5%
Podszywania się pod nie	3,7%	3,9%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na jego (ich) temat	1,2%	3,8%
Nie doświadczyło/trudno powiedzieć	84,2%	79,4%

Dość optymistyczne wskazania rodziców i opiekunów nie pokrywają się z deklaracjami samych dzieci. Wyraźne różnice można zauważyć w zestawieniu deklaracji dzieci dotyczących bezpośredniego doświadczenia różnych form cyberprzemocy z deklaracjami rodziców na temat wiedzy dotyczącej doznanej przez dzieci agresji online. Różnice wskazań dotyczą zarówno informacji o braku takich doświadczeń (48,4% – nastolatki vs. 62,7% – rodzice), jak i wyróżnionych form przemocy. We wszystkich kategoriach poniższego

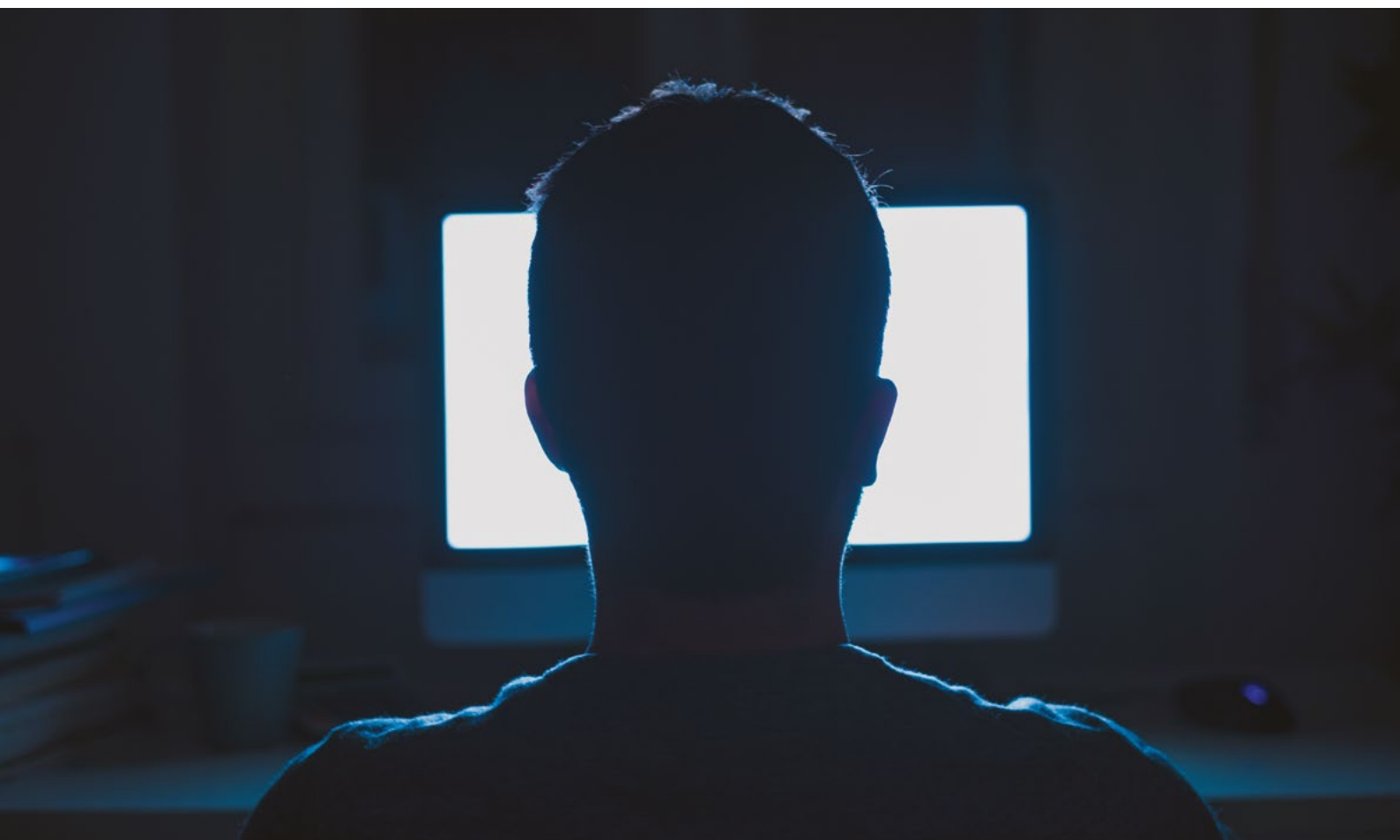
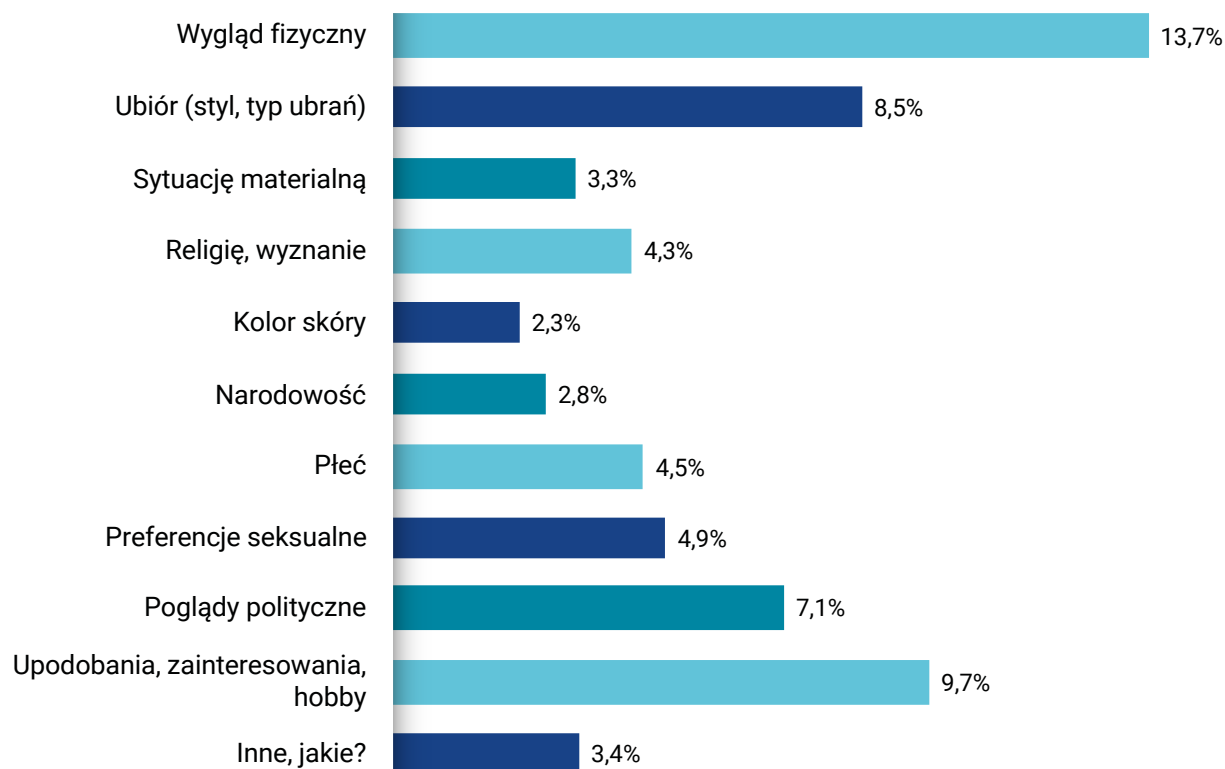
zestawienia deklaracje rodziców są dwa lub trzy razy niższe niż deklaracje dzieci, np. doświadczenie wyzywania i poniżania w internecie deklaruje odpowiednio 29,7% i 22% dzieci, zaś odpowiedzi ich rodziców kształtują się odpowiednio na poziomie 13,5% oraz 9%. Podczas gdy w opinii rodziców problem np. rozpowszechniania w sieci kompromitujących materiałów na temat dziecka jest marginalny (3,8%), to co dziesiąty nastolatek sygnalizuje, że miał styczność z taką sytuacją (patrz Wykres 50).

Wykres 50. Porównanie deklaracji dotyczących doświadczenia przemocy w internecie przez nastolatki z wiedzą rodziców na ten temat

Respondenci, którzy doświadczyli przemocy internetowej, najczęściej byli obrażani ze względu na wygląd fizyczny (13,7%), ubiór (8,5%), upodobania i hobby (9,7%), poglądy polityczne (7,1%), preferencje seksualne (4,9%), wyznanie i płeć (ok. 4%) (patrz Wykres 51).

Wykres 51. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy byłeś(-aś) w internecie celem ataków ze względu na: ...?” : Nastolatki

W porównaniu z edycją badania z 2018 r. tegoroczne wyniki dotyczące celu ataku w internecie są podobne. Zauważono niewielkie różnice w poszczególnych kategoriach, w tym wzrost wyniku dotyczy kategorii: wyglądu fizycznego (wzrost o 2,6% w porównaniu do 2018), poglądów politycznych (wzrost o 2,5%), hobby (wzrost o 3,4%). Natomiast spadek zauważa się w kategorii: wyznania (spadek o 1,3%), narodowości (spadek o 2,5%) (patrz Tabela 9).

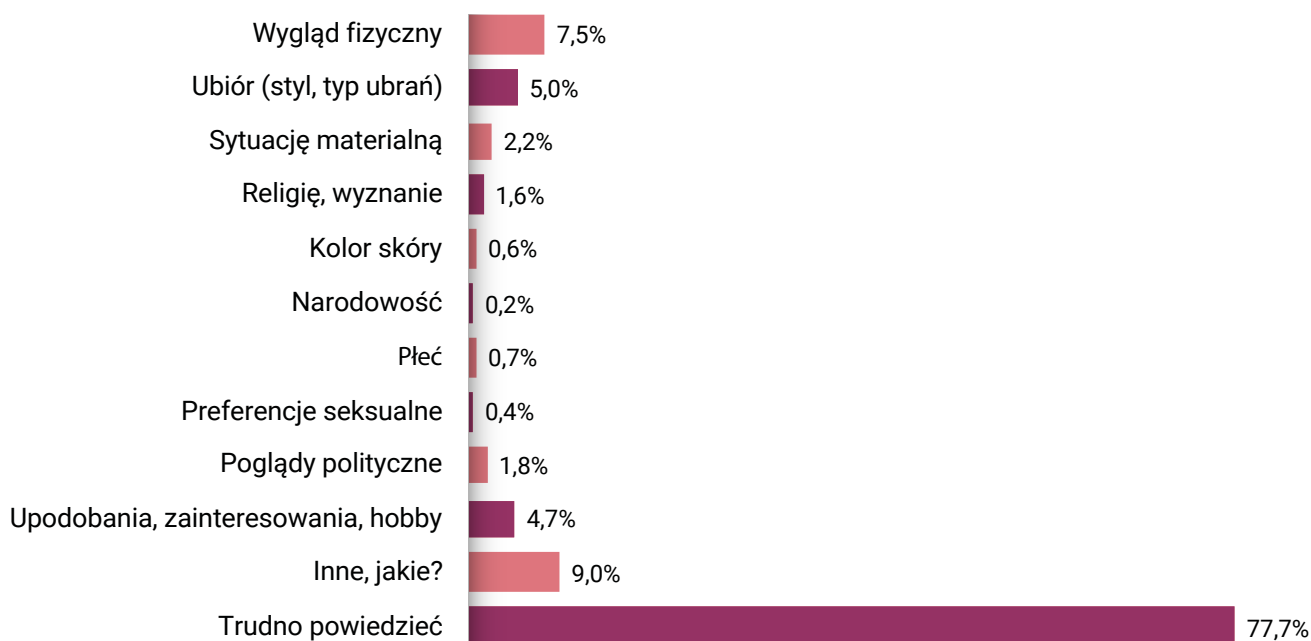
Tabela 9. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy byłeś(-aś) w internecie celem ataków ze względu na: ...?” w latach 2018, 2020: Nastolatki

	2018	2020
Wygląd fizyczny	11,1%	13,7%
Ubiór (styl, typ ubrań)	6,3%	8,5%
Sytuację materialną	4,1%	3,3%
Religię, wyznanie	5,6%	4,3%
Kolor skóry	2,7%	2,3%
Narodowość	5,3%	2,8%
Płeć	4,1%	4,5%
Preferencje seksualne	3,8%	4,9%
Poglądy polityczne	4,6%	7,1%
Upodobania, zainteresowania, hobby	6,3%	9,7%
Inne	2,7%	3,4%
Trudno powiedzieć	11,9%	13,0%
Nie byłem(-am)	64,3%	60,8%

Cyfrowy świat oferuje wiele treści i możliwości, jest to przestrzeń poszukiwania informacji, komunikowania się i coraz częściej – miejsce wyrażania siebie i budowania rówieśniczych relacji społecznych. Nie wszyscy dorośli, rodzice i opiekunowie mają wiedzę o formie i skali negatywnych doświadczeń, z jakimi spotykają się ich dzieci za pośrednictwem internetu. Większość ankietowanych rodziców i opiekunów zaznaczyła, że trudno jest im zadeklarować, czy takie sytuacje miały miejsce (77,7%). Tylko nieliczni badani potwierdzili incydenty związane z przemocą internetową wobec ich dzieci, zaznaczając, że pretekstem do ataku był wygląd fizyczny (7,5%) lub ubiór (5,0%) oraz inne, niewskazane przez rodziców sytuacje (9,0%) (patrz Wykres 52).

Wykres 52. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy Pana/Pani dziecko/dzieci było/były w internecie celem ataków ze względu na: ...?": Rodzice

Swoją opinię na temat celu ataków doświadczanych przez dzieci wyrazili ich rodzice. Niepokojące są różnice w odpowiedziach. Nastolatki rzadziej niż dorośli zaprzeczają, aby były celem ataków w internecie. Różnice wskazań świadczą o tym, że nie zawsze dorośli są włączani w problemy swoich dzieci i nie mają wiedzy na temat trudnych doświadczeń swoich podopiecznych. Nastolatki częściej niż rodzice wskazywały na różne przyczyny ataków ze strony

innych użytkowników internetu. Największe różnice dotyczyły następujących kategorii: wygląd fizyczny (nastolatki – 13,7% vs. rodzice – 7,5%), poglądy polityczne (nastolatki – 7,1% vs. rodzice – 1,8%), preferencje seksualne (nastolatki – 4,9% vs. rodzice 0,4%), płeć (nastolatki – 4,5% vs. rodzice – 0,7%). W dalszej kolejności wymieniano: ubiór, wyznanie, kolor skóry (patrz Tabela 10).

Tabela 10. Powody doświadczenia przez nastolatki ataków w internecie: Nastolatki i Rodzice

	Nastolatki	Rodzice
Wygląd fizyczny	13,7%	7,5%
Upodobania, zainteresowania, hobby	9,7%	4,7%
Ubiór (styl, typ ubrań)	8,5%	5,0%
Poglądy polityczne	7,1%	1,8%
Preferencje seksualne	4,9%	0,4%
Płeć	4,5%	0,7%
Religia, wyznanie	4,3%	1,6%
Inne, jakie?	3,4%	9,0%
Sytuacja materialna	3,3%	2,2%
Narodowość	2,8%	0,2%
Kolor skóry	2,3%	0,6%

Duża grupa nastolatków deklaruje, że nie została poszkodowana i nie padła ofiarą przestępczości internetowej związanej z wyludzeniem, włamaniami, kradzieżami itp. Większość badanych (70,1%) nie doznała osobiście żadnego z wymienionych typów przestępczości wirtualnej. Ofiary najczęściej doświadczają włamania na konto e-mail lub na portalu społecznościowym (ok. 13,6% respondentów) oraz

oszustwa przy transakcjach online (5,8%). Blisko 8% badanych padło ofiarą kradzieży dóbr wirtualnych, co może wiązać się z utratą przedmiotów w grach, punktów, które mają wartość w aplikacjach u osób aktywnych w grach sieciowych. Najmniej negatywnych doświadczeń było związanych z włamaniem czy kradzieżą środków z konta bankowego – 1,6% respondentów (patrz Wykres 53).

Wykres 53. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy w internecie byłeś(-aś) poszkodowany(-a) w wyniku: ...?": Nastolatki

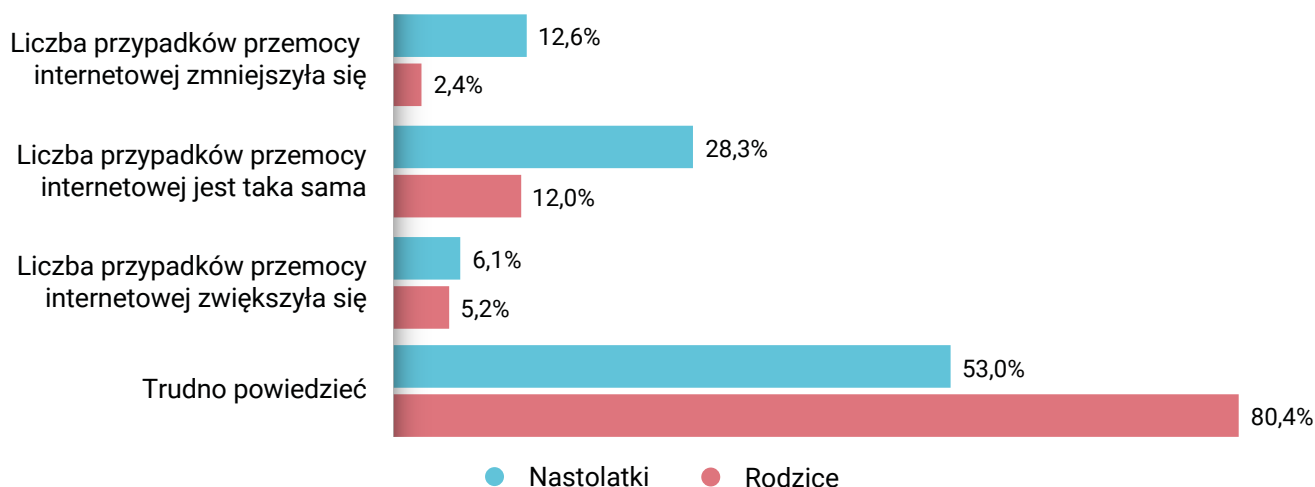

Badaczy interesowało, czy większa intensywność korzystania z internetu może mieć wpływ na doświadczanie przemocy w sieci. Młodych respondentów zapytano, czy zauważyli zwiększenie liczby przypadków przemocy internetowej w okresie nauki zdalnej. Ponad połowa (53%) ankietowanych uczniów nie potrafiła udzielić jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie i wybierała odpowiedź „trudno powiedzieć”. Jedynie 6,1% spośród badanych stwierdziło, że liczba przypadków świadcząca o przemocy internetowej zwiększyła się. Prawie co trzeci (28,3%) uczeń zadeklarował, że nie dostrzega zmiany. Zdaniem nastolatków częstość występowania aktów agresji online w okresie nauki zdalnej podczas pandemii COVID-19 jest taka

sama jak wcześniej. Natomiast 12,6% respondentów widzi spadek liczby przypadków przemocy internetowej wymierzonej bezpośrednio w jego osobę.

Opinia rodziców i opiekunów dotycząca zmiany liczby przypadków przemocy internetowej wobec ich dzieci w okresie nauki zdalnej, podczas pandemii COVID-19, nie jest jednoznaczna. Najczęściej respondenci, podobnie jak ich dzieci, wskazywali odpowiedź „trudno powiedzieć” – 80,4% badanych. Nieliczna grupa (2,4%) wskazuje na spadek liczby przypadków przemocy internetowej, 12% ankietowanych deklaruje utrzymanie dotychczasowego poziomu, zaś w opinii 5,2% zwiększyła się liczba takich incydentów (patrz Wykres 54).

Wykres 54. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy w okresie nauki zdalnej, podczas pandemii COVID-19, zauważyłeś(-aś) zmianę liczby przypadków przemocy internetowej wobec Ciebie?": Nastolatki, Rodzice

Nastolatki podczas badania zostały zapytane o sposób radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Deklaracje uczniów dotyczące ich reakcji na przemoc stosowaną przeciwko nim w internecie budzą niepokój. Należy zauważyć, że największy odsetek badanych (32,4%) przyjmuje bierną postawę i nie powiadamia nikogo o przemocy doświadczanej w internecie. Oznacza to, że co trzeci respondent nie zgłasza problemu i nie podejmuje żadnego działania – nawet rozmowy z bliskimi i znajomymi. Również co trzeci nastolatek (31,9%) szuka wsparcia i pomocy u przyjaciół. Powiadomienie rodziców o takim incydencie zadeklarowało 24,1% badanych. Mniejszy odsetek osób (9,8%)

obdarzył zaufaniem w takim przypadku nauczyciela lub pedagoga szkolnego (6,2%). Popularną reakcją jest zgłoszenie problemu administratorom serwisu, w ramach którego doszło do zdarzenia – 20,3%.

Z pomocy instytucjonalnej (telefony zaufania, policja, powołane do tego instytucje) korzysta nieznaczny odsetek poszkodowanych, a ponad 14% nastolatków wskazywało kategorię: „inne”. W odpowiedziach otwartych dotyczących innych sposobów reagowania na przemoc internetową najczęściej pojawiały się takie odpowiedzi, jak: „rozwiążę problem sam(a)” (patrz Wykres 55).

Wykres 55. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jeśli doświadczyłeś(-aś) przemocy internetowej, to jak zareagowałeś(-aś)?” wśród deklarujących doświadczenie przemocy online: Nastolatki

Porównanie danych z wynikami badania z 2018 r. wskazuje, że reakcje nastolatków na przemoc internetową oraz wybór sposobów czy osób wsparcia w problemie doświadczania przemocy internetowej nie zmieniają się. Największy odsetek badanych (2018 – 32,5%; 2020 – 32,4%) zachowuje postawę bierną, nie powiadamia nikogo o problemie, nie podejmuje

żadnej aktywności. Niską tendencję wzrostową można zauważyć w przypadku szukania pomocy wśród przyjaciół i znajomych oraz u rodziny/opiekunów prawnych. Mniej niż co dziesiąty zgłasza swoje problemy nauczycielowi, natomiast co piąty – na stronie, portalu lub w serwisie, gdzie miało miejsce zdarzenie (patrz Tabela 11).

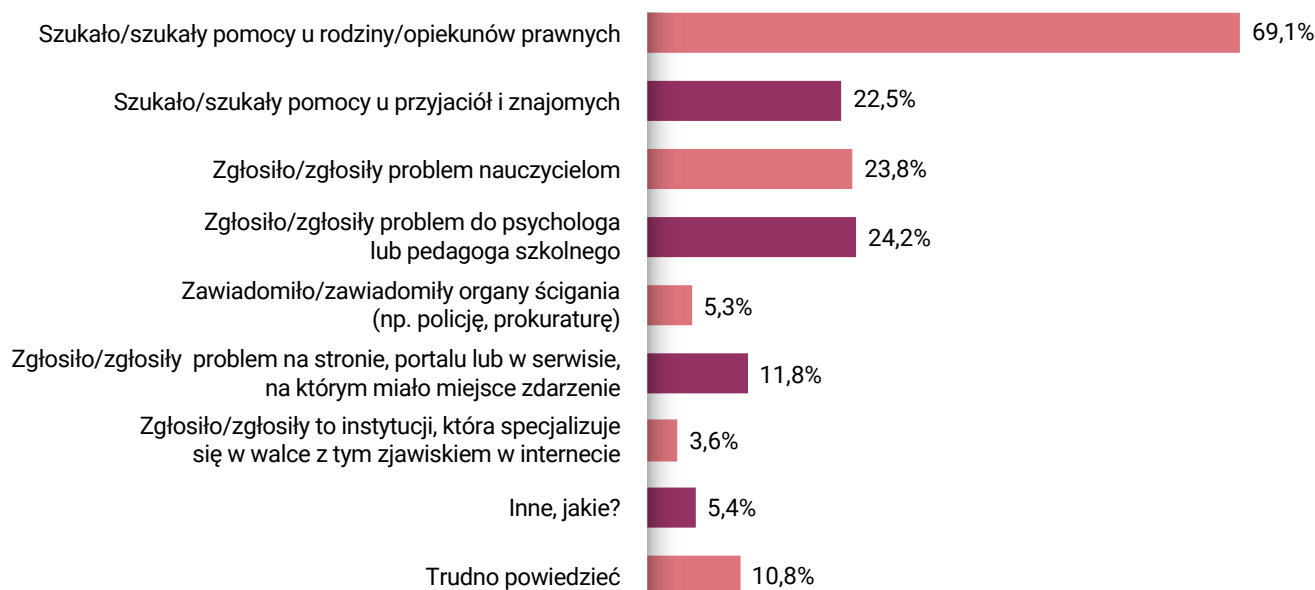
Tabela 11. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jeśli doświadczyłeś(-aś) przemocy internetowej, to jak zareagowałeś(-aś): ... ?” w latach 2018, 2020: Nastolatki

	2018	2020
Szukałem(-am) pomocy u rodziny/opiekunów prawnych	21,9%	24,1%
Szukałem(-am) pomocy u przyjaciół i znajomych	24,3%	31,9%
Zgłosiłem(-am) problem nauczycielom	8,2%	9,8%
Zgłosiłem(-am) problem do psychologa lub pedagoga szkolnego	7,2%	6,2%
Powiadomiłem(-am) organy ścigania (np. policję, prokuraturę)	5,2%	3,9%
Zgłosiłem(-am) problem na stronie, portalu lub w serwisie, na którym miało miejsce zdarzenie	27,3%	20,3%
Zgłosiłem(-am) to instytucji, która specjalizuje się w walce z tym zjawiskiem w internecie	5,5%	3,6%
Nic nie zrobiłem(-am), nikomu nic nie powiedziałem(-am)	32,5%	32,4%
Korzystałem(-am) z porady uzyskanej poprzez telefon zaufania	brak danych	2,8%
Inne, jakie?	13,6%	14,8%

Osobnym zagadnieniem poruszonym w badaniu było pytanie do rodziców i opiekunów o wskazanie stosowanych przez ich dzieci sposobów reagowania na potencjalne krzywdy. Zaproponowany szereg możliwych do podjęcia rozwiązań w takich sytuacjach obejmował: wsparcie rodziców, zgłaszanie sprawy administratorom serwisów, rozwiązania angażujące nauczycieli i pedagogów, wezwanie do działania organów ścigania czy korzystanie ze wsparcia specjalistycznych instytucji. Zdaniem większości rodziców i opiekunów (69,1%) ich dzieci w przypadku

doświadczenia przemocy internetowej zwróciły się po pomoc do nich samych; w dalszej kolejności do przyjaciół i znajomych (22,5%), nauczycieli (23,8%) oraz pedagogów szkolnych (24,2%). Co dziesiąty rodzic i opiekun udzielił odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Najrzadziej rodzice deklarowali stosowanie przez ich dzieci takich rozwiązań, jak: zgłoszenia do instytucji, która specjalizuje się w walce z tym zjawiskiem w internecie (3,6%), oraz powiadomienie organów ścigania (5,3%) (patrz Wykres 56).

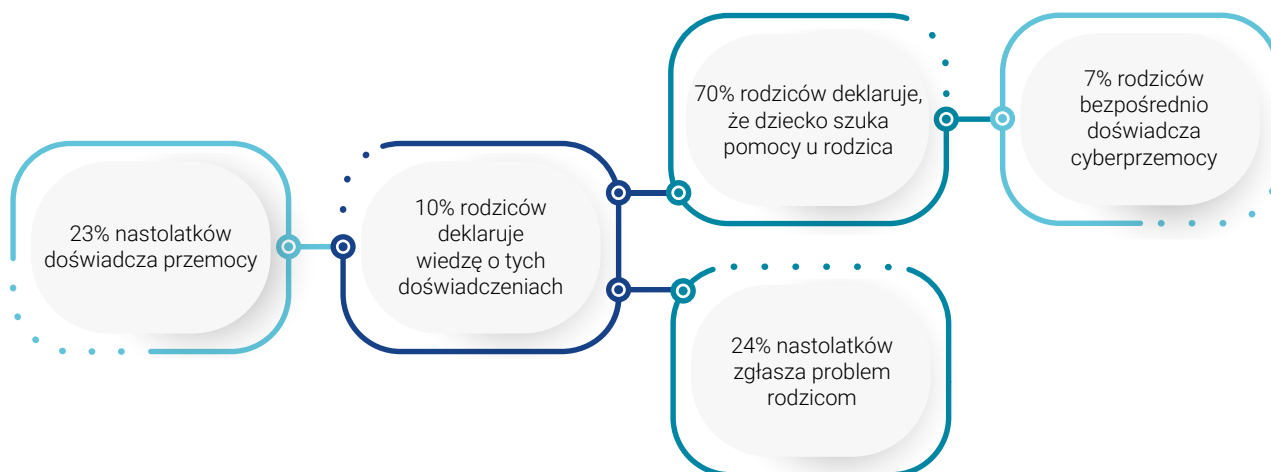
Wykres 56. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jeśli Pana/Pani dziecko/dzieci doświadczyło/doświadczyły przemocy internetowej, to jak zareagowało/zareagowały?": Rodzice

Opinie rodziców i opiekunów na temat reakcji ich dzieci na przemoc internetową oraz wyboru sposobów wsparcia podczas doświadczania przemocy internetowej nie pokrywają się z deklaracjami nastolatków. Wyniki zbliżone w obu grupach dotyczą dwóch sposobów, tj. zgłoszenia do instytucji, która specjalizuje się w walce z tym zjawiskiem w internecie (w obu grupach 3,6%), oraz powiadomienie organów ścigania (nastolatki – 3,9% vs. rodzice – 5,3%). Prawie trzykrotnie mniej dzieci szukało pomocy u rodziców, niż wynikało to z przewidywań dorosłych (nastolatki – 24,1% vs. rodzice – 69,1%), zaś więcej

nastolatków deklarowało zwrócenie się o wsparcie do przyjaciół i rówieśników (nastolatki – 31,9% vs. rodzice – 22,5%). Rodzice i opiekunowie częściej wskazują nauczyciela czy pedagoga szkolnego jako potencjalne osoby, do których ich dziecko zgłosi się po pomoc, niż same dzieci (nastolatki – 9,8% vs. rodzice – 23,8%). Podobnie dwukrotnie rzadziej niż ich dzieci wskazują rozwiązanie zgłoszenia problemu na stronie, portalu lub w serwisie, gdzie miało miejsce zdarzenie (nastolatki – 20,3% vs. rodzice – 11,8%) (patrz Wykres 55 i 56).

Rysunek 1. Doświadczenie przemocy a wiedza rodziców i zgłaszanie problemu

Podsumowując: dane porównawcze z edycji badania przeprowadzonego w latach 2016–2020 wskazują, że zjawisko przemocy słownej w internecie utrzymuje się na podobnym poziomie. Niezmienne pozostaje stosowanie przez internautów formy przemocy, tj. wyzywanie, ośmieszanie i poniżanie, przy czym wyzywanie w kolejnych edycjach badania plasuje się najwyżej, natomiast w pozostałych formach można zauważyć nieznaczny wzrost lub utrzymujące się wyniki. W edycji badania z 2020 r. co piąty nastolatek deklaruje osobiste doświadczenia związane z przemocą internetową. Rodzice nie znają skali tego problemu. Tylko 10% dorosłych deklaruje, że ma wiedzę o takich doświadczeniach swoich dzieci. Może to być związane zarówno z przenoszeniem na dzieci własnych doznań empirycznych (blisko 90% rodziców nie doświadczyło cyberprzemocy), myśleniem życzeniowym „takie rzeczy zdarzają się innym”, niewielką wiedzą na temat cyberzagrożeń, jak i niskim zaangażowaniem rodziców w rozwiązywanie sytuacji związanych z przemocą online doświadczaną przez ich własne dzieci. Podczas gdy 70% rodziców uważa, że w momencie wystąpienia problemu ich pociecha w pierwszej kolejności powiadomi i zwróci się o pomoc do nich, to duża grupa nastolatków nikogo nie informuje, a problem zgłasza dorosłym co czwarty nastolatek.

Najważniejsze ustalenia

- Co piąty nastolatek deklaruje, że doświadczył przemocy w internecie. Najczęstszymi jej przejawami są: wyzywanie (29,7%) ośmieszanie (22,8%) czy poniżanie (22%).
- Brak bezpośredniego doświadczenia przemocy internetowej deklaruje ponad połowa badanych nastolatków (56,2%) i prawie 75% rodziców badanych nastolatków.
- W przypadku przemocy słownej w internecie nasolatki najczęściej podlegali dyskryminacji ze względu na wygląd fizyczny (13,7%), ubiór (8,5%) oraz upodobania i hobby (9,7%).
- Niepokojącym wynikiem są deklaracje części poszkodowanych respondentów, którzy twierdzą, że nie zgłaszają problemu cyberprzemocy. Co trzeci badany nie podejmuje żadnego działania, nawet rozmowy z bliskimi czy innymi osobami, które mogłyby mu udzielić wsparcia w takiej sytuacji (32,4%).
- W opinii większości rodziców i opiekunów (69,1%) wiodącym sposobem radzenia sobie z problemem przemocy w sieci jest szukanie wsparcia u rodziców i opiekunów, podczas gdy taką aktywność deklaruje co czwarty nastolatek.
- Wśród poszkodowanych, którzy podejmują jakiegokolwiek kroki, najpopularniejszą reakcją jest szukanie wsparcia oraz pomocy u przyjaciół i znajomych (31,9%), a także zgłoszenie problemu administratorom serwisu, w którym doszło do zdarzenia – 20,3%.
- Większość uczniów (70,1%) nie padła ofiarą przestępczości wirtualnej związanej z wyłudzeniem, włamaniami, kradzieżami itp.
- Rodzice nie znają skali problemu przemocy internetowej, której doświadczają ich dzieci. Może to tłumaczyć zjawisko niskiego zaangażowania rodziców w rozwiązywanie sytuacji związanych z przemocą online oraz braku doświadczenia agresji internetowej (własne doświadczenie, wiedza i umiejętności w tym zakresie).

14 Zachowania ryzykowne

Specyfika internetu, a zwłaszcza jego powszechna dostępność, łatwość wykorzystania, anonimowość (pozorna) i atrakcyjność, powoduje, że jest on środowiskiem skłaniającym do podejmowania przez nastolatki rozmaitych aktywności. Mogą mieć one wymiar pozytywny – prorozwojowy i prospołeczny – ale również wiązać się z podejmowaniem online ryzykownych zachowań, które są zagrażające dla nich lub innych osób. Katalog niebezpiecznych aktywności dzieci i młodzieży jest otwarty i stale aktualizowany w związku z pojawianiem się nowych zagrożeń. Wśród nich można wyróżnić nawiązywanie kontaktu przez internet z nieznanymi – zawieranie znajomości w internecie, przesyłanie swoich intymnych zdjęć innym osobom, eksperymentowanie z internetową tożsamością itd. Młode osoby często nie zdają sobie sprawy z konsekwencji, jakie może przynieść nawiązywanie niebezpiecznych kontaktów i podejmowanie ryzykownych zachowań. Połączenie ich niewielkiego doświadczenia życiowego z otwartością i łatwo-wiernością sprawia, że mogą stać w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia znacznie częściej niż osoby dorosłe.

W obecnej edycji badania większość respondentów (85,9%) udzieliła odpowiedzi przeczącej w kwestii spotkania z osobą dorosłą poznaną w internecie. Jednocześnie 14,1% respondentów potwierdziło udział w takich spotkaniach (patrz Wykres 57).

Obserwować można dalsze obniżanie się odsetka deklaracji nastolatków dotyczącego spotkania z osobą dorosłą poznaną w internecie. Cieszy fakt, że w porównaniu do poprzednich edycji badania odnotowano mniejszą liczbę deklaracji ryzykownych zachowań. W 2014 r. 74,1% młodych respondentów odpowiedziało, że nie spotkało się (albo nie dotyczy ich taka sytuacja) z osobą dorosłą poznaną w internecie, natomiast w 2016 r. taką odpowiedź wskazało już 76,9% (patrz Tabela 12).

Wykres 57. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zdarzyło Ci się spotkać z osobą dorosłą, którą poznałeś(-aś) w internecie?": Nastolatki

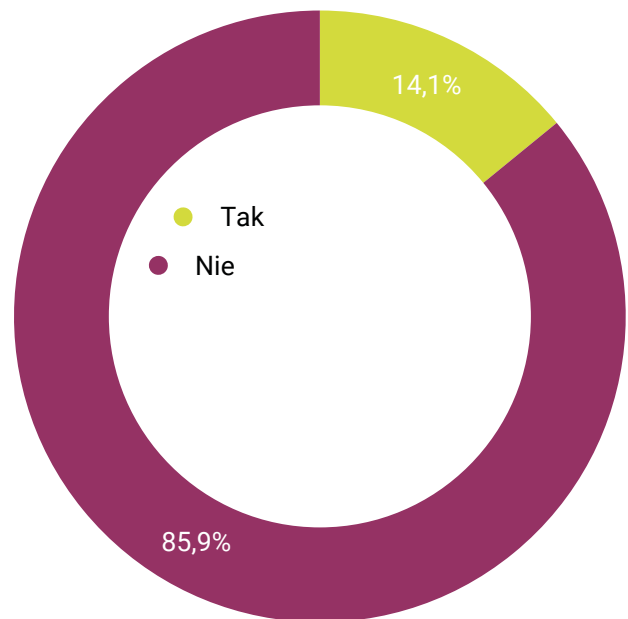

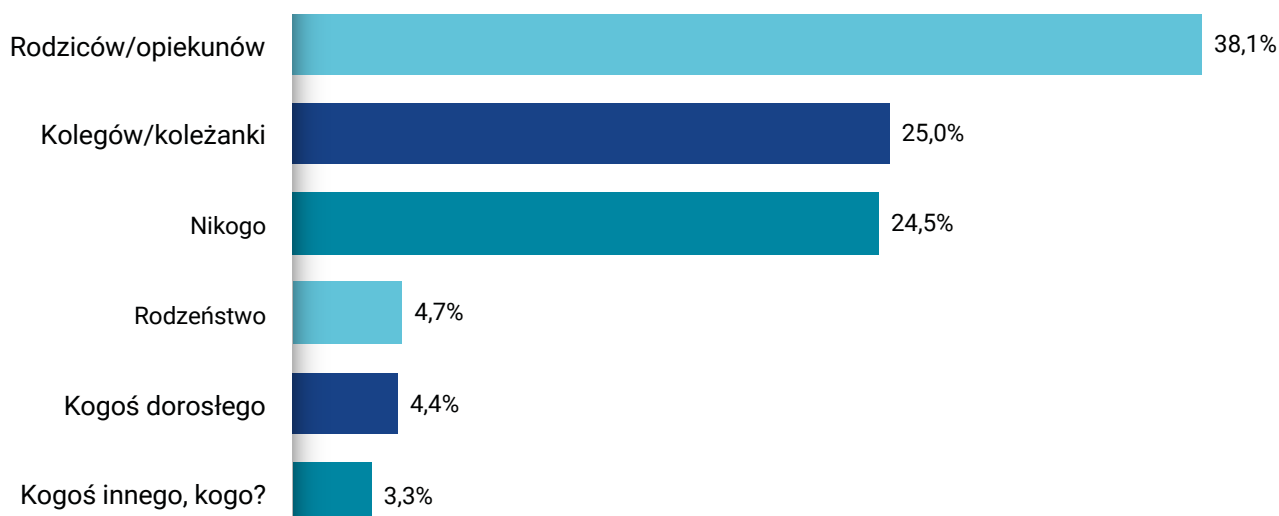
Tabela 12. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zdarzyło Ci się spotkać z osobą dorosłą, którą poznałeś(-aś) w internecie?” w latach 2014, 2016, 2020: Nastolatki

Nie spotkałem(-am) się z osobą dorosłą poznaną w internecie		
2014	2016	2020
74,1%	76,9%	85,9%

Z przeprowadzonych badań wynika, że 38,1% nastolatków informowało rodziców o spotkaniu z poznaną w internecie osobą dorosłą, kolejne 25% uprzedzało o tym znajomych. Niepokojące jest jednak, że prawie co czwarty nastolatek nie przekazał tej informacji nikomu.

Podobne wyniki zaobserwowano w poprzednich edycjach badania, z niewielką różnicą na korzyść obecnej (dane o niepowiadomianiu nikogo o spotkaniu przedstawiały się następująco w kolejnych edycjach badania: 2014 – 28,7%; 2016 – 28,9%; w 2018 pytanie nie pojawiło się w kwestionariuszu). Wnioskować można, że młodzi nadal nie zawsze zdają sobie sprawę z możliwych, niebezpiecznych konsekwencji takich spotkań. Brak jednak danych wskazujących na intencjonalność działań nastolatków w tym zakresie (patrz Wykres 58).

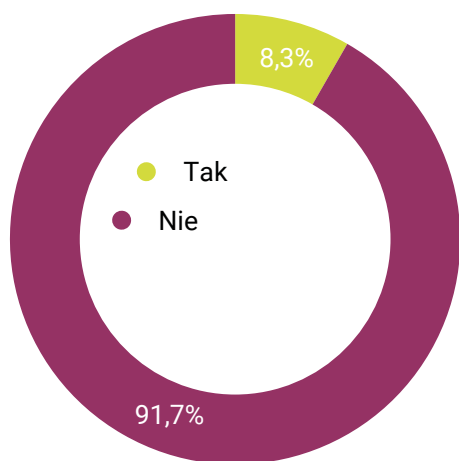
Wykres 58. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Kogo poinformowałeś(-aś) o planowanym spotkaniu?”, wśród osób, które zadeklarowały, że spotkały się z osobą poznaną w internecie: Nastolatki

Aspekt seksualności jest nierozdzielnie związany z dorastaniem, a powszechność internetu i wielofunkcyjnych urządzeń mobilnych sprawia, że dziś młodzi ludzie mają łatwiejszy dostęp do treści o charakterze seksualnym, zarówno jako ich odbiorcy, jak i twórcy. Sexting, czyli zjawisko przesyłania za pomocą internetu intymnych zdjęć, dotyczy całej grupy internautów: dorosłych, dzieci i młodzieży. Z uwagi na jego rosnącą popularność wśród ostatniej wskazanej grupy sexting stanowi bardzo poważne zagrożenie.

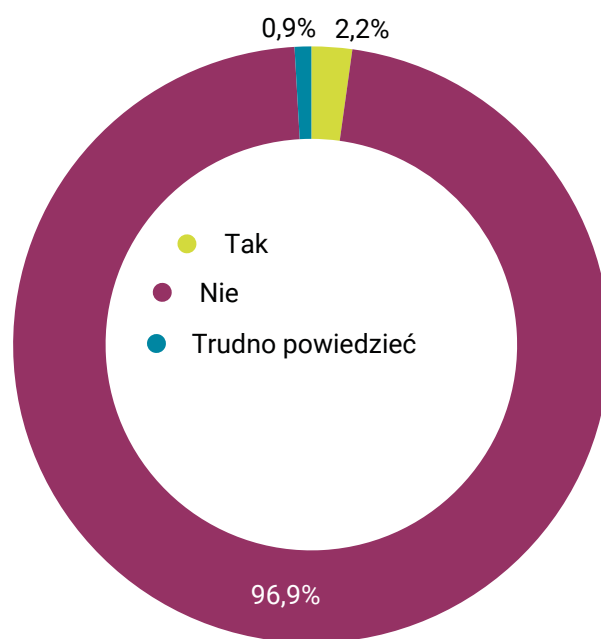
Ogromna większość nastolatków (91,7%) deklaruje, że nie zdarzyło się im otrzymać nagiego lub półnagiego zdjęcia za pośrednictwem internetu i telefonu komórkowego. Otrzymanie takich materiałów potwierdziło 8,3% respondentów (patrz Wykres 59).

Wykres 59. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zdarzyło Ci się otrzymać nagie lub półnagie zdjęcie za pomocą internetu i telefonu komórkowego?": Nastolatki

Marginalna część respondentów (2,2%) przyznaje się do wysłania swojego intymnego zdjęcia za pomocą internetu i telefonu komórkowego, zaś prawie 97% zaprzecza podjęciu takiego działania (patrz Wykres 60).

Wykres 60. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy zdarzyło Ci się wysłać swoje nagie lub półnagie zdjęcie, za pomocą internetu i telefonu komórkowego?": Nastolatki

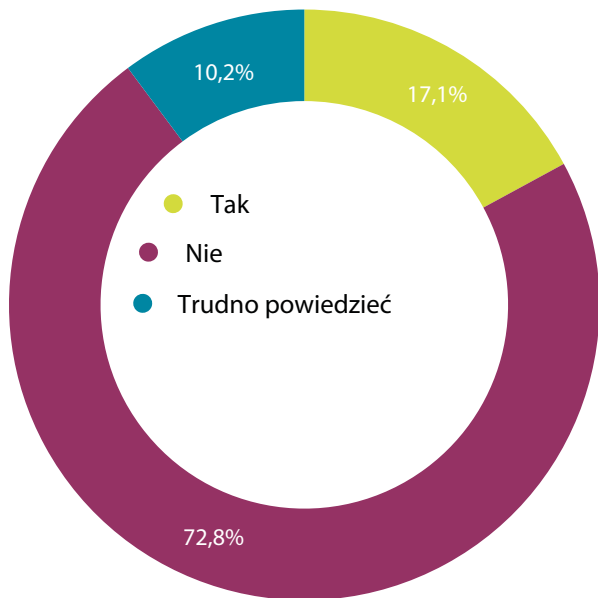

W badaniu uczniowie byli pytani również o zjawisko tzw. patostreamów, czyli materiałów filmowych zamieszczanych w internecie, przedstawiających patologiczne zachowania. To przekazy pełne przemocy fizycznej, słownej, wulgaryzmów, prezentujące nieakceptowalne w społeczeństwie zachowania. Jak wynika z wcześniej edycji badania przeprowadzonej w 2018 r., treści te są oglądane przez młodzież z wielu powodów: z ciekawości, dla rozrywki, z nudów, przez przypadek, w wyniku polecenia przez znajomego.

Zdecydowana większość nastolatków (72,8%) udziela odmownej odpowiedzi na pytanie o oglądanie patostreamów, jednakże aż 17% nastolatków potwierdza, że jest odbiorcą takich treści.

Z punktu widzenia badacza interesująca jest odpowiedź „trudno powiedzieć” udzielana przez co najmniej zapytanego nastolatka. Można przypuszczać, że ukrywa się tu niechęć do potwierdzenia lub zaprzeczenia podejmowania takiej aktywności. Powodem może być również niezrozumienie definicyjne pojęcia patostreaming lub/i niewystarczające wyjaśnienie pojawiające się przy pytaniu (patrz Wykres 61).

Wykres 61. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy oglądasz tzw. patostreamy (wulgarne, obsceniczne i nacechowane przemocą widowiska internetowe nadawane na żywo w serwisach streamingowych, np. YouTube, Twitch)?”: Nastolatki

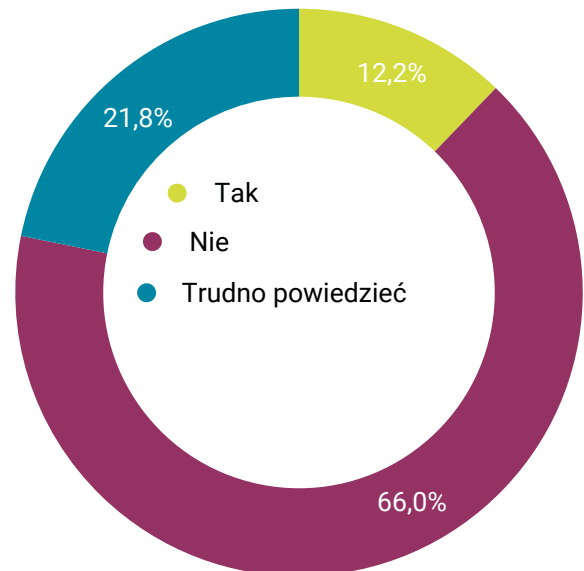
W poprzednim badaniu blisko co piąty nastoletni internauta sięgał po treści tego typu, a prawie 70% respondentów deklaroowało brak styczności z materiałami patostreamowymi, co stanowi wyższy odsetek pozytywnych deklaracji niż w tegorocznej edycji (2020). W obu edycjach podobnie, bo na poziomie ok. 10%, kształtował się wynik odpowiedzi „trudno powiedzieć” (patrz Tabela 13).

Tabela 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy oglądasz tzw. patostreamy (wulgarne, obsceniczne i nacechowane przemocą widowiska internetowe nadawane na żywo w serwisach streamingowych, np. YouTube, Twitch)?” w latach 2018, 2020: Nastolatki

	2018	2020
Tak	23,4%	17,1%
Nie	65,9%	72,8%
Trudno powiedzieć	10,7%	10,2%

Patostreamy to dla rodziców i opiekunów wyzwanie nie tylko z powodów wychowawczych, ale i finansowych. Często działania patostreamerów mają podłoże komercyjne, liczba oglądających przekłada się na finanse, a chęć pozyskania jak największej liczby fanów prowokuje do coraz bardziej szokujących zachowań. Swoją opinię na temat oglądania przez własne dzieci patostreamów wyrazili ich rodzice. Ponad 12% dorosłych badanych potwierdza, że ich dziecko ogląda nacechowane wulgaryzmami lub przemocą widowiska internetowe, nadawane na żywo w serwisach streamingowych, np. YouTube, Twitch. Zdecydowana większość ankietowanych zaprzecza, aby oglądanie takich treści przez ich dzieci miało miejsce (66%). Interesujące jest to, że ponad 20% dorosłych, czyli co piąty rodzic, nie ma wiedzy dotyczącej tego, czy ich dzieci oglądają patostreamy (21,8% dla odpowiedzi „trudno powiedzieć”) (patrz Wykres 62).

Wykres 62. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy według Pana/Pani wiedzy Pana/Pani dziecko ogląda tzw. patostreamy (nacechowane wulgaryzmami, obscenicznością i/lub przemocą internetowe audycje wideo, często nadawane na żywo)?”: Rodzice

W badaniu „Rodzice Nastolatków 3.0” (2018) 63% rodziców i opiekunów deklaroowało, że ich dzieci nie oglądają patostreamów. Podobnie jak w obecnej edycji badania wynik twierdzący kształtował się na poziomie ok. 12%. W obu edycjach zbliżone są również wyniki odpowiedzi „trudno powiedzieć” – wskazujące, że prawie co czwartemu rodzicowi trudno było stwierdzić, czy ich dzieci oglądają patostreamy (25,3%-2018r.) (patrz Tabela 14).

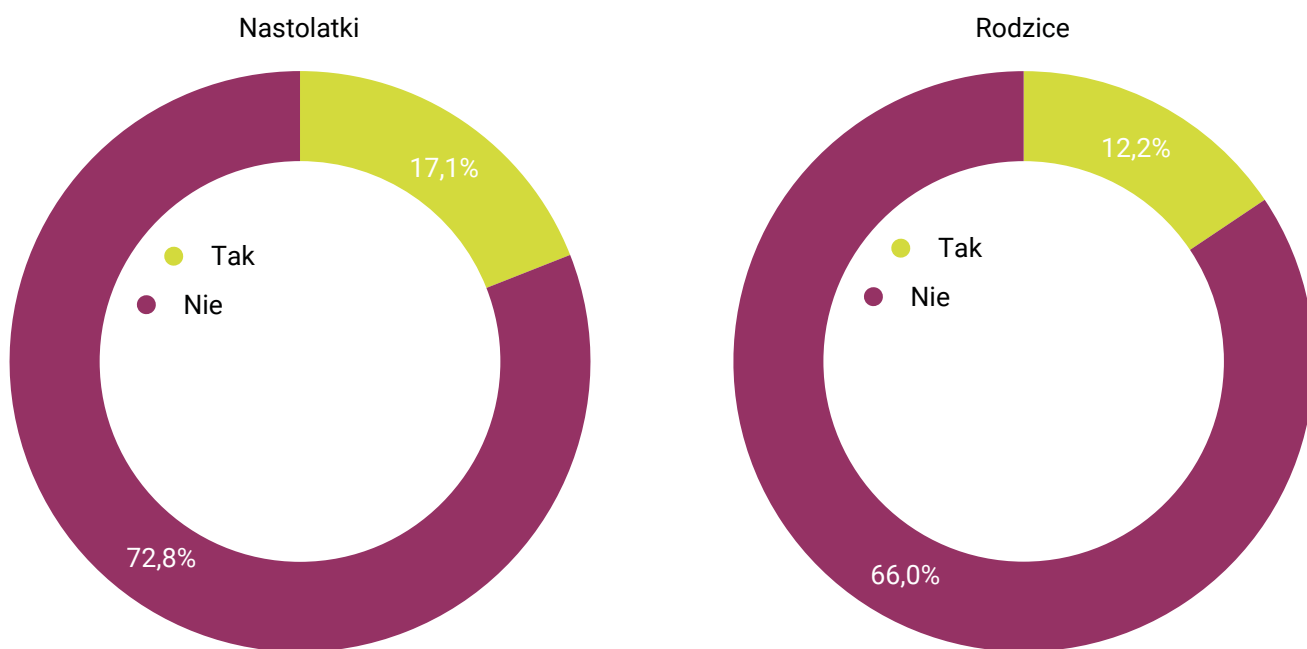
Tabela 14. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy według Pana/Pani wiedzy Pana/Pani dziecko ogląda tzw. patostreamy (nacechowane wulgaryzmami, obscenicznością i/lub przemocą internetowe audycje wideo, często nadawane na żywo)?” w latach 2018, 2020: Rodzice

	2018	2020
Tak	11,8%	12,2%
Nie	62,9%	66,0%
Trudno powiedzieć	25,3%	21,8%

Porównanie odpowiedzi nastolatków z deklaracjami rodziców wskazuje zależność odpowiedzi przeczących, gdzie wskazania dzieci są na poziomie powyżej 72%, zaś rodziców 66%. Odsetek wskazań dorosłych, potwierdzających oglądanie patostreamów przez ich dzieci, jest zdecydowanie niższy niż wynik odpowiedzi młodzieży. Ponad 17% nastolatków potwierdza,

że ogląda takie treści, tego samego zdania jest ok. 12% rodziców. Trudność z odpowiedzią ma co dziesiąty nastolatek i co piąty rodzic (nastolatki – 10,2% vs. rodzice – 21,8%). Można uznać, że nastolatek jest odbiorcą patostreamów w sytuacji, gdy rodzic nie jest w stanie jednoznacznie stwierdzić, czy jego dziecko ogląda wulgarnie treści w internecie (patrz Wykres 63).

Wykres 63. Konsumpcja treści internetowych typu „patostreamy” wśród nastolatków: Nastolatki i Rodzice

Reasumując, w porównaniu do poprzednich edycji badania w 2020 r. odnotowano mniejszą liczbę deklaracji podejmowanych przez młodych internautów zachowań ryzykownych dotyczących zarówno kontynuowania znajomości i spotkań offline z dorosłymi osobami poznanymi w internecie, jak również wysyłania swoich intymnych zdjęć za pomocą internetu i telefonu komórkowego oraz otrzymywania takich materiałów od innych osób. Zdecydowana większość nastolatków (72,8%) udziela odmownej odpowiedzi na pytanie o oglądanie patostreamów, jednakże nadal aż 17% nastolatków potwierdza, że jest odbiorcą takich szkodliwych treści. Niezależnie od zaobserwowanego spadku deklaracji nastolatków w kwestii zachowań ryzykownych nadal zauważalne są różnice w opiniach dorosłych i nastolatków. Wskazuje to na brak lub niepełną wiedzę rodziców o podejmowanych przez ich dzieci aktywnościach online. Należałoby zatem zachęcić rodziców i opiekunów nie tylko do poszerzania swojej wiedzy oraz umiejętności związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem online, ale i do wzmacniania relacji z dzieckiem, dbania o jego higienę cyfrową i dobrostan psychiczny. Ważne jest też znalezienie balansu między czasem spędzonym online a odpoczynkiem od ekranu, w czym pomóc mogą wspólne aktywności poza siecią.

Najważniejsze ustalenia

- W porównaniu do poprzednich edycji badania odnotowano mniejszą liczbę deklaracji ryzykownych zachowań w sieci.
- Większość badanych (85,9%) nie podejmuje spotkań z osobą nieznaną poznaną w internecie, ok. 14% respondentów potwierdziło udział w takich spotkaniach.
- Ogromna większość nastolatków (91,7%) deklaruje, że nie zdarzyło im się otrzymać nagiego lub półnagiego zdjęcia za pośrednictwem internetu i telefonu komórkowego. Otrzymanie takiego zdjęcia potwierdziło 8,3% respondentów.
- Marginalna część respondentów (2,2%) przyznaje się do wysłania swojego intymnego zdjęcia za pomocą internetu i telefonu komórkowego, zaś prawie 97% zaprzecza, że podjęła takie działania.
- Nastolatki częściej niż ich rodzice deklarują, że oglądają patostreamy (nastolatki – 27,1% vs. rodzice – 12,2%). Co dziesiątemu nastolatkowi (10,2%) i co piątemu rodzicowi trudno jest stwierdzić, czy takie doświadczenie miało miejsce (rodzice – 21,8%). Różnice w deklaracjach dorosłych i nastolatków sugerują, że w przypadkach, kiedy rodzicom trudno jest określić dostęp swoich podopiecznych do patologicznych materiałów internetowych, takie praktyki mają miejsce.

15 Pornografia

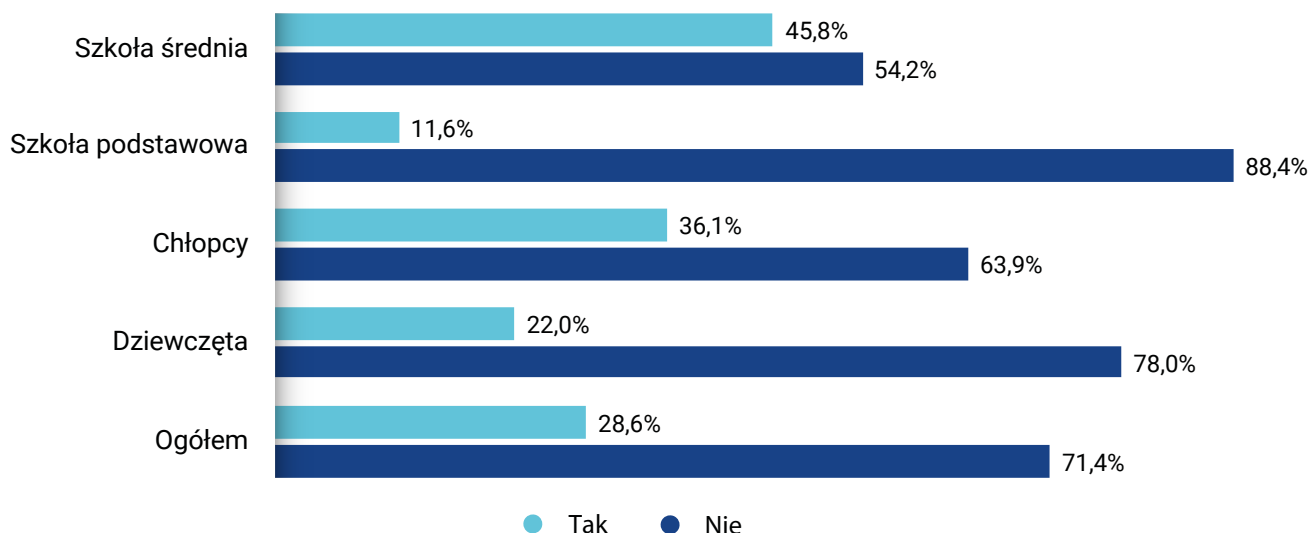
Zainteresowanie nastolatków obrazami o charakterze seksualnym może wynikać z ciekawości poznawczej typowej dla tego wieku. Jednakże dziesięciolecia badań dokumentują niezliczone szkody związane z kontaktem młodych ludzi z pornografią i nie uzasadniają beztroskiego podejścia do ekspozycji nastolatków na materiały o charakterze jednoznacznie seksualnym. Szczególnie patogenny wpływ na dojrzewający mózg ma pornografia internetowa z jej dominującym przemocowym charakterem¹ i łatwością dostępu. Pornografia internetowa normalizuje nadużycia seksualne oraz kreuje nowe wzory zachowań, gdzie osoba staje się jedynie rekwizytem fantazji².

Według deklaracji badanych co czwarty nastolatek miał doświadczenie polegające na oglądaniu treści pornograficznych w internecie (28,6%). Płeć w tym względzie

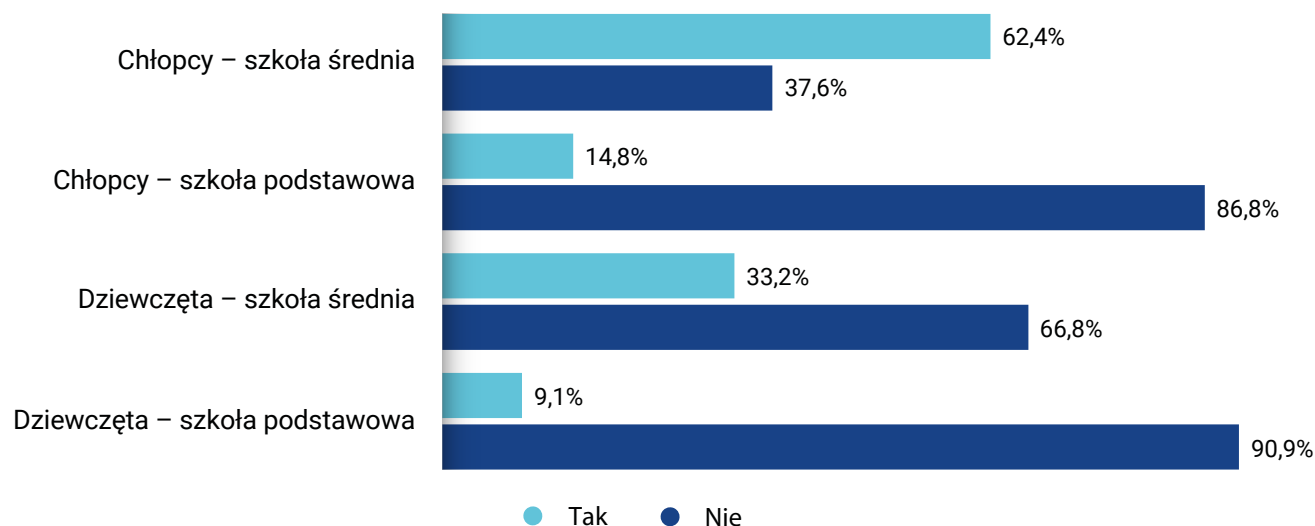
mocno różnicuje odpowiedzi. Wśród dziewcząt co piąta ankietowana (22%), a wśród chłopców co trzeci respondent (36,1%) potwierdza takie doświadczenie. Zróżnicowanie ze względu na typ szkoły pokazuje, że w ciągu kilku lat (pomiędzy 11–12 a 16–17 rokiem życia) następuje lawinowy przyrost doświadczeń z pornografią internetową (szkoła podstawowa – 11,6%; szkoła średnia 45,8%) (patrz Wykres 64).

Odnotowany przyrost jest jeszcze bardziej widoczny po uwzględnieniu płci i szkoły respondentów. Wśród dziewcząt częstość deklaracji potwierdzających doświadczenia wzrasta z 9,1% (szkoła podstawowa) do 33,2% (szkoła średnia). Natomiast w grupie chłopców ten przyrost jest jeszcze większy: z 14,8% aż do 62,4% (patrz Wykres 65).

Wykres 64. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się oglądać jakieś treści pornograficzne w internecie?” z podziałem na płeć i typ szkoły: Nastolatki

Wykres 65. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy zdarzyło Ci się oglądać jakieś treści pornograficzne w internecie?” z uwzględnieniem płci oraz typu szkoły: Nastolatki

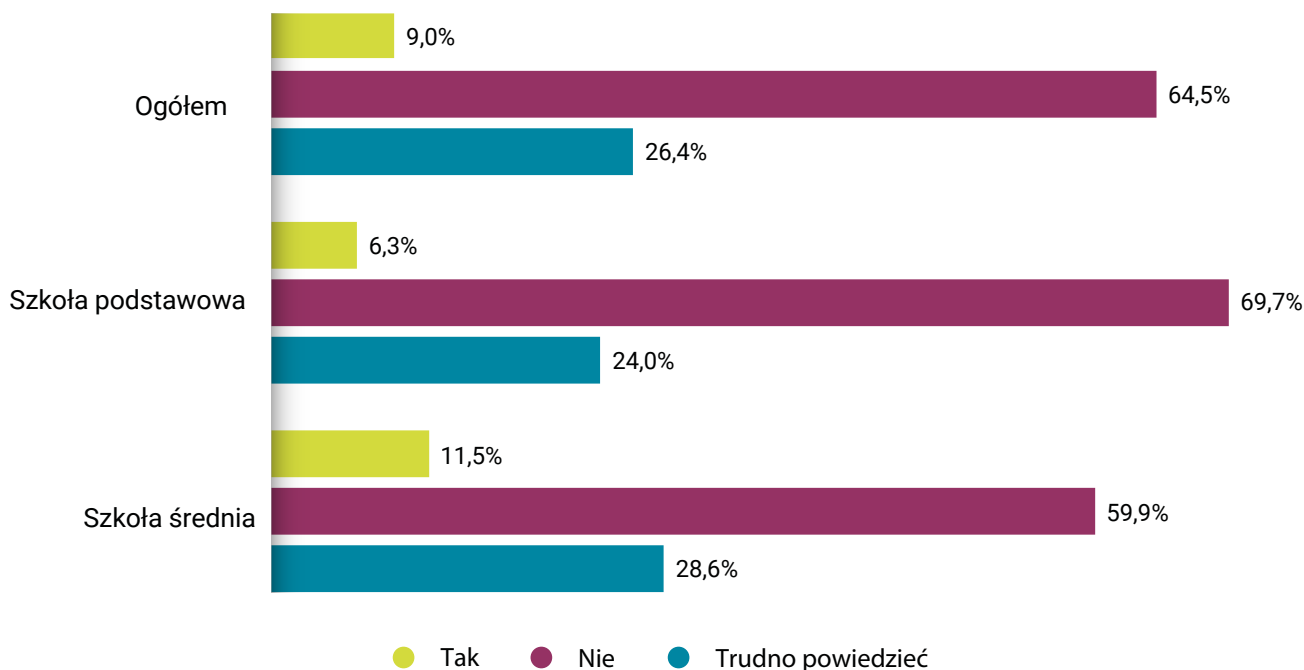
1 Bridges A., Wosnitzer R., Scharrer E., Sun C., Liberman R., (2010), Aggression and Sexual Behavior in Best Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update, „Violence Against Women”, nr 16/10, s. 1065–1085.

2 Hald G., Malamuth N., Yuen C., (2010), Pornography and Attitudes Supporting Violence Against Women: Revisiting the Relationship in Nonexperimental Studies, „Aggression and Behavior”, nr 36/1, s. 14–20.

Wiedza rodziców o doświadczeniach ich dzieci w zakresie kontaktów z materiałami pornograficznymi w internecie jest bardzo ograniczona. Tylko co dziesiąty rodzic (9%) zadeklarował, że jego dziecko widziało takie treści w internecie, dwóch na trzech rodziców twierdzi, że jego dziecko nie miało kontaktu z pornografią (64,5%), a co czwarty (26,4%) nie ma na ten temat wiedzy. Taki stan rzeczy nie jest różnicowany

wiekami dziecka. W przypadku rodziców uczniów ze szkoły podstawowej i ponadpodstawowej odsetek deklaracji potwierdzających ich wiedzę o doświadczeniach dzieci jest podobnie niski. Szczególnie niski odsetek deklaracji pozytywnych u rodziców dzieci ze szkół średnich pokazuje, że dorośli nie nadążają za wyzwaniem, jakie niesie za sobą cyberprzestrzeń (patrz Wykres 66).

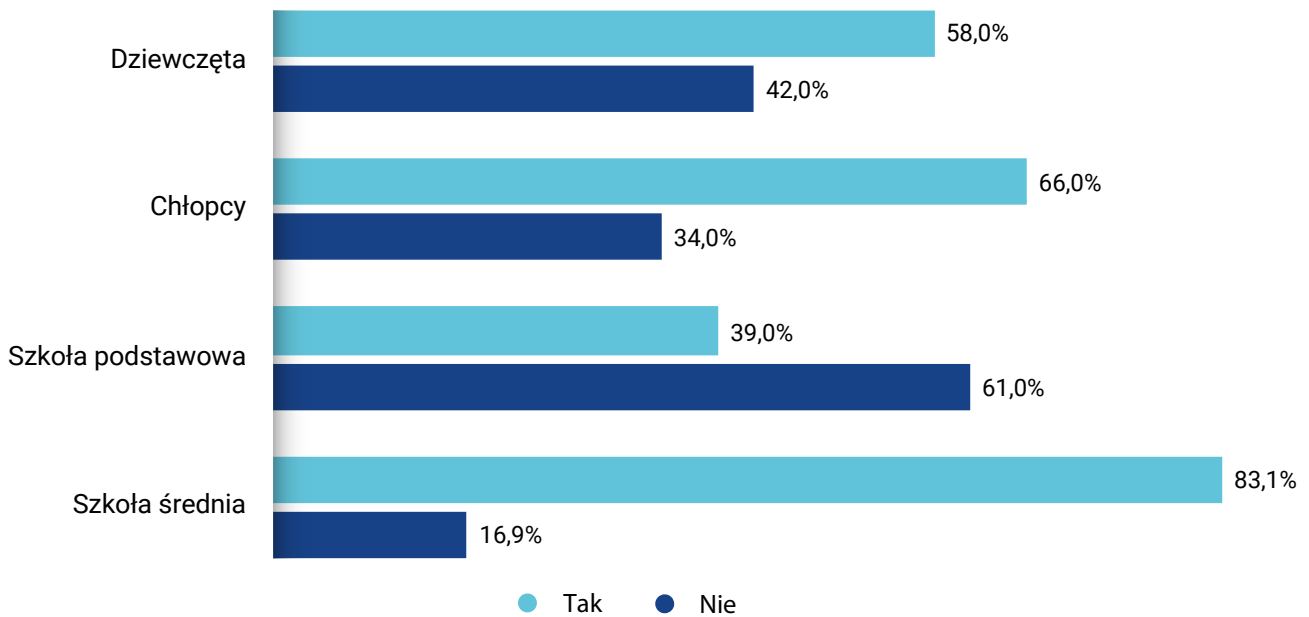
Wykres 66. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Pana/Pani wiedzy Pana/Pani dziecka/dzieciom zdarzyło się oglądać w internecie treści pornograficzne?” z podziałem na typ szkoły dziecka: Rodzice

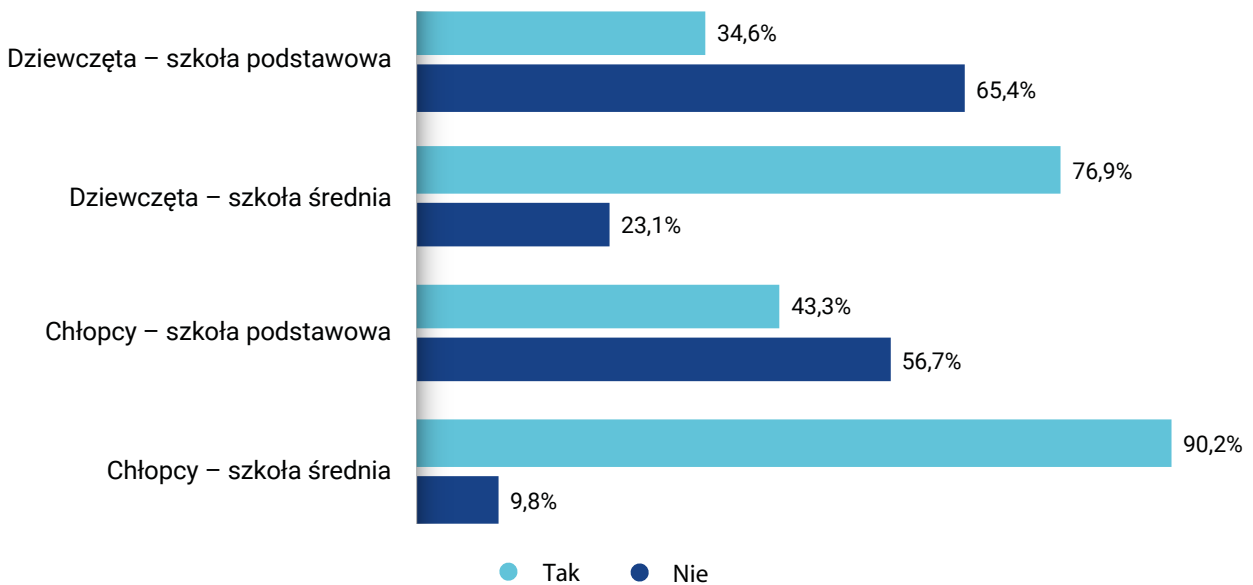
Zjawisko konsumpcji treści pornograficznych zostało również zmierzone pytaniem o subiektywną opinię na temat oglądania pornografii przez koleżanki/kolegów ze szkoły. Rozkład odpowiedzi pokazuje, że zjawisko to może być jeszcze bardziej popularne niż wynika z pomiaru pytania o osobiste doświadczenie. Prawie dwie trzecie ogółu ankietowanych (61,9%) zadeklarowało, że ich koledzy i koleżanki oglądają treści pornograficzne w internecie, w tym 39% w szkole podstawowej i aż 83,1% w szkole średniej (patrz Wykres 67).

Natomiast, gdy przyjrzymy się jedynie kategorii chłopców ze szkoły średniej, to odsetek ten wynosi 90,2% (patrz Wykres 68). Dlatego też stawiamy hipotezę, że częstość oglądania treści pornograficznych (zwłaszcza wśród nastoletnich starszych chłopców) jest znacznie wyższa niż przedstawiają to nastolatki w swoich deklaracjach i w tej subpopulacji jest to zachowanie powszechne, akceptowalne i społecznie obserwowalne (nieukrywane) (patrz Wykres 68).

Wykres 67. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy według Ciebie Twoi koledzy i/lub koleżanki oglądają treści pornograficzne w internecie?” z podziałem na płeć i typ szkoły: Nastolatki

Wykres 68. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy według Ciebie Twoi koledzy i/lub koleżanki oglądają treści pornograficzne w internecie?” z uwzględnieniem płci oraz typu szkoły: Nastolatki

Oczywiście nie każde dziecko, które ma kontakt z pornografią, nabędzie cech agresora, jednak literatura przedmiotu wyraźnie wskazuje, że konsumpcja pornografii przez młodych ludzi ma na nich zdecydowanie szkodliwy wpływ i może zmienić ich opinie i postawy. W tej kwestii rola rodziców jest niezaprzeczalnie ważna. Powinni oni poprawić dialog ze swoimi dziećmi, starać się zrozumieć problem i zwiększać poziom wiedzy na jego temat. Dobrze przygotowani i wyedukowani rodzice nie tylko potrafią rozpoznać cyfrowe zagrożenia, ale znają i stosują dobre strategie, a także metody

zapobiegania szkodliwym zjawiskom oraz radzenia sobie z ich skutkami. Jednakże dorośli często potrzebują wsparcia w wyżej wymienionych kwestiach. Pedagodzy, dystrybutorzy treści cyfrowych oraz organy regulacyjne powinny nie tylko zapewnić im edukację w zakresie potencjalnego dostępu dzieci do materiałów o charakterze jednoznacznie seksualnym, ale także dostarczać efektywne narzędzia ograniczające ekspozycję takich treści w przestrzeni wirtualnej, z której korzystają ich pociechy.

Najważniejsze ustalenia

- Co czwarty nastolatek oglądał treści pornograficzne w internecie (28,6%). Płeć w tym względzie mocno różnicuje deklaracje. Wśród dziewcząt co piąta ankietowana (22,0%), a wśród chłopców co trzeci respondent (36,1%) miał kontakt z pornografią online.
- Analiza ze względu na wiek pokazuje, że w ciągu kilku lat (pomiędzy 11–12 a 16–17 rokiem życia) następuje lawinowy przyrost doświadczeń związanych z pornografią internetową (11,6% – szkoła podstawowa; 45,8% – szkoła średnia).
- Wiedza rodziców o doświadczeniach ich dzieci w zakresie kontaktów z materiałami pornograficznymi w internecie jest bardzo ograniczona. Tylko co dziesiąty rodzic (9,0%) zadeklarował, że jego dziecko widziało takie treści w internecie, dwoje na trzech rodziców twierdzi, że jego dziecko nie miało kontaktu z pornografią (64,5%), a co czwarty (26,4%) nie posiada na ten temat wiedzy.
- Z deklaracji chłopców ze szkół średnich wnioskować można, że częstość oglądania treści pornograficznych jest znacznie wyższa. Na poziomie szkoły ponadpodstawowej jest to zachowanie powszechne, akceptowalne i społecznie obserwowalne (nieukrywane).

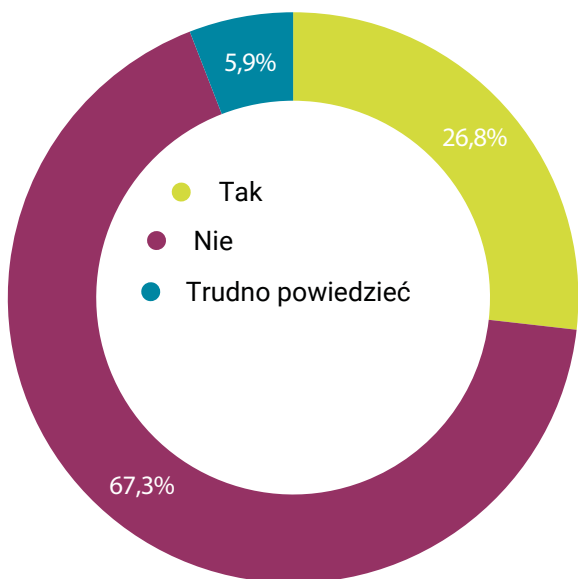
16 Kontrola rodzicielska

Dużym wsparciem dla rodziców i opiekunów może być oprogramowanie do kontroli rodzicielskiej. Istnieje wiele różnych aplikacji, dzięki którym można ograniczyć dostęp do stron internetowych z niepożądanymi treściami. Oprogramowanie pozwala również na indywidualne definiowanie kryteriów blokowania stron, np. na podstawie wskazanych przez rodziców słów kluczowych. Żadne rozwiązanie nie zastąpi jednak osobistego zaangażowania rodzica, ustalenia jasnych, przejrzystych, konsekwentnie realizowanych reguł i zasad korzystania z sieci oraz wspólnego odkrywania świata cyfrowego.

W celu poznania popularności stosowania cyfrowych form sprawowania pieczy nad aktywnością dziecka w sieci w badaniu rodziców i opiekunów znalazła się prośba o odpowiedź na pytanie, czy w miejscu, w którym zamieszkują wraz z dzieckiem, zainstalowany jest filtr rodzinny bądź inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie.

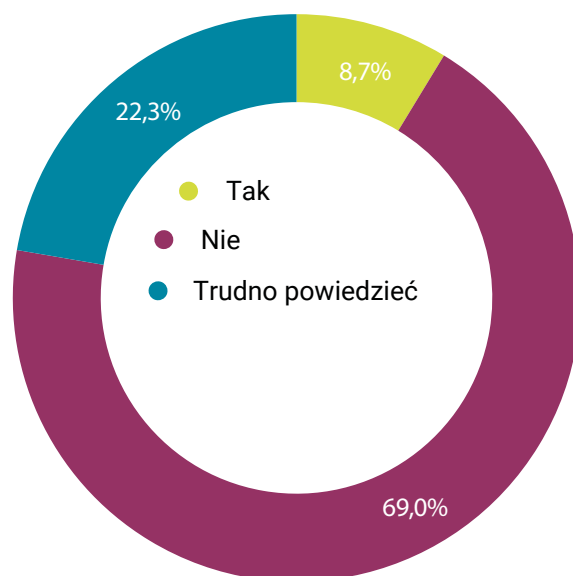
Ponad 67% rodziców przyznaje, że w domu nie stosuje technologii zabezpieczających przed niebezpiecznymi treściami. Tylko co piąty opiekun potwierdza stosowanie działań zapobiegawczych w oparciu o filtry kontroli rodzicielskiej blokujące dostęp do niepożądanych zasobów internetowych. Część zapytanych wskazała, że trudno jest określić, czy takie zabezpieczenie funkcjonuje w ich domu (patrz Wykres 69).

Wykres 69. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy w Pana/Pani domu/mieszkanie jest zainstalowany filtr rodzinny lub inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie?”: Rodzice

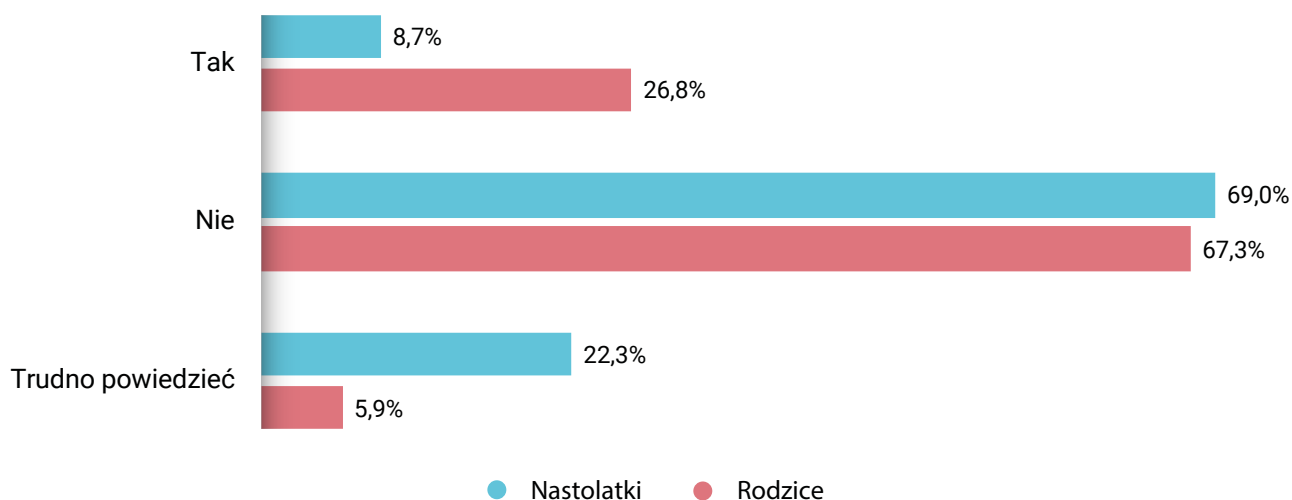

Przedstawionych powyżej deklaracji dorosłych nie potwierdzają same nastolatki – tylko nieliczni (8,7%) uważają, że rodzice stosują systemy kontroli ryzykownych treści w internecie. Większość (69,0%) twierdzi, że w ich domu/mieszkanie nie jest zainstalowany filtr rodzinny ani inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie. Co piątemu nastolatki (22,3%) trudno powiedzieć, czy w domu stosowane są takie rozwiązania (patrz Wykres 70 i 71).

Wykres 70. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy w Twoim domu/mieszkanie zainstalowany jest filtr rodzinny lub inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie?”: Nastolatki

Wykres 71. Deklaracje na temat stosowania w domu filtrów rodzinnych lub innych technologii ograniczających dostęp do niebezpiecznych treści w internecie: Nastolatki i Rodzice

Dane uzyskane w poprzednich edycjach badania wskazują na brak pozytywnych zmian w zakresie instalacji w domach filtrów kontroli rodzicielskiej czy innej technologii ograniczającej dostęp do niebezpiecznych i niepożądaných treści w internecie. Opinie w tej kwestii, zarówno dzieci, jak i dorosłych – rodziców i opiekunów – wskazują na wyraźny deficyt stosowania takich rozwiązań (patrz Tabela 15).

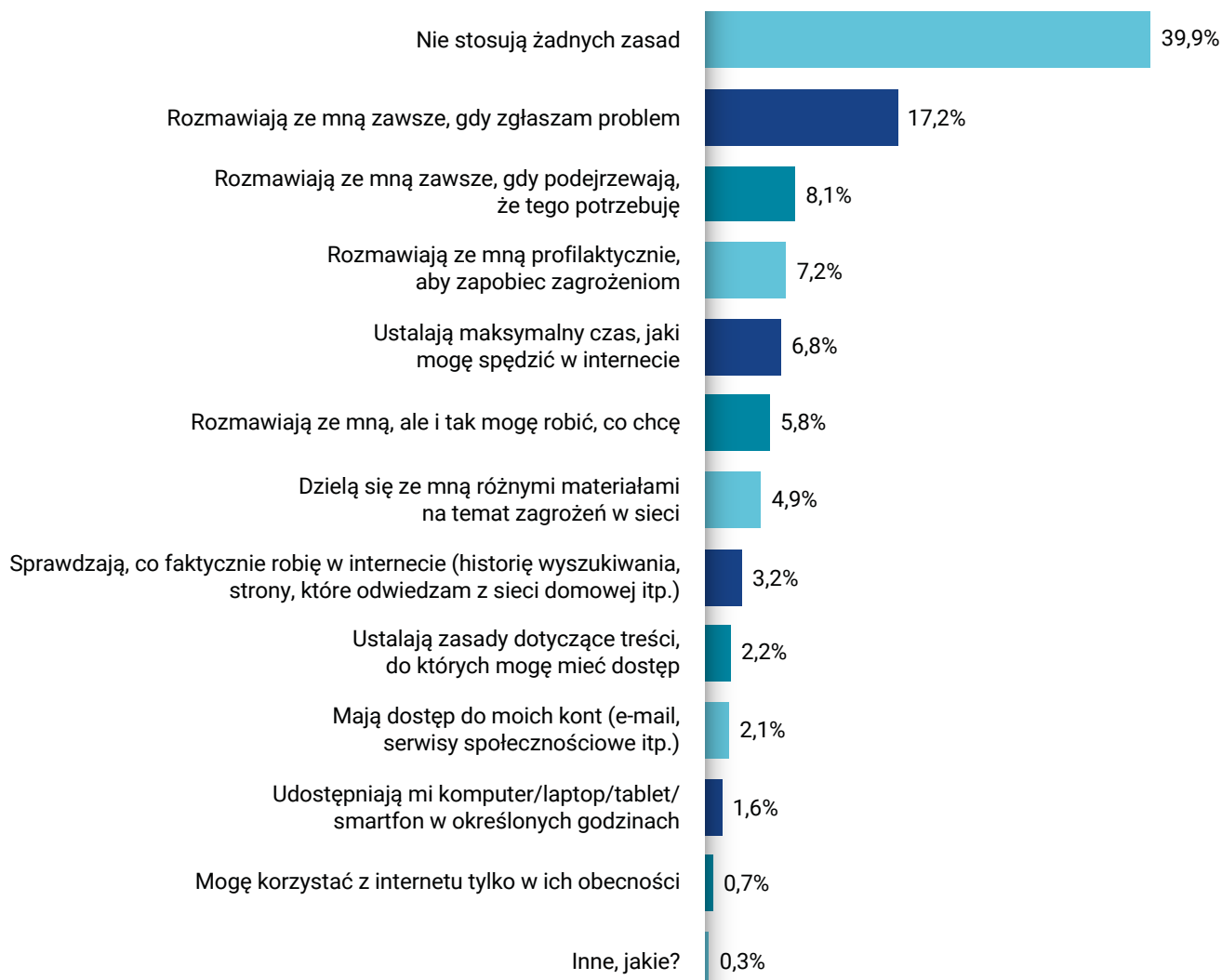
Tabela 15. Stosowanie w domu filtrów rodzinnych lub innych technologii ograniczających dostęp do niebezpiecznych treści w internecie w latach 2018, 2020: Nastolatki i Rodzice

	NASTOLATKI	NASTOLATKI	RODZICE	RODZICE
	2018	2020	2018	2020
Tak	11,3%	8,7%	21,2%	26,8%
Nie	54,3%	69,0%	62,1%	67,3%
Trudno powiedzieć	34,3%	22,3%	16,7%	5,9%

Dbłość o higienę cyfrową, dobrostan i bezpieczeństwo dziecka, które samodzielnie korzysta z ogromnych zasobów internetu, w dużym stopniu zależy od stanu relacji rodzinnych, w tym komunikacji w rodzinie – ustalania oraz przestrzegania reguł i zasad. W celu zdiagnozowania ogólnego poziomu kontroli rodzicielskiej zadano dzieciom i rodzicom pytanie o zasady korzystania z internetu.

Nastolatki deklarują najczęściej, że w ich domach nie wprowadza się zasad ograniczających czas korzystania z internetu czy reguł dotyczących selekcji treści (39,9%). Jedynie 17,2% respondentów przyznało, że rodzice rozmawiają z nimi zawsze, gdy zgłoszą problem, oraz kiedy podejrzewają, że ich dziecko tego potrzebuje (8,1%). Marginalne deklaracje dotyczą ustalania zasad dostępu do internetowych zasobów (2,2%), sprawdzenia faktycznej aktywności w internecie (3,2%) czy określenia maksymalnego czasu, jaki mogą spędzić w sieci (6,8%) (patrz Wykres 72).

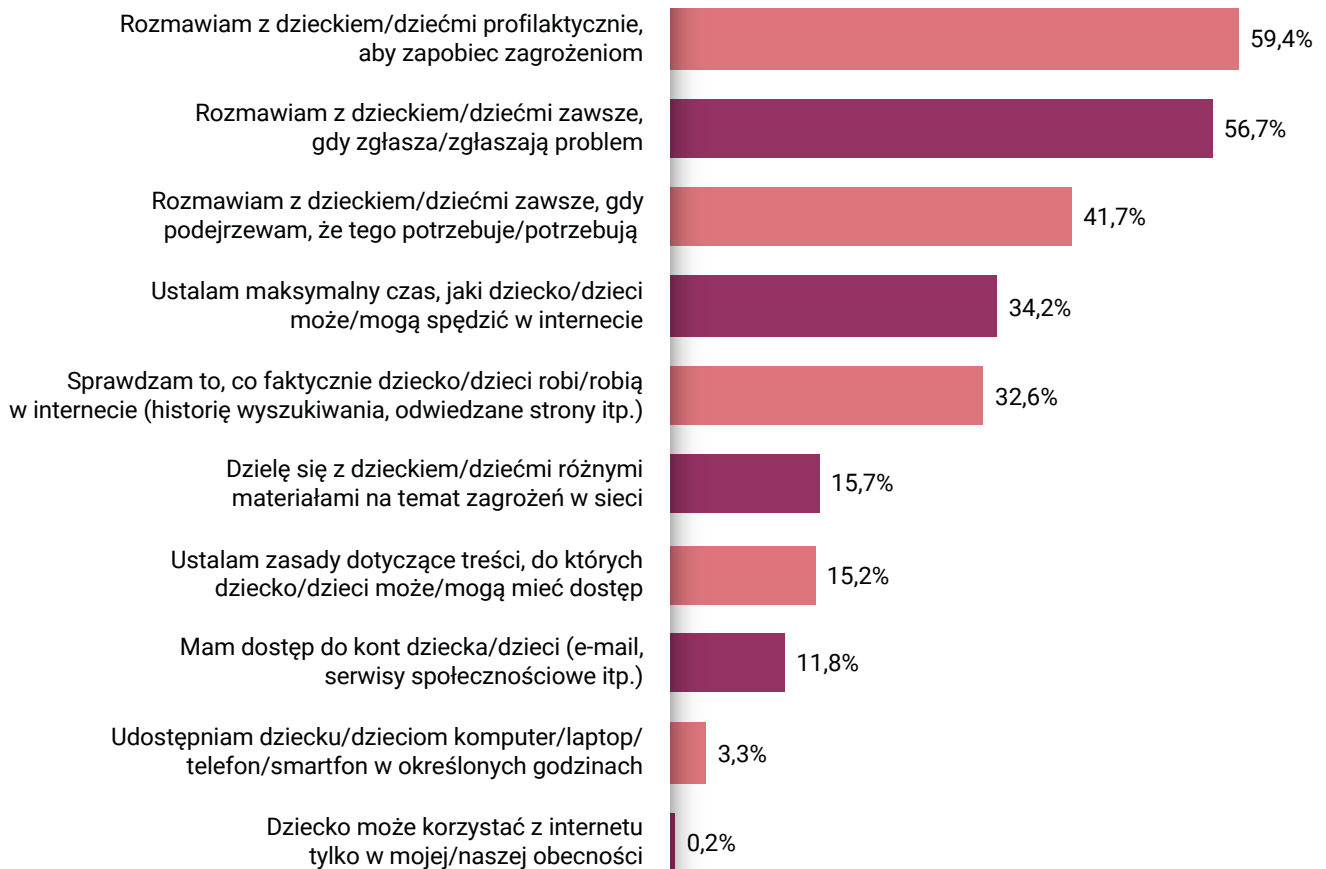
Wykres 72. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jakie zasady korzystania przez Ciebie z internetu stosują Twoi rodzice?": Nastolatki

Rodzice i opiekunowie w większości deklarują, że ustalają zasady korzystania z internetu przez dzieci i prowadzą rozmowy profilaktyczne, które mają zapobiegać zagrożeniom (59,4%). Najczęstszą formą „kontroli rodzicielskiej” jest rozmowa. Ponad połowa respondentów potwierdza, że rozmawia z dzieckiem zawsze, gdy zgłasza ono problem (56,7%), oraz gdy podejrzewa, że podopieczny tego potrzebuje (41,7%). Co

trzeci ankietowany przyznaje, że ustala maksymalny czas, jaki dziecko może spędzić w internecie (34,2%) i sprawdza, jakie faktyczne aktywności podejmuje w sieci (32,6%). Część rodziców (15,7%) dzieli się z dziećmi materiałami na temat zagrożeń w sieci, a nieco mniej opiekunów (15,2%) deklaruje, że ustala zasady dotyczące treści, do których dziecko może mieć dostęp (patrz Wykres 73).

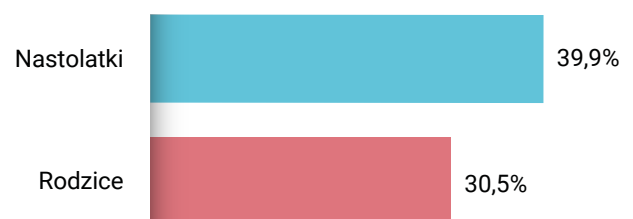
Wykres 73. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jakie zasady dotyczące tego, w jaki sposób Pana/Pani dziecko/dzieci korzysta/korzystają z internetu, Pan/Pani stosuje?” wśród rodziców deklarujących stosowanie regulacji: Rodzice

Deklaracje rodziców i dzieci dotyczące ustanawiania oraz stosowania zasad korzystania z internetu są zdecydowania rozbieżne. Zdaniem nastolatków prawie 40% rodziców nie ustala i nie stosuje zasad. Tymczasem prawie co trzeci rodzic przyznaje się do takiego działania (patrz Wykres 74). Dzieci nie potwierdzają deklaracji rodziców i opiekunów – we wszystkich kategoriach można dostrzec wyraźne różnice. Nastolatki zapytane o rodzaj stosowanych zasad korzystania z internetu w ich domach wskazują, że dorośli najczęściej reagują na zgłoszone problemy (nastolatki – 17,7% vs. rodzice – 56,7%), podczas gdy rodzice, którzy zadeklarowali stosowanie zasad, na pierwszym miejscu wskazują rozmowy profilaktyczne, które mają zapobiegać zagrożeniom (nastolatki – 7,2% vs. rodzice – 59,4%). Zdecydowanie rzadziej nastolatki deklarują ograniczenia w postaci norm czasowych w dostępie

do sieci (nastolatki – 6,8% vs. rodzice – 34,2%). Znaczna różnica pojawia się też w odpowiedziach na temat zasad dostępu do treści. Dzieci zdecydowanie rzadziej niż dorośli (nastolatki – 2,2% vs. rodzice – 15,2%) zaznaczały, że opiekunowie ustalają takie zasady (patrz Wykresy 71, 72 i 73).

Wykres 74. Rodzice niestosujący wobec swoich dzieci żadnych zasad korzystania z internetu: Nastolatki i Rodzice

Reasumując, mimo istnienia na rynku różnych aplikacji, dzięki którym można ograniczyć dostęp dziecka do stron internetowych o niepożądanych treściach, oprogramowania do kontroli rodzicielskiej nie cieszą się dużą popularnością. Większość rodziców i opiekunów prawnych (67,3%) przyznaje, że w domu nie stosuje takich technologii. Tylko co piąty opiekun potwierdza podejmowanie działań zapobiegawczych w oparciu o filtry kontroli rodzicielskiej, które blokują dostęp do niepożądanych zasobów internetowych, co z kolei stoi w sprzeczności z deklaracjami ich dzieci. Tylko nieliczni (8,7% nastolatków) uważają, że rodzice stosują systemy kontroli ryzykownych treści w internecie. Najczęstszą formą „kontroli rodzicielskiej” jest rozmowa, szczególnie w sytuacji, gdy dziecko zgłasza problem, lub gdy rodzic podejrzewa, że dziecko tego potrzebuje. Zbieżność sądów dzieci i dorosłych dotyczy natomiast braku ustalania zasad m.in. związanych z ograniczaniem czasu korzystania z internetu czy stosowania innych reguł. Porównując wyniki z lat poprzednich, można zauważyć brak pozytywnych zmian w zakresie instalacji w domach filtrów kontroli rodzicielskiej czy innej technologii ograniczającej dostęp do niebezpiecznych i niepożądanych treści w internecie.

Najważniejsze ustalenia

- Filtry rodzinne i inne technologie ograniczające dostęp do niebezpiecznych treści w internecie cieszą się znikomą popularnością. Stosowanie takiej formy kontroli rodzicielskiej zadeklarowało jedynie 8,7% nastolatków, a blisko 70% zaprzecza, że takie rozwiązania są stosowane w ich rodzinnych domach.
- Deklaracje rodziców i dzieci dotyczące ustanawiania oraz stosowania zasad korzystania z internetu są zdecydowanie rozbieżne. Zdaniem niemal 40% nastolatków rodzice nie ustalają i nie stosują zasad, co potwierdza co trzeci rodzic.
- W większości domów nie wprowadza się zasad ograniczających czas korzystania z internetu czy reguł dotyczących selekcji treści, do których nastolatki mogą mieć dostęp.
- Najczęstszą formą „kontroli rodzicielskiej” jest rozmowa, zawsze gdy dziecko zgłasza problem (nastolatki – 17,2% vs. rodzice – 56,7%). Rozmowy profilaktyczne, które mają zapobiegać zagrożeniom, deklaruje ok. 7% nastolatków, przy równoczesnej deklaracji prowadzenia takich działań przez ok. 60% rodziców i opiekunów.

Raporty z poprzednich edycji badania „Nastolatki 3.0”: 2014, 2016, 2018

1. Lange R., Osiecki J., Konopczyński M., Wrońska A. i in., (2014), *Nastolatki wobec internetu*, Warszawa: Fundacja Pedagogium WSNS.
Do pobrania:
<https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/3473,Raport-z-badan-quotNastolatki-wobec-internetuquot-2014.html>
2. Kamieniecki W., Bochenek M., Lange R., Wrońska A. i in., (2017), *Raport z badania Nastolatki 3.0*, Warszawa: NASK-PIB.
Do pobrania:
<https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/3472,Raport-z-badan-quotNastolatki-30quot-2017.html>
3. Bochenek M., Lange R., Konopczyński F., Konopczyński M., Kowalczyk M., Ładna A., Wrońska A. i in., (2019), *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, Warszawa: NASK-PIB.
Do pobrania:
<https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/2593,Raport-z-badan-quotNastolatki-30quot-2019.html>
4. Lange R., Konopczyński F., Konopczyński M., Kowalczyk M., Ładna A., Wrońska A., (2019), *Rodzice Nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego*, Warszawa: NASK-PIB.
Do pobrania:
<https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/2586,Raport-quotRodzice-Nastolatkow-30quot-2019.html>

Zespół Badań Rynku i Opinii

NASK – Państwowy Instytut Badawczy

ul. Kolska 12
01-045 Warszawa

Recepcja

+48 22 380 82 00
+48 22 380 82 01

Sekretariat

+48 22 380 82 04
+48 22 380 82 01

nask@nask.pl

Dofinansowano ze środków budżetu państwa

